

AKADEMİK DÜŞÜNCE DERGİSİ

11. SAYI

ISSN: 2687-6124

E-ISSN: 2718-0166

BAHAR / 2025

ALİ SARIHAN

THE 55-YEAR FAILURE OF THE ORGANIZATION OF
ISLAMIC COOPERATION

DAVUT ÖZ

OSMANLI YENİLEŞME SÜRECİNDE HAPİSHANE REFORMU:
ÇERMİK HAPİSHANESİ

CANSU ÇELENK JAHANGİRİ

MİSAFİRPERVERLİK VE 19. YÜZYIL OSMANLI
DİPLOMASİSİ: 1848/49 MACAR MÜLTECİLER MESELESİ

ALİCAN EKREN

ANTONIO NEGRI VE MICHAEL HARDT'İN
“İMPARATORLUK” VE “ÇOKLUK” TEZLERİ ÜZERİNDEN
“KÜRESELLEŞME” DEĞERLENDİRMESİ

EMİNE DOĞAN

KİTAP İNCELEMESİ
BİLGİNİN BELİRSİZLİKLERİ

MUHAMMED KARAKUŞ

BOOK REVIEW
THE COLD WAR OF AMERICA AGAINST CHINA: DESTINED
TO FAIL

DERGİ POLİTİKALARI
JOURNAL POLICIES

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği'nin resmî yayın organı olan Akademik Düşünce Dergisi (Journal of Academic Thought), 2020 yılında yayın hayatına başlayan, yılda iki sayı çıkan, çift kör hakemlik sürecinden geçen bilimsel makalelerin yayımlandığı, açık erişimli, ulusal ve bilimsel hakemli bir dergidir.

Dergi Kısaltması/Journal Abbreviation: Derginin Türkçe kısaltması "ADD", İngilizce kısaltması "JOACT" şeklindedir.

Derginin Yayın Dili:/ Publication Language of the Journal: ADD'de Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış çalışmalar yayımlanmaktadır.

Derginin Amacı/Journal Purpose: ADD, genç araştırmacıların özverili çabaları ve alanında uzman akademisyenlerin katkıları ile sosyal bilimler alanında nitelikli çalışmalarıyla tanınan ve alanyazında referans olarak tercih edilen bir dergi olma amacındadır. ADD'nin sosyal bilimlerin önemli meselelerine odaklanan tematik sayılarıyla, akademik alanyazının zenginleşmesine ve farklı bakış açılarından yeni tartışma alanlarının oluşturulmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Dergi Kurulları/Journal Boards: Derginin İmtiyaz Sahibi, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği Yönetim Kurulu Başkanı'dır. Dergi Editörü/Editörleri ve Yayın Kurulu, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından atanır. Editörlerin ve Yayın Kurulu üyelerinin Enstitü üyesi olması gerekmektedir. Alan Editörleri, Yazım ve Dil Editörleri Dergi Yayın Kurulunca Enstitü üyesi olma şartları aranmaksızın ihtiyaç duyulan alanlar dikkate alınarak belirlenir.

Derginin Kapsamı/Journal Scope: ADD'de yayımlanması için *siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, tarih, iktisat, sosyoloji, işletme ve maliye* alanında araştırma/derleme makaleler ve kitap incelemeleri kabul edilmektedir.

Yayın Periyodu/Publication Period: ADD, Aralık ve Haziran aylarında yayımlanmaktadır.

Başvuru Dönemi/Application Period: Makale kabulleri için bir başvuru dönemi sınırı bulunmamaktadır.

Değerlendirme Politikası/Evaluation Policy: Dergiye gönderilen çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Dergi Yayın Kurulu, Derginin kapsamında olmayan çalışmaları yazara/yazarlara iade etmektedir. Derginin kapsamında bulunan ve yayın şablonundaki kurallara uygun biçimde hazırlanan çalışmalar konunun uzmanı iki hakeme gönderilmektedir. Hakemlerden ikisinin de çalışma hakkında olumlu karar vermeleri sonucunda çalışmalar yayımlanmaktadır. Hakem kararlarından biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilmekte ve üçüncü hakem tarafından kabul edilmesi halinde çalışma yayımlanmaktadır. Yayın Kurulu, hakemler tarafından kabul edilen çalışmaları yayımlamama hakkına sahiptir. Bu doğrultuda çalışmanın yayımlanmamasına ilişkin yazara/yazarlara gerekçeli karar gönderilmektedir. Editörler dergi sayıları arasındaki uyumu sağlamak için kabul edilen çalışmaları bir sonraki sayıya bırakma hakkına sahiptir.

Dizinler-Veri Tabanları/Indexes-Databases: ADD, ASOS İndeks, Cite Factor ve Scientific Index Service veri tabanlarında taranmaktadır.

Etik İlkeler/Ethical Principles: ADD'de yayımlanacak yazıların yayın sürecinde; yazarlar, hakemler ve editörlerden ulusal düzenlemelerden *Anayasa, Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu* ve *Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*; Uluslararası düzenlemelerden *Committee on Publication Ethics (COPE)* ve *Açık Erişim Dergiler Dizini (Directory of Open Access Journals, DOAJ)* gibi kuruluşlar tarafından belirlenmiş *Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri* 'ne bağlı kalmaları beklenmektedir. Derginin Yayın ve Editör Kurulu, etik ilkelere uygun davranmayı taahhüt etmektedir.

Ücret Bilgisi/Fee Information: ADD'ye makale gönderimi ücretsizdir. Yayımlanan makaleler için yazarlara telif ücreti ödenmemektedir. Aynı zamanda editörler ve hakemler de ücretsiz olarak değerlendirme sürecini yürütmektedirler.

İntihal/Plagiarism: ADD'de yayımlanması için gönderilen tüm makaleler ve kitap incelemeleri Turnitin programı tarafından taranmaktadır. Benzerlik oranı %15'i geçen çalışmalar değerlendirmeye alınmamaktadır.

Açık Erişim/Open Access: ADD, açık ve bedelsiz akademik yayıncılık ilkesini benimsemektedir. Yayımlanan sayılara akademikdusunce.org.tr/akademik-dusunce-dergisi ve dergipark.org.tr/tr/pub/akademikdusunce adreslerinden erişilebilmektedir.

Sorumluluk/Responsibility: Makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan makalelerden kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

İmtiyaz Sahibi/Owner

Dr. Kaan AKMAN

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği Adına

Editör/ Editor

Doç. Dr. Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği

Doç. Dr. Damla MURSÜL

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Aslı SAĞIROĞLU, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Doç. Dr. Damla MURSÜL, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Doç. Dr. Merve Suna ÖZEL ÖZCAN, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Dr. Öğr. Üyesi Ozan YETKİN, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Dr. Öğr. Üyesi Sezgin SEZGİN, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Öğr. Gör. Dr. İsmail Sarp AYKURT, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Arş. Gör. Oğuzhan KOCA, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Arş. Gör. Cihan YAYLAK, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Öğr. Gör. Büşra DOĞAN, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Muhammed AKSU, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
İrem Ece AKPINAR, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
Zeynep Damla KARANUH, Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği

Alan Editörleri/ Field Editors

Doç. Dr. Kıvanç DEMİRCİ, Bitlis Eren Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Doç. Dr. Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ, Erciyes Üniversitesi, *Siyaset Bilimi Alan Editörü*
Doç. Dr. Simla GÜZEL, Namık Kemal Üniversitesi, *Maliye Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Ali EROL, Kırklareli Üniversitesi, *Maliye Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Aybala LALE KAHRAMAN, Bursa Teknik Üniversitesi, *Uluslararası İlişkiler Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ, Bitlis Eren Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Bahriye ESELER, Üsküdar Üniversitesi, *Siyaset Bilimi Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Burcu KARTAL, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, *İşletme Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğçe BOZDUMAN, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, *İktisat Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Fırat Cem DOĞAN, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, *İktisat Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Hale Nur UYANIK, Trabzon Üniversitesi, *Sosyoloji Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Hülya KÜÇÜK BAYRAKTAR, Kafkas Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Kaan AKAR, Erzurum Teknik Üniversitesi, *Tarih Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Merve MERT, Nişantaşı Üniversitesi, *İşletme Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk BİLAL, Harran Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Serhat KARAOĞLAN, Kırıkkale Üniversitesi, *İşletme Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Selcen ALTINBAŞ UMUT, Trakya Üniversitesi, *Siyaset Bilimi Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Şule YÜKSEL ÇAKIRCA, Bitlis Eren Üniversitesi, *İktisat Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Serhat KARAOĞLAN, Kırıkkale Üniversitesi, *İşletme Alan Editörü*
Dr. Öğr. Üyesi Tülay DEMİR ŞİMŞEK, Artvin Çoruh Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Arş. Gör. Dr. Cansu TUNAHAN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, *İşletme Alan Editörü*
Arş. Gör. Dr. Gamze CÜRÜKSULU USTA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Öğr. Gör. Dr. Erdal GÜLER, Bartın Üniversitesi, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Dr. Duygu AKSU, Bağımsız Araştırmacı, *Kamu Yönetimi Alan Editörü*
Dr. Mesut Can AKÇAY, Bağımsız Araştırmacı, *Tarih Alan Editörü*

Dil Editörleri/Language Editor

Türkçe	Öğr. Gör. Dr. Fatma NALBANT Şerife BACAĞOĞLU Ezgi ŞAHİN	Artvin Çoruh Üniversitesi Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
İngilizce	Arş. Gör. Merve BAŞKUTLU Nazım FATSA	Kafkas Üniversitesi Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği

Sayfa Düzeni ve Tasarım/Layout And Design

Şevval ÖZ

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği

Bilim ve Danışma Kurulu
Scientific And Advisory Board

Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, <i>Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık</i>
Prof. Dr. Bengül BOLAT, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, <i>Tarih</i>
Prof. Dr. Bilal KARABULUT, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>
Prof. Dr. Bilge Kağan ŞAKACI, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Prof. Dr. Hızır Tarık OĞUZLU, İstanbul Aydın Üniversitesi, <i>Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler</i>
Prof. Dr. İbrahim MAZMAN, Kırıkkale Üniversitesi, <i>Sosyoloji</i>
Prof. Dr. Murat YAMAN, Dumlupınar Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Prof. Dr. M. Kemal ÖKTEM, Hacettepe Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Prof. Dr. Yusuf ÇINAR, Batman Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>
Doç. Dr. Aslı YÖNTEN BALABAN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, <i>Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Adem ÖZER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>
Doç. Dr. Ahsen SAÇLI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE, Gaziantep Üniversitesi, <i>Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Alper YILMAZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Arzu YILMAZ ASLANTÜRK, Aksaray Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Doğan BOZDOĞAN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, <i>Maliye</i>
Doç. Dr. Emre BAYSOY, Tekirdağ Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>
Doç. Dr. Fatma Fehime AYDIN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, <i>İktisat</i>
Doç. Dr. Fatmagül GEDİKKAYA, İstanbul Gelişim Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, <i>Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK, Bursa Teknik Üniversitesi, <i>Sosyoloji</i>
Doç. Dr. Mürsel BAYRAM, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>
Doç. Dr. Nergiz AYDOĞDU, Kırklareli Üniversitesi, <i>Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Ömür AYDIN, İstanbul Üniversitesi, <i>Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</i>
Doç. Dr. Yüksel YILDIRIM, Bakırçay Üniversitesi, <i>Sosyoloji</i>
Dr. Öğr. Üyesi Cihan ORUÇ, Artvin Çoruh Üniversitesi, <i>Tarih</i>
Dr. Öğr. Üyesi Erdal BAYAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, <i>Uluslararası İlişkiler</i>

SAYI HAKEM KURULU¹ ISSUE REFEREE COMMITTEE	
Hakem Unvanı, Adı-Soyadı Referee Title, Name-Surname	Üye Kurum Bilgisi Refere Institution Information
Prof. Dr. Celalettin Yanık	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Hayrettin Özler	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Emin Çağırın	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Buğra Hamşioğlu	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Alper Bilgili	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Cihat Kartal	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Hanefi Yazıcı	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Emin Balcı	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sevgi Sezer	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Şeyma Kömürcüoğlu	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Arş. Gör. Doç. Dr. Bilge Durutürk	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İpek Aytaç	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emre Feyzi Çolakoğlu	İstanbul Rumeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Ayçiçek	Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy Kutluk	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun Çoban	Erzurum Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İpek Gürkan	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karahöyük	İstanbul Beykent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurbay Sey	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep Cemali Akgün	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Soner Doğan	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Arş. Gör. Özgür Bayraktar	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Teslime Ata	Bağımsız Araştırmacı

DERGİ BİLGİLERİ/ JOURNAL INFORMATION	
YAYIMLAYAN KURUM	Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği
YAYINEVİ	Akademik Düşünce Yayınları
ADRES	Esenevler Mahallesi, 408. Sokak, 9/1, Atakum/Samsun
WEBSİTE	akademikdusunce.org.tr/dergi
DERGİPARK	dergipark.org.tr/tr/pub/akademikdusunce
E-MAİL	dergi@akademikdusunce.org.tr
WHATSAPP İLETİŞİM	0850 305 10 75
DERGİ İLETİŞİM	0532 594 43 73(Kaan AKMAN- İmtiyaz Sahibi)
YAYIN TARİHİ	25.06.2025

¹ Sayı Hakem Kurulu ünvan ve alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

01

Araştırma Makalesi / Research Article

The 55-Year Failure of the Organization of Islamic Cooperation

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın 55 Yıllık Başarısızlığı

Ali SARIHAN

20

Araştırma Makalesi / Research Article

Osmanlı Yenileşme Sürecinde Hapishane Reformu: Çermik Hapishanesi

Prison Reform in the Ottoman Modernization Process: Çermik Prison

Davut ÖZ

41

Araştırma Makalesi / Research Article

Misafirperverlik ve 19. Yüzyıl Osmanlı Diplomasisi: 1848/49 Macar Mülteciler Meselesi

Hospitality and 19th Century Ottoman Diplomacy: 1848/49 Hungarian Refugees Question

Cansu ÇELENK JAHANGİRİ

65

Derleme Makale / Review Article

Antonio Negri ve Michael Hardt'ın "İmparatorluk" ve "Çokluk" Tezleri Üzerinden
"Küreselleşme" Değerlendirmesi

Globalization" Evaluation Through Antonio Negri and Michael Hardt's "Empire" and "Multitude" Theses

Alican EKREN

79

Kitap İncelemesi / Book Review

Bilginin Belirsizlikleri

Emine DOĞAN

84

Kitap İncelemesi / Book Review

The Cold War of America against China: Destined to Fail

Muhammed KARAKUŞ

THE 55-YEAR FAILURE OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION

(İslam İşbirliği Teşkilatı'nın 55 Yıllık Başarısızlığı)

Ali SARIHAN¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi /Submission Date: 06.11.2024

Kabul Tarihi/ Acceptance Date: 06.05.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1580559

ABSTRACT

The security dilemma between Israel and the Muslim nations in the Middle East significantly influenced the outbreak of the 1948 Arab-Israeli War, the 1956 Suez Canal Crisis, and the 1967 Six-Day War. Israel's decisive military victory over Muslim states in all of these wars led the Muslim nations to create a union, which is the Organization of Islamic Cooperation (OIC), to strengthen their union and, accordingly, their position against Israel. Despite its mission, after 55 years of existence, security dilemmas, trust and commitment problems, and ongoing conflicts still exist between Israel and Muslim states. The recent October 2023 attacks by Israel against Palestine demonstrate that the security dilemma and the intensity of tensions with Israel have not decreased since the OIC. This paper demonstrates that insofar as the parties do not change their strategies from competition to cooperation, they will continue to have serious security doubts about one another. Addressing this security dilemma via cooperation would benefit both sides of the conflict and will lead to a decrease in the resources spent on weapons, and an increase in the funds available to make new economic and social investments within their states.

Keywords: *Security Dilemma, OIC, Middle East, Muslim States, and Israel*

ÖZ

Ortadoğu'da yer alan Müslüman devletler ile İsrail arasında var olan güvenlik ikilemi, 1948 Arap-İsrail Savaşı, 1956 Süveyş Kanalı Krizi ve 1967 Altı Gün Savaşları'nın çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. İsrail'in tüm bu savaşlarda Müslüman devletlere karşı elde ettiği askeri zaferler, taraflar arasındaki güvenlik ikilemini derinleştirirken, Müslüman ulusları birliklerini ve İsrail'e karşı konumlarını güçlendirmek için İslam İşbirliği Teşkilatı'nı (İİT) kurmaya sevk etmiştir. 55 yıldır sahip olduğu bu misyona rağmen, İsrail ile Müslüman devletler arasında güvenlik ikilemleri, güven ve taahhüt sorunları ile devam eden çatışmalar hâlâ mevcuttur. İsrail'in Filistin'e yönelik Ekim 2023'teki son saldırıları, güvenlik ikileminin ve İsrail ile olan gerginliğin yoğunluğunun İİT'nin kuruluşundan bu yana azalmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu makale, tarafların stratejilerini rekabetten iş birliğine değiştirmedikleri sürece birbirleri hakkında ciddi güvenlik şüpheleri yaşamaya devam edeceklerini ortaya koymaktadır. Bu güvenlik ikileminin iş birliği yoluyla ele alınması, çatışmanın her iki tarafına da fayda sağlayacak ve silahlara harcanan kaynaklarda bir azalmaya, devletler içinde yeni ekonomik ve sosyal yatırımlar yapmak için kullanılabilecek fonlarda bir artışa yol açacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik İkilemi, İİT, Orta Doğu, Müslüman Devletler, İsrail*

¹Dr, St. Mary's College of Maryland, Department of Political Science, asarihan@smcm.edu, Orcid: 0000-0002-4136-4404.

***Atıf/Cite:** Sarıhan, A. (2025). The 55-Year Failure of the Organization of Islamic Cooperation. *Akademik Düşünce Dergisi*, 11, 1-19, Doi: 10.53507/akademikdusunce.1580559.

Introduction

This study examines the position of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) from an international security perspective. It is argued that Muslim states established the organization after several hugely destructive clashes and fights between Israel and Muslim states. Muslim states developed the OIC to prevent these kinds of harmful clashes and promote security for Muslim nations by encouraging cooperation and collaboration among member states. The founders of the organization believed that not only would Islamic solidarity strengthen Muslim members' position against Israel, but also would build balance and prevent future aggression from Israel and any other country against the members of the OIC. Ideally, this balance of power would create a secure solidarity for the members.

While this approach proved sound in theory, this paper demonstrates that the OIC did not lead to a more secure relationship between its members and Israel. In fact, the situation has deteriorated, and new conflicts have developed between Israel and the member countries. Accordingly, the study hypothesizes that the establishment of the OIC failed to end and/or lessen the conflicts.

The remainder of this article is organized as follows. This article begins with a brief definition of the theories about the security dilemma and a discussion of the arguments related to cooperation. The second part provides a historical and structural overview of the OIC. The queries about the vision and mission of OIC are discussed in the third section of the paper, with a comparison of conflicts before and after the OIC. Finally, this study concludes by examining the implications and conclusions.

1. Literature Review

The security dilemma has been one of international relations literature's most discussed theoretical approaches. The concept, theorized by John Herz, Herbert Butterfield, and Robert Jervis, touches on many critical questions in international relations in general and security studies. Reminiscent of the 'Thucydides Trap'¹, Herz deals with the security dilemma through anarchy, fear, power competition, and a vicious circle approach (Allison, 2017). According to Herz, individuals/groups and states that never feel safe in the world of rival units of anarchic nature that prepare themselves for the worst, so they constantly try to gain power (Herz, 1950: 157-158). This process creates a vicious circle in the competition for force. Anxiety emerges as the main component of such an environment. For Herz, the source of the anxiety is

¹ The concept was used by Graham Allison (2017) to describe the struggle between Sparta and Athens, the two actors of the Peloponnesian War. According to Allison, the main reason for this struggle was the fear of states against each other. Thucydides defines this fear in his book: "It was the rise of Athens that made the war inevitable and the fear it created in Sparta..." Inspired by these statements of Thucydides, Allison defines this mutual fear in the states as the Thucydides Trap.

uncertainty, not human nature. Accordingly, uncertainty about each other's intentions creates a security dilemma about whether humans are naturally peaceful, eventually driving them into a conflict (Herz, 1950: 159-163).

Butterfield also made another significant contribution to the security dilemma literature. He emphasized "Hobbesian fear"; he associates the security dilemma with discussing "humanity's fundamental sin". This theory explains the universal sin of humanity as the source of the security dilemma and stresses the uncertainty of mutual intentions between states. It indicates that this uncertainty unintentionally creates a security dilemma, even if the nations do not intend to (Butterfield, 1951: 18-24; Tang, 2009: 589-592).

Defining the security dilemma as the undesirable result of defensive actions, Jervis emphasizes the zero-sum nature of anarchic society, and focuses on the process of "the tools that one state concentrates on to increase its security turn into an element that reduces the security of another state" (Jervis, 1982: 357-378; 2001: 36-56). Based on these assumptions, the study focuses on an important question: What is the impact of international organizations on security dilemmas? Mearsheimer's work on this question is noteworthy. Mearsheimer examined the theory of international institutions to determine whether institutions can preclude war as the theory claims. This institutional perspective contends, "Institutions can discourage states from calculations self-interest on the basis of how every move affects their relative power positions. Institutions are independent variables, and they have the capability to move states away from war" (Mearsheimer, 1994: 7). Since, according to institutionalists, "international politics rests on the belief that institutions are a key means of promoting world peace" (Mearsheimer, 1994: 5). Even though such institutions do not create a worldwide state, they build decentralized collaboration among the states to force them to obey the rules without having superior authority over them.

Mearsheimer analyzed institutional theories under three sub-categories: liberal institutionalism, collective security, and critical theory. Liberal institutionalists, rather than directly discussing how to prevent a war, emphasize the high likelihood of international cooperation by seeking economic and environmental collaboration (Mearsheimer, 1995: 14). Moreover, they posit that the main obstacle to global collaboration is cheating. Thus, international institutions' solving cheating problems between states will facilitate collaboration (Mearsheimer, 1994: 14). That is why they stress the importance of international institutions in promoting peace.

'Collective security' directly discusses preventing a war and presents its models. Accordingly, "institutions are the key to managing power successfully" (Mearsheimer, 1994:

27). Due to that, institutions will create joint action and reaction to the aggressors. Moreover, such unification will merge the strong and weak states' power to fight against the aggressors. While weak states would have a secure shield under the umbrella of institutions, the strong states will act in a more balanced environment.

'Critical theory', unlike 'liberal institutionalism', but like 'collective security', focuses on ways to prevent war. According to this theory, "ideas and discourse—how we think and talk about international politics—are the driving forces behind state behavior" (Mearsheimer, 1994: 15). In other words, "ideas shape the material world in important ways" (Mearsheimer, 1994: 15). As a result, international institutions can assist states in shaping international politics and transforming a greed-based material world through their ideas. Nations should pursue peace through these ideas, and institutions must play a key role in facilitating this peaceful transformation (Mearsheimer, 1994).

Mearsheimer claimed that even though many policymakers and academics believe that institutions can promote international peace, "these theories do not accurately describe the word" (Mearsheimer, 1994: 49). He noted that an intergovernmental institution like the League of Nations (LON) could not prevent World War II (Mearsheimer, 1994). Moreover, the United Nations (UN) was not able to stop the Bosnian-Serbian war and the Srebrenica Massacre. However, the European Union (EU) helped end the inter-European state competition and wars, like the 30-year war, and strengthened the integration of European countries' interests. Therefore, instead of saying that all institutions help peace or prevent a war, the institutions should be analyzed based on their idiosyncratic conditions and the environment in which they exist.

2. The Organization of Islamic Cooperation

The OIC, formerly the Organization of Islamic Conference, is an intergovernmental organization. The OIC is the second largest organization after the UN, with its membership of 57 states, 49 of which have Muslim majorities, spread over four continents (Bishku, 2012).² However, it is essential to note that OIC is not a military union and has no specific military mission. Yet, the OIC has the mission of strengthening the economic, diplomatic, and social collaboration of 57 members. Moreover, providing security and peace is another significant vision of the OIC. Therefore, the OIC has an indirect military mission aims to protect its members' security, territorial integrity, and sovereignty. In other words, the OIC is not a union like the North Atlantic Treaty Organization (NATO). However, it is more of a Muslim version

² The OIC suspended Syria's membership in 2012 (Bishku, 2012).

of the UN. According to the OIC, the organization is “the collective voice of the Muslim world” (OICa, 2022).

In terms of its structure, the OIC comprises the following central bodies. First, the ‘Islamic Summit’ comprises the heads of the member states (such as the Kings, Presidents, etc.). The second body is the ‘Council of Foreign Ministers’, which is composed of the member states’ foreign ministers. Lastly, the ‘General Secretariat’ is the executive organ of the organization (OICb, 2022).

Muslim states established the OIC in September 1969, shortly after the Six-Day War between Egypt, Jordan, Syria, and Israel. The peak event was the burning of the Al-Aqsa Mosque in Jerusalem by Israeli forces in 1969. After this act, the former Mufti of Jerusalem, Amin al-Husseini called all Muslim states to establish an organization to create Islamic solidarity. This effort resulted in the Organization of Islamic Conference in Rabat, Morocco, in September 1969. According to the OIC charter, mainly, the Organization aims to carry out the following goals: “Preserving Islamic social and economic values; promote solidarity amongst member states; increase cooperation in social, economic, cultural, scientific, and political areas; uphold international peace and security; and advance education, particularly in the fields of science and technology” (OICb, 2022). Thus, the OIC did not state Israel’s name particularly, but Israel’s combatants, Palestine, Egypt, Jordan, Lebanon, and Iraq, were members of the OIC. That meant that the OIC aimed to protect the sovereignty and independence of the countries, particularly Palestine. That was not the only mission of the OIC, but it also constituted the security part of the organization.

Israel’s attack on the Arab states during the Six-Day War and its victory during the conflict worried Muslim states. Before the Six-Day War, the nations experienced two more Arab-Israeli Wars, which also concluded in an Israeli victory. The Six-Day War marked the third Israeli victory against Muslim states.

The tension between Israel and neighboring Muslim states began with Israel’s establishment in 1949. Muslim states were reluctant to coexist with a Jewish neighbor and feared Israel. From the Arab states’ perspective, Israel was the result of Western imperialism in the Middle East, and Arab states were striving to gain independence from Western domination (such as French and Italian hegemony in Libya or British dominancy in Saudi Arabia after World War II) (Smith, 2010: 222). The establishment of Israel in the Middle East created a pro-Western power situated in a crucial location within the Muslim world. At that time, a pan-Islamist view began to fill the gap in the region where the Ottoman Empire had existed before

(Ozkan, 2014). This movement promoted Muslim states as the dominant power of the Middle East region, but Israel appeared as the biggest obstacle to the pan-Islamic goal.

In addition to the general Muslim opposition, Israel also had to face targeted conflict with Palestinians in the region. All Muslim states defended Palestine in the struggle against Israel, because Palestinians were Muslims, and the Muslim situation was becoming hugely ambiguous after Israel's occupation of that region. In response, Israel took a similarly rigid stand about their right to the land. Prime Minister David Ben-Gurion spearheaded the argument, later termed 'Ben-Gurionism', which contended that Israel had to show its force against opposing ideas until they accept Israel's existence in the region (Smith, 2010: 229-230). Today, these two extreme arguments, 'Ben-Gurionism' and 'Pan-Islamism', continue to cause tension among warring factions in the Middle East.

Security dilemmas contributed to these conflicts in the region between Muslim states and Israel. Muslim states perceived Israel's increased military power as a threat to their security. Israel, conversely, saw any expansion of the Muslim state's armament as a threat to its security. Lack of trust and inadequate information were the main factors causing conflict between states. As a result of the intensified security dilemma, the OIC emerged in 1969 to strengthen Muslim states' position against Israel and to transform the security dilemma into a balance of power through strong Islamic solidarity.

3. The Security Dilemma Before OIC

In this section, the paper first discusses the specific events that resulted from the security dilemma between the Muslim states and Israel. The independence of Israel and the subsequent wars in 1948, 1956, and 1967 illustrate the outcomes of the security dilemma. In other words, the wars occurred because of the intensive security dilemma between Israel and the Muslim states. However, the paper argues that the wars intensified security dilemmas more than ever. That is why each war resulted in another one.

Second, the paper demonstrates that the OIC failed to end the security tensions between its members and Israel. To prove that argument, this paper explores the conflicts that occurred after the formation of the OIC. This study does not hold the OIC solely accountable for the ongoing conflicts; however, it argues that the OIC has not alleviated the security issues.

3.1. The Establishment of Israel and the 1948 War

In May of 1948, when the British decided to lift its mandate regime from the Palestine area, Israel declared the establishment of the independent state in Tel-Aviv; and thereafter the armies of Egypt, Jordan, Syria, and Iraq marched into Israel along with the Sudanese, Yemenites, Moroccans, Saudis, Lebanese, and other Muslim groups (Margolick, 2008). From these

Muslim states' point of view, Islam was fighting the diffusion of Judaic ideas in the region (Morris, 2008: 183). As Ahmed Shukeiry stated, "The attack aimed at the elimination of the Jewish state from the Middle East" (Morris, 2008: 187).

From the Israeli perspective, the war was one of the steps on the way to independence, while Arabs considered the newly established state an *al-Nakba* (the catastrophe) (Falah, 1996). The Muslim states sought to preclude a strong Israeli occupation in Palestine and the Middle East as a whole. Failure to upset the Israeli presence in their region would weaken the authority of the Muslim states. Even though the Arabs had superior numbers, Israel's more organized war strategies defeated the Arab's inexperienced and poorly organized forces. Because of the Israeli victory, Israeli occupation in Palestine increased from 56 to 78 percent, and 700,000 Palestinians had to leave their homelands for Arab states or refugee camps (Tal, 2004). Contrary to the expectations of Muslim states, the 1948 War ultimately bolstered the Israeli state while diminishing the authority of the Muslim states in the Middle East.

3.2. Nasser and the 1956 War

When Gamal Abdel Nasser became president of Egypt in 1956, he wanted to carry out economic, social, and military improvements to build Egypt as a superpower in the Middle East. As the first step of his agenda, he decided to nationalize the Suez Canal to increase Egypt's economic position. This decision was unacceptable for Britain and France since they used this canal for gas transportation from the Gulf states to Europe. Britain, France, and Israel agreed in Paris to oppose Nasser's efforts, called the 'Amilcar' (Shlaim, 1997). This accord established that Israel would attack Egypt, and British and French forces would invade the Suez Canal to make peace between Israel and Egypt. They implemented their plan but overlooked the American factor.

The United States (US) was in a Cold War against the Soviet Union, and the Middle East was a critical region for both sides of the Cold War. The triple occupation in Egypt led to antipathy against Western states and increased Muslim states' sympathy toward the Soviet Union. Because of that, the US strongly opposed the British and French occupation of Egypt, and the two nations left Egypt without gaining any benefit from the occupation. Conversely, Nassir strengthened his position in the Arab world with their withdrawal (Podeh, 1993).

3.3. Six-Day War in 1967

After a high-tension period between Israel and its neighbors, Egypt, Jordan, and Syria, the Six-Day War started on June 5, 1967, when Israeli forces launched surprise air strikes against Arab forces. As with prior conflicts between the nations, the dispute stemmed from the presence of Israel in the Middle East. The high tension led to an increase in armament by both sides. Nasser

began amassing his troops in the Sinai Peninsula on Israel's border, which increased security concerns in Israel. In response, Israel provided pilot and ground crew training in rapid preparation for a possible attack. In this war, like previous wars, Arab states sought the destruction of Israel. As President Nasser stated, "The conflict will be a general conflict. Our basic aim will be to destroy Israel" (Dawn, 1968: 222). The expansion in the level of security led Israel to attack neighboring Arab states on June 5 in a preemptive strike.

Historically, Israel and Muslim states in the Middle East have had several security dilemmas, and as a result, they have warred on several occasions. Any military action on the part of either nation directly impacts the security level of the other in a negative manner (Sprecher and DeRouen, 2002). However, increasing the dilemma does not help reduce the conflict or increase peace.

4. A Muslim Prospect to Lower The Security Dilemma

The security dilemma and its result in three big wars helped the establishment of the OIC, which sought to strengthen solidarity among its member nations and establish a strong, firm, and disciplined Islamic movement against Israel. The OIC sought to consolidate power under the umbrella of one organization because, until that date, Israel had tremendous military superiority over Muslim states in the region.

In 1999, the OIC decided to combat terrorism. They expressed the desire "to promote cooperation among them for combating terrorists' crimes that threaten the security and stability of the Islamic States and endanger their vital interests" (OICa, 2022). In 2002, at the Ninth Extraordinary Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers, the OIC strongly condemned the 9/11 terrorist attacks against the US and stated that the US should act against Israeli state terrorism to prevent the killing of Palestinian people and stabilize the region (Takeyh, 2002). The OIC used the opportunity to express its lingering feelings that Israel is a threat to the region's security and stability.

The OIC established a permanent observer mission of the OIC to the UN in New York on October 10, 1975, with resolution 3369 (Castillo, 2014). The mission of the OIC is to strengthen and enhance relations with the members of the UN, particularly with the US. In addition, Former American President George W. Bush announced the establishment of the Office of the U.S. Special Envoy to the OIC on June 27, 2007. When President Obama began his term, the OIC secretary general sent a letter to welcome him to the office and encourage the continuance of the partnership established with former President Bush (Cutler, 2017).

The above developments indicate a desire on the part of the OIC to have strong and deep relations with the US to create a balance against Israel in the Middle East. The OIC recognizes

that the US's support strengthens Israel in the region. Accordingly, if the OIC had similar relations with the US, Israel's influence could be weakened, shifting the balance of power in favor of Muslim states.

Ultimately, the OIC came into being in response to the constant security dilemma between Muslim states and Israel, to increase the level of security in the Muslim nations through more cooperation and solidarity among the OIC members. More importantly, the OIC sought to amass enough power to serve as a deterrent against future attacks from Israel.

5. The Change of Nothing After OIC

Despite the OIC's attempts to enhance security, the modern Middle East faces several critical security issues between Israel and neighboring Muslim states. For example, in a 2003 speech in Malaysia at the OIC's meeting, Prime Minister Mahathir Mohamad argued that the Jews control the world:

1.3 billion Muslims cannot be defeated by a few million Jews. There must be a way. And we can only find a way if we stop to think, to assess our weaknesses and our strength, to plan, to strategize, and then to counterattack. We are actually very strong. 1.3 billion people cannot be simply wiped out. The Europeans killed 6 million Jews out of 12 million. But today the Jews rule this world by proxy. They get others to fight and die for them (Tharoor, 2016).

Notwithstanding the founding goals of the OIC, the Middle Eastern region has seen a slight improvement in the security dilemma since the organization's inception. The conflict between Palestine and Israel continues, the likelihood of Iran emerging as a nuclear-armed threat to Israel increases, and Israel's repression on the US to attack Iran still stands as a threat to the entire region's stability. Hezbollah attacks in Israel also continue, and recently, Lebanon fought with Israel over border disputes in 2006. Egypt also withdrew its ambassador from Israel because Israel killed five Egyptian police officers in August of 2011 (Batty, 2011).

To summarize, the most important examples of conflicts between Israel and the Muslim countries can be classified as follows. 1973's Yom Kippur War, 1978's Operation Litani, First and Second Lebanon Wars (1982-1985; 2006), First and Second Intifadas (1987-1993; 2000-2005), 2014 and 2023 Gaza Wars, and the Flotilla Incident.³ The unrest in the Middle East continues in full force. The proofs demonstrate how the OIC has not created a more secure environment, as evidenced by the conflicts following the OIC's foundation (see Table 1).

³ Please see more: Shafir, Gershon (2017), *A Half Century of Occupation: Israel, Palestine, and the World's Most Intractable Conflict* (California: University of California Press).

Table 1. The Incidents Between Israel and Muslim States Before and After the OIC

Before OIC	After OIC
1948 War	1973 Yom Kippur War
1956 War	1978 Operation Litani
1967 Six-Day War	First and Second Lebanon Wars
	First and Second Intifadas
	2014 Gaza War
	Flotilla Incident
	2023 Gaza War

To elaborate further, Türkiye, one of Israel's allies, downgraded its relations with Israel and expelled the Israeli embassy due to a flotilla crisis in 2010. During this incident, the Turkish Foundation for Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief (İHH) was carrying humanitarian aid and construction materials to the Israeli blockade in the Gaza Strip via ships. Still, they were attacked by Israeli helicopters and speedboats in the summer of 2010. Israel defended the attack, claiming it was necessary to protect its territory from potential threats.

Nine Turkish volunteers died in the Israeli attack, and Türkiye demanded an apology and compensation from the Israeli government. When Israel rejected Türkiye's request for an apology or compensation, Turkish leaders cut diplomatic, economic, and military ties with Israel (Greenberg, 2011). This tension also aggravated relations between the OIC and Israel because then the general secretary of the OIC, Ekmeleddin İhsanoğlu, was from Türkiye and had very close relationships with the Turkish government. These crises and developments show that the region continues to experience intense conflict among warring factions.

In conclusion, the OIC has not yet achieved its mission of increasing security in the Middle East. In theory, the OIC would increase economic, political, and military solidarity among Muslim states to strengthen their position against Israel. The escalation in power would create a balance and serve as a deterrent power against Israel. This vision has not yet become a reality, as Israel and Muslim states still have many serious problems. This situation raises questions about why the OIC, the world's second-largest organization, has been unable to assist its Muslim member states with their security issues concerning Israel.

The following section examines why both sides prioritize deterrent powers over cooperation to address their security dilemma. It begins by analyzing the economic and security

interests of the OIC members, followed by an exploration of the international frustrations regarding the cooperation between Israel and Muslim states.

6. Economic and Security Interests of OIC Members

The key members of the OIC, particularly Saudi Arabia, Qatar, Egypt, the United Arab Emirates, and Türkiye, do not intend to endanger their economic interests and earnings by worsening their relations with Israel. While the US and the United Kingdom (UK) guard Israel as a strategic and geographic ally, these two big economic powers also have significant controlling effects over the above-stated members' economies. In other words, the member states' economies heavily rely on Western capitalism. All these mean that the OIC's significant members prefer the protection of their economic interests to their ideologies, and turn a blind eye to what is happening with Israel.

The energy exports of Gulf states, Egypt's annual \$1.3 billion economic aid from the US, and Türkiye's regional dilemmas compel these countries to engage in economic cooperation with the UK and the US, whether willingly or reluctantly (Lutterbeck, 2013: 37). Increasing the voice of the OIC or embracing an adequate power to the OIC could lead to severe economic problems and even financial crisis within these countries. Accordingly, Muslim-majority countries' regional problems, including the Palestinian issue, are the victims of economic gains. In other words, for the sake of economic benefits, the OIC members do not take a strong position against the UK and the US's loyal ally, Israel. The opposite strategy could mean losing American and British economic aid and protection. That seems more catastrophic and unbearable than the failure of the OIC.

In terms of security tutelage, the UK and, particularly the US, protect Sunni Gulf states from Iran's Persian and Shia expansion. Put differently, rich but militarily small states need an American defense shield against Persian ideological expansion. Iran wants to control the Middle East and Gulf states by using its ethnic and religious identities. Bahrain hosts the US Fifth Fleet (Stevenson, 2020). Thus, such ideological schism between the OIC's Gulf members and Iran prevents the development of a unique strategy for the OIC. In 1981, the Gulf Cooperation Council (GCC) was established by the Gulf states to provide and strengthen the unity of the Gulf region (Helfont and Helfont, 2012).

7. The Things That Foster The Security Dilemma

As discussed before, this study does not contend that Israel and Muslim states clash because of the failure of the OIC. Lots of national and international variables have an impact on the clashes. However, this paper demonstrates that the security dilemma has long been playing a critical role in the prolonged conflicts between Israel and the Muslim states. Israel defends its

aggression against the neighboring Muslim countries as protection of its territorial integrity and national sovereignty. However, Muslim states also do the same explanation against Israel. Thus, this section examines the following variables as contributions to the unending dispute between the OIC members and Israel.

7.1. The Interdependence of Religious Identities: Islam versus Judaism

The intention of protecting the religious identities of Islam and Judaism creates a security dilemma in their groups. Since, according to them, “the only way for ‘us’ to be ourselves is to make it harder for ‘them’ to be themselves, and the offense/defense distinction is fully blurred” (Mitchell, 2019: 13). In other words, the religious groups strengthen their positions insofar as the opposing group exists. So, they keep showing the rivals threatening their religious existence to get a strong presence. As Mitchell explained, “solidarity with the collective and rejection of the out-group come to be regarded as the surest ways to preserve safety, while at the same time, identity is deliberately securitized by leaders who offer themselves as the best defenders of the group” (2019: 13).

Jerusalem is a holy place for both Islam and Judaism. For Muslims, the Prophet Mohammed prayed with all prophets in Jerusalem, at Al-Aqsa Mosque, and more importantly, he ascended from this mosque. Thus, for Muslims, Jerusalem is part of the Muslim world. For Jewish people, Jerusalem is the holiest city because King David of Israel first established it as the capital of Israel in c. 1000 BCE. That means Jerusalem is the eternal capital of the Jews.

This historical context provides clarity about the religious motivation that drives both the Muslims and the Jews to control this area. Religious values also prevent the states from cooperating strongly without solving the issue of who will control the holy space. Currently, Jerusalem serves as the capital city of Israel. Muslim states do not accept this occupation, and they strongly want Israel to leave this territory to Palestine.

This aforementioned religious disjuncture has built nationalistic political ideologies on both sides. *Zionism* is simply the self-determination of Jewish people in an independent national homeland (Gurock, 1998: 289). “The creation of a Jewish state in Palestine is the only viable and permanent solution to the problem of Jews” (Schulze, 2008: 4). In short, Zionism forces Jews to procure an independent state in Palestine.

In contrast, Islam orders Muslims to spread their religion across the World, a practice termed ‘jihad’, and Muslim states in the Middle East struggle against Jewish diffusion in the region. In the eyes of those Muslim nations, ousting the Jewish state from the region and declaring Palestinian independence is necessary for the protection of Islamic values. It is essential to the diffusion of Islam as the Islamic holy book, the Quran, orders.

The conflict between Zionism and pan-Islamism frustrates cooperation in the Middle Eastern region. For example, Iran had good relations with Israel during the reign of Mohammad Reza Shah Pahlavi between the years 1941 and 1979. However, the Iranian people did not like the Shah's Western-based style of governance or his friendly relations with Israel. Exiled leader Ruhollah Khomeini ended the Shah's Reign in Iran with the advent of the 1979 Islamic Revolution. The Iranian people strongly supported the Islamic revolution, and relations with Israel have subsequently deteriorated. In addition, one of the most prominent defenders of nuclear arms in Iran, Mahmoud Ahmadinejad, won the 2005 and 2009 presidential elections with majority support against more reasonable and pragmatic conservative leaders Akbar Hashemi Rafsanjani and Mir-Hossein Mousavi, respectively.⁴

The third Egyptian president, Muhammad Anwar al-Sadat, provides another example, as he made an accord with the US at Camp David in 1978. In 1981, a short time later, he was assassinated by Omar Abdel-Rahman, who opposed collaboration with Israel and was a member of the Egyptian Islamic Jihad. The fifth Prime Minister of Israel, Yitzhak Rabin, signed the Oslo Accords with Palestine in 1993 to solve the problems peacefully. He was also assassinated in 1995 by Yigal Amir, who was a radical right-wing Orthodox Jew who opposed the signing of the Oslo Accords. In 2006, Palestine's militant wing, Hamas, won the Palestinian elections against the more moderate Fatah party. Furthermore, Turkish Prime Minister, then Recep Tayyip Erdogan, became the hero of the Arab world because he scolded Israeli President Shimon Peres at Davos in 2009, also known as 'one minute,' because of Israel's siege over Palestinians.

As the examples above demonstrate, hegemonic, radical, and fundamental nationalistic groups have stymied efforts at cooperation between Israel and Muslim states. They created an environment where "identities become locked in mutually reinforcing enmity" (Mitchell, 2019: 13). In our case, the identities are Muslim and Jewish. In sum, populist and extremist policies have overwhelmed both sides' realistic and more moderate policies.

7.2. The East versus the West Concept

In 1948, following the UN's decision to partition Palestine in 1947, Israel declared its independence with the support of the West, particularly Britain and the US. Due to British economic troubles in the Middle East after World War II, Britain could no longer maintain the

⁴ Mousavi supporters protested the 2009 presidential election's results, claiming vote theft, known as the Green Movement.

Palestinian area and decided to withdraw from the region at the least cost (Smith, 2010: 179; Morris, 2008: 38). Otherwise, the Jewish-Arab conflict would prove too costly for Britain. The US wanted to have a strong ally like Israel in the region to support the US in its struggle against the dangers of the diffusion of Soviet communism in the Middle East.

Muslim states strongly opposed the partitioning of Palestine because they perceived this act as a new Western imperialism in the Middle East (Giray, 2010). Many Muslim states obtained their independence through the mandate of Western states (e.g., Iraq received independence from the UK in 1932; Syria obtained independence from France in 1946; and Egypt gained independence from the UK in 1922). All these Western-based colonization experiences led the states to oppose the new Western-sponsored state of Israel in Palestine. By supporting Palestine in the Israeli-Arab conflict, Muslim states and Russia confront not only Israel but also the expansion of Western influence in the Middle East. This international polarization complicates the collaboration between Muslim states and Israel.

Western interests that support Israel dispute this characterization, asserting that they do not seek to control the Middle East but rather aim to protect the rights of Jewish people. Furthermore, Israel was a loyal and strong ally of the Western world during the Cold War against the Soviet threat. Today, the competition between Russia and the West, combined with the emerging threat of a nuclear Iran, has heightened the significance of the alliance between Israel and the Western world. This alliance with the Western world benefits Israel because of Western economic subsidies, especially from the US (Smith, 2010: 229). To keep Israel as a strong state, the US has provided nearly 3 billion dollars annually in grants to Israel since 1985, and Israel is becoming the largest annual recipient of American aid (Sharp, 2013). International foreign aid prevents trade cooperation between the Muslim and Israeli sides because their foreign support ensures that they meet their financial needs. In this sense, foreign aid undermines the likelihood of cooperation between Israel and Muslim states.

7.3. Nuclear Weapons and the Armament Race

Even though Israel does not officially accept its weapons, Israel has between 75 and 400 nuclear warheads, along with intercontinental ballistic missiles (Fetter, 1991). This underscores the necessity for balance and deterrent power among Muslim states in the region because these nuclear weapons make Israel a militarily dominant power over all non-nuclear states. To create balance in the region, Muslim states spend a lot of money on weapons. The logic of the armament is that building a balance of power against Israel will deter Israel from making future attacks and provide stability in the Middle East. This same scenario occurred during the Cold War era between the US and the Soviet Union.

Iran pursues a nuclear weapons program under the guise of protecting itself against a nuclear-armed Israel. Ostensibly, Israel's nuclear weapons compel Muslim states to have high levels of armament to create a balance of power against nuclear Israel. Unfortunately, this policy proved counterproductive because despite the high level of armament between both sides, severe security problems still exist between Israel and the Muslim states in the region. This dilemma indicates that more weapons actually undermine stability and safety. Such scenarios tend to escalate security dilemmas while precluding cooperation between Israel and Muslim states.

7.4. Lack of Common Threat and Uncertainty

When developing cooperation between opposing sides of a prolonged conflict, a common enemy can serve as the glue that binds the two factions together. For example, the EU has brought long-term enemies France and Germany under the umbrella of an organization that worked against communist Soviet expansion. Thus, the lack of a common threat towards both parties is the other factor contributing to the lack of cooperation between Israel and Muslim states. To elaborate, they do not feel that cooperation is necessary to struggle with an enemy to overcome it, such as a terrorist organization that attacks both sides.

Furthermore, no third party has the authority and capacity to enforce the opposite sides for a peace agreement. As Mitchell (2009) cites, "Without central authority, groups are unable to credibly commit that they will not exploit each other, and mutual fear drives them towards provocative preparations for war" (Lake and Rothchild, 1998; Fearon, 1998). The environmental uncertainty propels the opposing sides to behave self-centered and follow an offensive strategy. The rival sides believe that there is no authority to defend and protect their rights but themselves. That obviously creates a security dilemma since they have rival agendas. As Mitchell stated, "both real and imagined-for safety and their self-interested calculations that they must take their security into their own hands in the absence of a strong state" (2009: 12).

Western actors are not accepted as fair mediators by Muslim states; vice versa, Muslim actors by Israel. The US seems to be the most powerful actor that could convince the opposite sides of a peace deal. However, its energy cooperation with Gulf states and its unwavering support for Israel's existence make its negotiating role inappropriate and unconvincing.

7.5. Palestinian Issue: The Self-Perpetuation Dynamic

Though most of the Muslim and Jewish nations desire to reach a solution and take complete control of the Palestinian territory, some Muslim and Jewish factions defend deadlock, not a resolution. Since the factions perceive the Palestinian issue as a self-perpetuating dynamic. The end of the Palestinian issue would mean the end of their *raison d'être*. Thus, insofar as this

problem remains popular, such groups get more attention from national and international actors. They do not help the peace but create more problems.⁵

Muslim states perceive Israel as an invader in Palestine, and they contend that Israel should withdraw from Palestinian territory. In the eyes of the citizens of these Muslim states, Palestine is a nation aggrieved by Israeli territorial occupation. Muslim people give Palestinians military and economic support to fight against Israel, and, while all 57 OIC members recognize the statehood of Palestinians, 29 of them neither recognize nor maintain relations with Israel (Yahaya, 2020).

Türkiye proposed Palestinian statehood to UNESCO to enhance Palestine's international standing, which accepted the offer with 40 votes (Meskell, 2013). Israel claims that it received the territories from the Prophet Moses, which justifies their desire for a state in that area. This belief contributes to the ongoing deadlock that hampers cooperation between Muslim states and Israel. In October 2023, Israel's significant attacks on the Gaza region have further obstructed potential collaboration. It appears that these tensions will persist for the foreseeable future.

Conclusion

Key members of Muslim states in the Middle Eastern region established the OIC to address their security dilemmas with Israel. The 1948 Arab-Israel War, the 1956 Suez Canal Crisis, and the 1967 Six-Day War each resulted from the security dilemma between these opposing factions. Israel's decisive military victory over Muslim states in all of these wars led the Muslim nations to create a union to strengthen their position against Israel. The Muslim states planned to develop balanced and deterrent power against Israel through Islamic solidarity among the Muslim members of the OIC.

Despite its mission, after 55 years of existence, security dilemmas, trust and commitment problems, and ongoing conflicts still exist between Israel and Muslim states. This paper demonstrates that insofar as the parties do not change their strategies from competition to cooperation, they will continue to have serious security doubts about one another. Addressing this security dilemma via cooperation would benefit both sides of the conflict. It would decrease resources spent on weapons and increase funds available for new economic and social investments within their states. As contingent theory states, cooperation will bring mutual gain and benefit to both parties, while competition leads to relative gain (Glaser, 1994). Domestic

⁵ Israeli sources describe Hamas as a radical group that engages in terrorist activities. But the Palestine Liberation Organization (PLO) asserts that Israel is the real source of the problem (see more: Levitt, Matthew (2007), "Could Hamas Target the West?" Studies in Conflict & Terrorism (30) 11: 925-45).

and international frustrations must be resolved for peaceful cooperation to pave the way for collaboration.

Cooperative and constructive collaboration between states increases trust and respect for each other. This increase in trust can lead to improved information sharing and decreases in miscalculations of relative power. Besides, the deficiency of any member in the cooperation negatively affects the rest of the members, and the *domino effect appears here*. To avoid adverse effects, allied states tend to avoid war to protect their interests. For example, the current EU has strong trade cooperation among its 27 members, and the likelihood of a war breaking out among the members is less likely because such conflict would undermine all their national interests, regardless of who wins or loses the battle.

If Muslim neighbors, such as Lebanon, Iran, Türkiye, Syria, and Israel, could have strong cooperation, they could live in much more secure and stable conditions. Moreover, instead of spending significant resources to buy and develop new weapons, such as Iran's nuclear weapon project, they could make investments in promoting their nations' development and welfare standards. Most importantly, the states in the Middle East and their nations would have a more secure and developed region. However, as of 2025, Israel and several Muslim states, particularly Palestine, are engaged in a tense conflict, with Israel conducting significant attacks on the Gaza region. This is evidence of the OIC's failure and the ongoing security dilemma.

References

- Allison, G. (2017). The Thucydides Trap. *Foreign Policy*, 9 (Accessed: 05.02. 2023).
- Batty, D. (2011). Egypt Withdraws Ambassador To Israel Over Police Deaths. *The Guardian*, 20 (Accessed: 09.01.2023).
- Bishku, M. B. (2012). Turkish-Syrian Relations: A Checkered History. *Middle East Policy*, 19(3), 36-53.
- Butterfield, H. (1951). *History and Human Relations*. London: Collins.
- Castillo, V. L. G. (2014). The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society. *Revista Electrónica de Estudios Internacionales (REEI)*, 27, 14-21.
- Cutler, L. (2017). *President Obama's Counterterrorism Strategy in The War on Terror: An Assessment*. Heidelberg: Springer.
- Dawn, C. E. (1968). The Egyptian Remilitarization of Sinai, May 1967. *Journal of Contemporary History*, 3(3), 201-224.
- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, 80(4), 1151-1169.
- Falah, G. (1996). The 1948 Israeli-Palestinian War and Its Aftermath: The Transformation and De-Signification of Palestine's Cultural Landscape. *Annals of the Association of American Geographers*, 86(2), 256-285.
- Fearon, J. D. (1995). Rationalist Explanations for War. *International Organization*, 49(3), 379-414.
- Fearon, J. D. (1998). Commitment Problems and The Spread of Ethnic Conflict. D. A. Lake and D. Rothschild (Ed.) *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*, (pp. 107-126), Princeton: Princeton University Press.

- Fetter, S. (1991). Ballistic Missiles and Weapons of Mass Destruction: What Is The Threat? What Should Be Done? *International Security*, 16(1), 5-42.
- Gartzke, E. (2007). The Capitalist Peace. *American Journal of Political Science*, 51(1), 166-191.
- Giray, S. B. (2010). Turkish Policy towards the Israeli-Palestinian Conflict. *Muslim Attitudes to Jews and Israel: The Ambivalences of Rejection, Antagonism, Tolerance and Cooperation*, 169-185.
- Glaser, C. L. (1994). Realists As Optimists: Cooperation As Self-Help. *International Security*, 19(3), 50-90.
- Greenberg, J. (2011). Turkey Expels Israeli Envoy over Flotilla Incident. *Washington Post*, September, 2 (Accessed: 01.02. 2012)
- Gurock, J. (Ed.). (2014). *American Zionism: Missions and Politics: American Jewish History*. London: Routledge.
- Helfont, S., & Helfont, T. (2012). Jordan: Between the Arab Spring and The Gulf Cooperation Council. *Orbis*, 56(1), 82-95.
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and The Security Dilemma. *World politics*, 2(2), 157-180.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World politics*, 30(2), 167-214.
- Jervis, R. (1982). Security Regimes. *International organization*, 36(2), 357-378.
- Jervis, R. (2001). Was The Cold War A Security Dilemma? *Journal of Cold War Studies*, 3(1), 36-60.
- Lake, D. A. (1992). Powerful Pacifists: Democratic States and War. *American Political Science Review*, 86(1), 24-37.
- Lake, D. A., & Rothchild, D. (1998). Spreading Fear: The Genesis of Transnational Ethnic Conflict. *The International Spread Of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, And Escalation*, 3-32.
- Layne, C. (1994). Kant Or Cant: The Myth of the Democratic Peace. *International Security*, 19(2), 5-49.
- Levitt, M. (2007). Could Hamas Target the West? *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(11), 925-945.
- Lipson, C. (1994). Is the Future of Collective Security Like The Past? *Collective Security Beyond The Cold War*, 119.
- Lutterbeck, D. (2013). Arab Uprisings, Armed Forces, and Civil-Military Relations. *Armed Forces & Society*, 39(1), 28-52.
- Mearsheimer, J. J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Meskill, L. (2013). UNESCO's World Heritage Convention at 40: Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation. *Current anthropology*, 54(4), 483-494.
- Mitchell, D. (2019). The Cycle of Insecurity: Reassessing the Security Dilemma As A Conflict Analysis Tool. *Peace and Conflict Studies*, 26(2), 1.
- Morris, B. (2008). *1948: A History of The First Arab-Israeli War*. Yale University Press.
- Organization of Islamic Conference (a) (2022). Charter. https://www.oic-oci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en (Accessed: 10.01. 2023).
- Organization of Islamic Conference (b) (2022). Subsidiary. https://www.oic-oci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en (Accessed: 22.01. 2023).
- Ozkan, B. (2014). Turkey, Davutoglu and the Idea Of Pan-Islamism. *Survival*, 56(4), 119-140.
- Podeh, E. (1993). The Struggle Over Arab Hegemony After the Suez Crisis. *Middle Eastern Studies*, 29(1), 91-110.
- Posen, B. R. (1993). The Security Dilemma and Ethnic Conflict. *Survival*, 35(1), 27-47.
- Rawls, J. (1993). The Law of Peoples. *Critical inquiry*, 20(1), 36-68.
- Rosato, S. (2003). The Flawed Logic of Democratic Peace Theory. *American Political Science Review*, 97(4), 585-602.
- Schulze, K. E. (2008). *The Arab-Israeli Conflict*. Taylor & Francis.

- Shafir, G. (2017). *A Half Century of Occupation: Israel, Palestine, and the World's Most Intractable Conflict*. Univ of California Press.
- Sharp, J. M. (2013, April). US foreign aid to Israel. Library of Congress, Congressional Research Service (Accessed: 19.01.2023).
- Shlaim, A. (1997). The Protocol of Séevres, 1956: Anatomy of A War Plot. *International Affairs*, 73(3), 509-530.
- Smith, C. D. (2007). *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Macmillan.
- Sprecher, C., & DeRouen Jr, K. (2002). Israeli Military Actions and Internalization-Externalization Processes. *Journal of Conflict Resolution*, 46(2), 244-259.
- Stevenson, J. (2020). Optimizing US Regional Footprints: The Middle East. *Adelphi Series*, 60(484-486), 53-70.
- Takeyh, R. (2002). Two Cheers Form the Islamic World. *Foreign Policy*, (128), 70.
- Tal, D. (2004). *War in Palestine, 1948: Israeli And Arab Strategy and Diplomacy*. London: Routledge.
- Tang, S. (2009). The Security Dilemma: A Conceptual Analysis. *Security Studies*, 18(3), 587-623.
- Tharoor, I. (2016). Former Asian Leader Won't Stop Claiming Jews 'Rule The World'. *Washington Post*. June 27 (Accessed: 14.01. 2023).
- Waltz, K. N. (1988). The Origins of War in Neorealist Theory. *The Journal Of Interdisciplinary History*, 18(4), 615-628.
- Yahaya, J. U. (2020). President Trump Peace Strategy: Emerging Conflict Between Israel and Palestine. *International Affairs and Global Strategy*, 82, 25-37.

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Yazar Katkısı: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind.

Author Contributions: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval is not applicable to this study.

Conflict of Interest: No conflict of interest exists with any institution or person related to the study.

OSMANLI YENİLEŞME SÜRECİNDE HAPİSHANE REFORMU: ÇERMİK HAPİSHANESİ¹

(Prison Reform in the Ottoman Modernization Process: Çermik Prison)

Davut ÖZ²

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Submission Date: 16.04.2025

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 20.05.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1677489

ÖZ

Osmanlı klasik döneminde suç işleyen kişilere İslam şeriatının öngördüğü birtakım cezalar verilmiştir. Ayrıca İslam hukukunun izin verdiği ölçüde örfi hukuk kurallarından da faydalanılmıştır. Bu dönemde bazı suçlarda kişinin belirli sınırlar dahilinde hapis altında tutulduğu da bilinmektedir. Osmanlı modernleşme dönemine gelindiğinde ilk başlarda askeri alanda yapılan reformlar, batının birtakım dayatmaları sonucunda hukuk alanına da yayılmış ve modern dünyanın suç ve ceza ilkeleri Osmanlı metinlerine ve uygulamalarına da yansımıştır. Hapishane kurumu da bunlardan biridir. Bu çalışmanın amacı, reform sürecinde Osmanlı hapishanelerindeki gelişmelerin çeşitli boyutlarının ele alınarak bunların yerelde Çermik hapishanesine nasıl yansıdığına dair incelenmesi suretiyle Osmanlı yenileşme döneminde karşımıza çıkan hapishane kurumunun Çermik hapishanesini nasıl değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü tespit etmektir. Bu amaçla ilk olarak Osmanlı devletinin batılı anlamda hapishane kurumu ile tanışması, suç ve ceza anlayışının İslam hukukundan batılı normlara doğru evrilmesi, hapishanenin yaygın bir ceza olarak uygulanması yönündeki değişimler incelenmiştir. İkinci olarak reform süreciyle birlikte Çermik kazasında açılmış olan hapishanenin başta fiziki yapısı olmak üzere hükümlü ve tutukluların içinde bulundukları şartlar, hapishane binasında hijyen ve hastalıklara karşı alınan önlemler, yeni bir hapishanenin açılması ihtiyacı, buradaki personelin durumu ile zaman içerisinde hapishanede bulunan tutuklu ve hükümlülerin sayıları ve isnat edilen suçlar gibi konular araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Reform, Çermik, Hapishane

ABSTRACT

In the classical Ottoman period, people who committed crimes were given certain punishments as prescribed by Islamic sharia. In addition, customary law rules were also used to the extent permitted by Islamic law. It is also known that people were imprisoned within certain limits for some crimes during this period. When the Ottoman modernization period came, the reforms that were initially made in the military field spread to the field of law as a result of some impositions from the West, and the crime and punishment principles of the modern world were reflected in Ottoman texts and practices. The prison institution is one of these. The aim of this study is to determine how the prison institution that emerged during the Ottoman modernization period changed and transformed the Çermik prison by examining the various dimensions of the developments in Ottoman prisons during the reform process and how these were reflected in the Çermik prison locally. For this purpose, firstly, the introduction of the Ottoman state to the institution of prison in the western sense, the evolution of the understanding of crime and punishment from Islamic law to western norms, and the changes in the implementation of prison as a widespread punishment were examined. Secondly, the physical structure of the prison opened in Çermik district with the reform process, the conditions of the convicts and detainees, the hygiene and measures taken against diseases in the prison building, the need to open a new prison, the situation of the personnel there, the number of convicts and detainees in the prison over time and the crimes attributed to them were investigated.

Keywords: Islamic Law, Reform, Çermik, Prison

¹ Bu makale Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi (DÜBAP) tarafından desteklenen 819508 Tez nolu “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Çermik kazası (Siyasi, idari, sosyal ve iktisadi hayat)” adlı tezden üretilmiştir. Bu çalışmada yapay zekâ kullanılmadığını beyan ederim.

² Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, zdavut@gmail.com, Orcid: 0009-0001-9354-0836

Giriş

Habs-hane Arapça habs kökünden Farsça hane eki eklenerek oluşturulmuş bir mekân ismidir. Habs; tutma, tutuklama, alıkoyma anlamlarına gelmektedir. Habs-hane ise cezaevi anlamında kullanılan bir kelimedir (Parlatır, 2014: 545). Hapsedilen, cezaevine konulan, tutuklanan kimseye mahbus, hapishaneye de mahbushane de denmiştir (Parlatır, 2014: 993). Hapishaneyi tanımlayan sicc, mahbes, zindan gibi adlar da vardır.

İslam hukukunda cezayı gerektiren suçlar genel olarak üç ana başlık altında tasnif edilmiştir. Bunlardan birisi olan had cezası zina, hırsızlık, yol kesme, eşkıyalık gibi suçlar için belirlenmiş ve sınırlandırılmış müeyyideler içerir. Bunlardan zina evli erkek veya kadın için recm (taşlanarak öldürülme), hırsız için el kesme, zina iftirasında bulunan kişi için değnek cezası ve şahitliğinin kabul edilmemesi, devlete karşı isyan ve başkaldırı gibi suçlar için ölüm cezasını içermektedir. Kısas cezası ise kasten öldürme, yaralama ve sakat bırakma fiillerinde uygulanan ve can veya uzuvda eşdeğer bir cezayı öngören suçlardır. Kasten adam öldürmede suçlu bulunan kişinin öldürülmesi veya maktulün ailesi tarafından affedilmesi, hataen adam öldürmede talep edilecek bir diyet bu kapsamda uygulama alanı bulmaktadır (Bardakoğlu, 1993: 473). Üçüncü olarak had ve kısas cezaları dışında kalan ve takdir ve tayininde devlete geniş düzenleme yetkileri verilmiş olan ta'zir cezasından bahsedilebilir. Hapis cezaları bu kapsamdaki cezalardır (Aydın, 1993: 479).

Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda hapishane kavramı ve içeriği özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yerleşmeye başlamıştır. Bu makalede öncelikle İslami hukuk kurallarına göre düzenlenmiş Osmanlı ceza sistemiyle zaman içerisinde batılı normlara doğru evrilen Osmanlı ceza hukuku ilişkisi ve süreci incelenmiştir. Bilahare suç ve ceza yaklaşımında meydana gelen değişimlerin bir yansıması olarak Osmanlı yenileşme döneminin getirdiği hapishane reformu ele alınmıştır. Çalışmamızın son kısmında ise Osmanlı hukuk normlarının yenileşme dönemiyle birlikte geçirdiği değişim ve dönüşümün hapishane özelinde incelenmesi ve bu değişimin Çermik hapishanesi bağlamında izlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Çermik hapishanesinin fiziki koşulları, yenilenmesi ve onarım ihtiyaçları ile hijyen ve yaşam koşulları araştırılmış, hapishanede kalan tutuklu ve hükümlüler ile suç türleri incelenmiştir.

1.Yenileşme Döneminde Uygulamaya Konulan Kanunlar ve Hapis Cezaları

Osmanlı ceza sistemi İslam hukukunu esas aldığından hapishane sürekli bir ceza uygulaması yöntemi olarak kullanılmamaktaydı. Daha çok suçu ve suçluyu tespit amacıyla gözaltı işleminin uygulandığı bir tedbir söz konusu idi. Bunun yanı sıra bazı suçluların hapis cezası çektikleri de bilinmektedir. Osmanlı ceza sisteminde uygulanan başlıca yöntemler idam, sürgün, kalebentlik, kürek ve hapis cezaları olarak sayılabilir (İşbilir, 2019: 5-7).

Tanzimat'ın ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde birçok alanda batılılaşma çabaları kendini göstermiştir. Gerçekleştirilmesi arzulanan reformlardan bir kısmı da hukuk alanında olmuştur. Tanzimat ile devletin taahhüt ettiği sosyal değişimler hukuk normlarının ve suç ve cezaya bakış açısının da giderek Avrupa toplumlarına benzemekte olduğunu göstermesi açısından ilginçtir. Dünya genelindeki ülkelerin birçoğunda suça karşı verilen cezalar daha çok bedeni cezalar idi. Batıda gelişen hümanizm akımı ise bu tür cezaları insani bulmamış bunun yerine suçlunun hapsedilmesi yoluyla toplumdan soyutlanması ve zaman içerisinde ıslah olması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bakış açısı gittikçe gelişmeye başlamış ve Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Böylece suçun yeniden tanımlanması ile kamu düzeninin sağlanması adına değişen bakış açısı kanunların da değişimini zorunlu bir hale getirmiştir (Gül, 2013: 5).

Bu yaklaşımları içeren Tanzimat ile Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar arasındaki ceza ve ticaret davaları için karma mahkemelerin kurulması ve bu mahkemelerde uygulanacak ceza kanunlarının hazırlanması taahhüt edilmiştir. Fermanda belirtilen haklar ve kanun önünde eşitlik gibi hususların toplumda yerleşmesi adına ceza kanunları ihdas edilmiştir. Bu amaçla Tanzimat sonrasında başlıca üç ceza kanununun yapıldığını görmekteyiz. Bunlardan ilki 1256/1840 tarihli ceza kanunu, ikincisi 1267/1851 tarihli Kanun-ı Cedit, üçüncüsü ise Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar cari olan 1274/1858 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'dur (Özkan, 2022: 248).

1256/1840 tarihli ceza kanunu Tanzimat Fermanı'nın özellikle memurlar için bir ceza kanunnamesi yapılmasını emreden ifadelerinin hayata geçirilmesi için yapılmıştır. 3 Mayıs 1840 tarihinde yürürlüğe giren bu ceza kanunu batının suç ve ceza ile ilgili fikirlerinin etkisi altındadır. Kanunun temel felsefesi herkesin kanun önünde eşit olduğu fikridir. Kanunda birtakım suçlardan bahsedilmiştir. Bunların başlıcaları padişaha ihanet, devlet aleyhinde fitne çıkarma, adam öldürme, rüşvet alma ve verme, yolsuzluk ve irtikap, yol keserek adam soyma ve öldürme, kendi adına tahakkuk eden vergiyi ödememe gibi suçlardır. Bu suçlara verilecek cezalar ise kısas, siyaseten katl, kürek, hapis, sürgün, uyarma, kınama, rütbenin düşürülmesi ve memuriyetten azletme cezalarıdır. Bu ceza kanununda vergi ödemeyen kişiler için hapis cezası öngörülmüş ancak hapis müddeti belirtilmemiştir (Artuk, 2013: 7-9).

1840 tarihli ceza kanunu 11 yıl yürürlükte kalmış daha sonra yerini 7 yıl yürürlükte kalacak olan 1267/1851 tarihli Kanun-ı Cedit'e bırakmıştır. Bu kanunda önceki kanunda yer almayan bazı suçlar da yer almış, cezalar da çeşitlendirilmiştir. Örneğin adam kasten veya hataen adam öldürme çeşitleri, öldürmeye azmettirme, yardım etme, kız kaçırma, resmi evrakta sahtecilik, bakkal, kasap, fırıncı gibi esnafın eksik dirhem kullanması veya narh dışında bir fiyatla satış yapmaları gibi suçlardan bahsedilebilir. Bu suçlara verilen cezalardan bazıları ise

şunlardır. Kısas ve diyet, idam, kürek, pranga, had cezası, hapis, tazir, sürgün, uyarma, kınama, dayak, memuriyetten azletmedir. Yeni kanun dayak cezasını bazı hallerde hapis cezasına tercih etmiştir. Örneğin esnafın eksik dirhem kullanması veya narh edilen fiyatların dışında bir fiyatla satış yapmaları halinde hapsedilmeleri cezasının uygulanması dükkanlarının kapatılmasına ve gelir kaybına yol açacağından hapsin yerine üçten yetmiş dokuza kadar değnek cezası öngörülmüştür. Bu suçu işlemekte ısrar etmeleri halinde ise hapis cezasının uygulanacağı belirtilmiştir. Kanunda katil suçuna yardım eden kadınların kendilerine mahsus hapishanede ıslah olunduklarına kanaat getirilinceye kadar kalmaları hükmü de getirilmiştir (Artuk, 2013: 11-14).

1274/1858 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu kendisinden önceki iki kanunu esas almıştır. Kanunun mukaddimesinde gerek şahıslara karşı gerek devlete karşı işlenen suçların cezalarının devlet tarafından verileceği, kanunun devlet başkanına tanınan tazir cezaları kapsamında hazırlandığı ve şer'i hukuka halel getirmediği ifade edilmiştir. Bununla birlikte düzenleniş şekli ve sistematigi açısından Avrupa'daki kanunlara benzerlikler içeren bu kanun 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu ile Osmanlı Devleti'nde uygulanan diğer cezaların, içerisinde Ahmed Cevdet Paşa'nın da bulunduğu bir komisyon tarafından düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Kanunun içeriğinde cinayet, cünha (terbiye edici cezalar) ve kabahatler, devlet memurlarıyla ilgili suçlar, hırsızlık, kız kaçırma, ırza geçme, cebir ve tehdit altında işlenen suçlar, iştirak halinde işlenen suçlar ve af gibi düzenlemeler içermektedir. Hapis cezası ile cezalandırılan suçlardan biri olan cünha için belirlenen ceza bir haftadan fazla hapis; kabahatler için yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis, kalebend cezası şeklinde üç yıldan on beş yıla kadar hapis, cebren ırza geçmeye kalkışmanın cezası en az üç ay hapis, mahsul ve hububat çalmanın cezası bir seneye kadar hapis cezası verilmiştir (Özkan, 2022: 256-266). Bu kanunda görüldüğü üzere hapis cezaları detaylandırılmış ve önceki kanunlara göre çeşitleri arttırılmıştır.

1.1.Yenileşme Döneminde Hapishanenin Gelişimi ve Islahı

Hapis cezasının yukarıda bahsedilen kanunlarla yaygınlaştırılmasının bir neticesi olarak hapis cezası verilen suçlu sayısının artması söz konusu olmuştur. Bu da mevcut hapishanelerin kapasite ve diğer barınma koşulları açısından yetersiz kalması sonucunu doğurmuştur. Gerek tevkifhane gerek de hapishane şartlarının son derece kötü olması nedeniyle buraların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için hükümet tarafından aşağıda bahsedeceğimiz üzere çalışmalar yapılmıştır. Bu aşamadan itibaren artık batı tarzı modern hapishaneler ülkenin gündemine girmeye başlamıştır (Aydın, 2022:178-179).

Osmanlı Devleti'nin hapishaneler konusunda ihtiyaç duyulan ıslahatları yapmasında İngiliz elçi Lord Stratford Canning'in önemli bir etkisi olmuştur. Canning, Osmanlı

hapishanelerinin Avrupa tarzında kurulması ve yerleşmesi için özel bir çaba harcamış ve konuyu bizzat takip etmiştir. Zaptiye Müşiri Hafız Mehmed Paşa ise hapishanelerin ve tutukluların durumlarını ilk defa hükümetin gündemine taşıyan kişidir. Farklı suçlardan ceza almış kişilerin aynı koğuşlarda kalmasının sakıncaları üzerinde duran Mehmed Paşa, hapishanelerin yeniden yapılanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Böylece İstanbul’da yeni bir hapishane inşasının gerekliliği vurgulanmış, hapishanelerin genişletilmesi ve yeniden inşası hükümetin programına girmiştir. Bu konuda ilk adım da Sinop’ta atılmış, burada yeni bir hapishane inşası için talep edilen 9.500 kuruşluk ödenek 1847 yılında tahsis edilmiştir (Ünlü, 2007:182).

İngiliz elçisi Lord Canning’in İngiliz konsolosluklarına ülkenin hapishaneleri hakkında bir rapor hazırlama emri vermesi ve bu arada Mehmet İsmet Paşa’nın Anadolu müfettişi olarak hapishanelerin durumunu inceleme ile görevlendirilmesi neticelerini vermiş Osmanlı Devleti’nde batı tarzı ilk hapishanenin açılması 1859 yılında Yanya’da olmuştur (Yıldız, 2002: 153). 1861 yılında Sivas’ta, 1862 yılında Trabzon’da, 1864 yılında Diyarbakır’da, 1867 yılında Kırklareli’nde, 1870 yılında İstanbul Sultanahmet’te ve daha sonraki yıllarda ülkenin birçok vilayetinde yeni tip hapishanelerin yapılması süreci başlamıştır (Orat ve Çelik, 2011: 78).

Osmanlı hapishanelerinin birkaç açıdan sorunları bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı fiziki yapı ile ilgili olup aynı zamanda sağlık ve yaşam koşullarını da etkileyen hususlardı. Bir diğer husus ise hapishane şartlarının iyileştirilmesi ve aksaklıkların tespiti için sürekli bir denetim mekanizmasının kurulmasıydı. Hapishanelerin işleyişi ve burada görev yapanların sorumlulukları ve hakları da yine ilgilenilmesi gereken sorunlardı.

1287/1871 tarihli Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakim Nizamiyesine Dair Nizamname’de hükümet hapishanenin idari yapısı ile işleyişini ve diğer birtakım hususları maddeler halinde düzenlemiştir. Bu nizamnameye göre hapishane idaresinin birinci ve ikinci olmak üzere iki müdürü, bir başkatip, bir başgardiyan ile gerektiği kadar ketebe ve gardiyanı bulunmalıdır. Bu müdürler gündüz birlikte, gece ise nöbetleşe olarak hapishanede bulunacaklar, gardiyanlar müdürden izin almadıkça yerlerinden ayrılamayacaklardır. Nizamnameye göre hapishanenin temizlik ve hijyeninden, düzen ve nizamından ve mahbusların sağlıklarına halel getirmeyecek işlerden sorumlu olacak kişiler müdürlerdir. Tutuklu veya hükümlülere karşı kötü muamele eden müdür veya gardiyanlar yaptıklarından sorumlu tutulacaklardır. Nizamnamede hapsedilmek veya tutuklanmak üzere hapishaneye gönderilen kişinin adı, şöhreti, niçin ve hangi taraftan buraya gönderildiği, mensubiyeti ve mesleği, fiziksel özellikleri, geliş tarihi ve kalacağı müddet tafsilatlı bir şekilde kaydedilmelidir (Akgündüz, 2015: 501-507). Bu nizamname ile bir hapishanenin nasıl işleyeceği, çalışanların

görev ve sorumlulukları ve tutulması gereken pusula ve evraklar detaylandırılmış ve İstanbul'un zabıta idaresi, mülkî yapısı ve mahkeme işleyişleri arasına hapishane idaresi de katılarak toplu bir yönetim yaklaşımı sergilenmiştir.

21 Şubat 1876 tarihinde İdare-i Umumiye-i Vilayet Hakkında Talimat adı verilen bir düzenleme ise hapishanelerin vilayet memurlarınca denetlenme usul ve esaslarını oluşturmuştur. 1879 yılında hazırlanan Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu ile hapishanelerdeki müdür ve gardiyan gibi çalışanların valiliklerce atanabilmesi ve gerekli soruşturmaların yapılması için usul ve esaslar belirlenmiştir. 21 Nisan 1881 tarihinde yayımlanan Memalik-i Mahrusa-i Şahane'de Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine Dair Nizamname ile memleket dahilindeki hapishanelerin ıslahı ve fiziki yapılarının iyileştirilmesi hususlarına özel önem vermeye başlanmıştır. Bu nizamname ile hapishane koşullarının fiziki olarak iyileştirilmesi, sağlık ve hijyen koşullarının geliştirilmesi, hükümlü ve tutuklular için ayrı koğuşların yapılması, idari görevlilerin sorumlulukları gibi hususlar belirlenmiştir (Dağ, 2022: 344).

Hapishaneler ilk başlarda hükümet konağının içinde veya yanında ya da kale yahut saray mahzenlerinde belirli bölümler ya da zindanlar şeklinde ihdas edilmiş iken zaman içerisinde daha uygun koşullarda bina edilmesi veya ıslah edilmesi için hükümet tarafından gayret sarf edilmiştir. Bu amaçla 14 Temmuz 1893 tarihinde Fransızcadan tercüme edilerek aynen alınan Hapishane Islahatına Dair Nizamname yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname ile yeni binaların inşası veya tamirâtı yanında koğuşların durumu, ziyaretçi görüşmeleri, mahkumların ihtiyaçları gibi birçok husus detaylandırılarak ele alınmıştır (Aydın, 2022: 180).

1332/1913 tarihli Dahiliye Nezareti Teşkilatı Hakkında Nizamname'de hapishaneler müdüriyeti de yer almış ve 12. madde bu müdüriyete ayrılmıştır. Bu maddeye göre hapishaneler müdüriyeti "hapishanelerin hüsn-i muhafaza ve idaresini ve inşaat ve tamirâtının icrasını temin ve suret-i idarelerini tanzim ve muamelat-ı hesabiyesini takib ve bunlara aid muhaberâtı ifa eder" denilerek bu müdüriyetin görev kapsamına giren hususlar ifade edilmiştir (Akgündüz, 2013: 519-521).

Hapishaneler Müdüriyeti tarafından yoklama cetvelleri hazırlanmış, matbu hale getirilen bu cetveller yurdun dört bir yanındaki hapishanelere gönderilerek mahkûm sayısı, suç çeşitleri, yaş, cinsiyet durumları, hapishanenin genel durumu gibi birçok husus hakkındaki bilgilerin merkeze gönderilmesi emredilmiştir (Aydın, 2022: 181).

2.Çermik

Çermik, 1516 yılında Osmanlı idaresine girmiştir. Fetihte yararlılık gösteren Çermik beyleri yurtluk ve ocaklık olarak burayı 1836 yılına kadar fiilen yönetmişlerdir. 1775 yılında Maadin-

i Hümayun Emaneti teşekkül ettirilerek Çermik mali yönden bu emanete, idari yönden ise Diyarbekir eyaletine bağlı olarak yönetilmiştir (Erdoğan, 2006: 41). Zamanla beyler nüfuzlarını yitirmiş; Çermik de sancaktan, önce nahiye ve daha sonra kaza haline getirilmiştir. Bilahare Çermik, merkezden atanan müdürler ve kaymakamlar eliyle yönetilmeye başlamış ve merkezi yönetim kendini burada giderek daha fazla hissettirmeyi başarmıştır. Çermik, Osmanlı yenileşme çabaları dahilinde yapılan idari tasarruflar ile uzun bir dönem Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı kalmış, kısa bir dönem ise Mamuretü'l-Aziz vilayetine bağlanmıştır (Yılmazçelik, 1995: 137). Cumhuriyet Dönemi'nde Çermik, Diyarbakır ilinin bir ilçesi haline getirilmiştir.

2.1.Çermik Hapishanesi

Çermik Beyleri tarafından XVI. yüzyıl başlarında yüksek bir mahalde yaptırılmış olan beyler sarayı müstahkem duvarlarla çevrilmiştir. Eyvanlı, kışlık ve yazlık odaları bulunan bu yapının içinde Saray Mescidi, hamam, mutfak, hazine odası, haremlik selamlık bölümlerinin yanı sıra bir de zindan bulunmaktadır (Kırzioğlu, 1956: 279). Başka yerlerde de benzerleri bulunan bu zindan muhtemelen kazayı elinde bulunduran beylerin, muhaliflerini veya suç işleyen kimseleri kapattıkları bir mekândır.

Beyler sarayındaki zindanın muhtemelen kişisel amaçlarla kullanılması nedeniyle kaza için kullanılan bir hapishane işlevini tam olarak yerine getirmediği söylenebilir. Nitekim 1848 yılında Çermik kaza müdürü Ejder ile akrabalarının ve etrafındaki birtakım kimselerin karıştığı ve Çermik hanedanından beş kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan bir davada olaya karışan birkaç kişi altışar sene hapis cezasıyla diğer birkaç kişi ise beş seneden yedi seneye kadar kürek cezasıyla cezalandırılmışlardır. Zanlılar Harput'taki hapishanede tutulmuş, hapishane şartlarının kötü olmasından dolayı bir kişi burada vefat etmiştir. Zanlılardan Çermikli Hacı Mehmed'in bir yıldan beri hapishanede kalmış olması yeterli görülmüş ve kendisi salıverilmiştir Çermik hanedanıyla kaza müdürünün nüfuz mücadelesinin sonucu olayın kanlı bitmiş olması ve olay sonrasında kaza müdürü Ejder'in suçunu itiraf etmesi nedeniyle idam cezasıyla cezalandırıldığını görmekteyiz (BOA, A. MKT. MVL, 8/24). Bu olayda yukarıda bahsedilen beyler sarayındaki zindanın kullanılmamış olmasının nedeni öldürülen beş kişinin beyzade ailesinden olmasıdır. Yakalanan zanlıların bu zindanda tutulması yakınlarını kaybeden diğer hanedan üyelerini galeyana getirebilir ve bu kişileri öldürmelerine yol açabilirdi. Belgeden anlaşıldığı üzere toplu gerçekleştirilen bu düzeyde bir cinayet vakasının kazaya etkileri göz önüne alınarak zanlılar, haklarında hüküm verilene kadar Harput hapishanesinde tutulmuşlardır.

Aynı yılın nisan ayında Karakaş adlı şahıs tarafından yazılan bir arzuhale göre; annesi Sara'nın kendisine kefil olduğundan dolayı eziyet ve zulüm gördüğü, şer'i olmayan bir şekilde

annesinin hapsedildiği ve hapiste ölmesine sebep olduğu ve mallarına el konulduğu iddiasıyla kendisiyle Hölükoğlu Mardiros'un mahkeme edilmesi için başvurusunun Harput Müşirliği'ne yazılması isteğinde bulunmuştur (BOA, MVL, 25/1). Bu örnekte görüldüğü üzere henüz hapishanenin kazada kurumsal bir kimlik kazanmamış olduğu ve hukuki dayanakların tamamlanmadığı bir geçiş sürecinde bulunulduğu söylenebilir.

Çermik'te bir hapishanenin varlığı ilk defa 1861 yılında yaşanan bir olayda karşımıza çıkmaktadır. Bu hapishanenin de hükümet dairesi içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Çermik kaza müdürü Ferhad Ağa'nın ahali tarafından dövülmesiyle sonuçlanan bir dizi olayın yaşandığı 1861 yılına ait bu belgeye göre Meş'aleci Kürd Osman adlı kişi kaza müdürünün odasının kapısı ile hapishane kapısını balta ile kırmaya çalışmış, hapishanenin kapısını kırmaya muvaffak olmuştur. Müdürün dövülmesinde kazada istihdam edilen zaptiyenin azlığı ve meydana gelen olaylara müdahalede yetersizlikleri ana sebep olmuştur. Zaptiyenin yetersizliği nedeniyle hükümet dairesinde hapsedilen suçluların muhafazası için ahaliden iki nefer nöbetçi temin edilmiş olduğu halde burada kalmaktan kaçındıklarından kaza müdürü Ferhad Ağa, ikisini teşhir amacıyla hapsetmiştir. Netice olarak olaya dâhil olan kişiler ile Mustafa Ağa ikişer sene hapsedilecek, henüz ele geçirilemeyenlerin yakalanıp muhakeme edilmeleri kararlaştırılacaktır (BOA, MVL, 609/53). Kaza müdürünün vilayetten zaptiye desteği istemek yerine kendisi ahaliden bazı kimseleri emrivaki bir şekilde zaptiye görevi ile görevlendirmiş olması ahalinin galeyana gelmesine ve kaza müdürünün dövülmesine varan olaylara sebebiyet vermiştir. Yine anlaşıldığı kadarıyla hükümet dairesinde bir hapishane bulunmakla birlikte bu hapishanenin alelade bir yapıda olduğu ve yeterli sayıda görevlisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

2.2.Çermik Hapishanesinin Fiziki Durumu, Onarım ve Islah Çalışmaları

Çermik kazası 30 Haziran 1881 tarihi itibarıyla kaymakamlık olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu tarihte ilk defa olarak oluşturulan kaymakamlığın harcama kalemlerinin içerisinde hükümet konağında bulunan hapishanenin 250 kuruşluk masraf kalemi de yer almaktadır. Bu kalemin nerelere harcanacağı detaylı olarak belirtilmemiştir. Ancak kaymakamın aylık maaşının 1.200 kuruş, tahrirat katibinin maaşının da 200 kuruş olduğu belirtilen belgede, hapishane için belirlenen masrafın neredeyse bir memur maaşı kadar olması hapishanenin içinde bulunduğu geri kalmışlığı göstermesi açısından anlamlıdır (BOA, İ. DH, 831/66908, s. 2).

1890 senesi Emlak ve Arazi-i Emîriye Defteri'ne göre Çermik Hükümet Konağı, mîrî emlak ve arazi olarak kayıtlıdır (BOA, ML. EEM, 1332/31). Nitekim 17 Nisan 1891 tarihinde Çermik'te bulunan Ergani Madeni mutasarrıfı Arifi Paşa da Çermik'te 1 adet hükümet konağı bulunduğunu ifade etmiştir. (Öztürk ve Yılmazçelik, 1998: 103). Ancak bu konak zamanla

neredeyse yıkılmaya yüz tutmuş ve bakım ve onarıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla geçici olarak kiralanan başka bir yer tutulmuş ve memurların buraya taşınması sağlanmıştır. Bu arada yapılan keşif sonucu konağın 2.000 kuruş masrafa ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir (BOA, DH. MKT, 1787/81). Bu tespit yapılmış olmasına rağmen tamir ve bakım için ödenek gönderilip gönderilmediği bilinmemektedir. Ayrıca hapishane, hükümet dairesi ile birlikte ele alındığından elimizdeki belgede hapishane için ne gibi bir onarım çalışması düşünüldüğüne dair detaylar belirtilmemiştir.

İlerleyen yıllarda hapishane mevzuatı ve ıslah çalışmalarının daha ciddi bir şekilde ele alınmasıyla yerelde de ilgili kurumlar tarafından çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Mardin Adliye Hakimliği tarafından Anadolu Vilayeti Umum Müfettişliği'ne 17 Mayıs 1897 tarihinde bir yazı yazılarak Diyarbekir kaza hapishaneleri ve Çermik hapishanesinin mevcut durumu ile ilgili sıkıntılar hakkında bilgi verilmiştir. Bu yazıya göre; öncelikle tevkifhane ve hapishanelerin idareleri ile ilgili nizamname ve ceza kanunlarında yer alan hususlar belirtilmiştir. Bu mevzuata göre hapishanelerde bir müdür, bir başkatip, yeteri kadar gardiyan ile tabip, çamaşırcı gibi kimselerin bulunması gerekmektedir. Yine tutuklu ve hükümlülere devlet tarafından yapılacak yardımlar ve verilecek yiyecekler ile hapse mahkûm olanlarla tutuklu olanların koğuşlarının ayrı olması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca tevkifhane memurlarının kanunda ifade edildiği şekilde birer defter tutmaları, hapishane ve tevkifhanelerin düzeninin, sıhhat ve temizliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 12/8). Bu amaçlarla yapılan incelemelerde Çermik, Siverek ve Midyat hapishanelerinin ikişer; Nusaybin, Cizre ve Avine hapishanelerinin ise birer koğuştan ibaret olduğu ve bu durumlarıyla yetersiz oldukları tespiti yapılmıştır. Bazı koğuşlar penceresiz olduğundan bir mezarlığa benzetilmiş, bazılarının ise sadece birer oluk şeklinde açıklığa sahip olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Midyat tevkifhanesindeki alttaki koğuşun kayadan oyma bir mağara olduğu, bu nedenle karanlık ve rutubetli bir halde bulunduğu tespit edilmiştir. Hapishanelerin ve tevkifhanelerin zemininin samanla kaplı olup birçoğunda hasır döşenmemiş olduğu, hali vakti yerinde olanların dışarıdan tedarik edebildikleri hasır üzerinde yataklarını serdikleri ancak sahipsiz ve fakir olanların toprak üzerinde yatmakta oldukları ve bazı yerlerde ise tutuklu ve hükümlülere değil bir parça ekmek, hatta içilecek su bile verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca Çermik ve diğer kazalarda belediye tabip ve eczahanesi ile gureba ve askeri hastahanesi bulunmadığından hasta ve yaralı olanların tedavi olamadıkları bildirilmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı bahsedilen hapishaneler için gereken iyileştirmelerin yapılması arz edilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 12/8). Bu minval üzere Dahiliye Nezareti ile yapılan yazışmalar neticesinde mevcut hapishane ve tevkifhanelerin içinde bulunduğu kötü şartlardan

kurtarılması için gereken ıslahatların yapılması ve ihtiyaç duyulan miktarda bir ödenek tahsisi ile gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 13/66, s. 1-6). Çermik ve diğer hapishanelerin genel durumunu resmeden bu arşiv belgesi hapishanelerin içinde bulunduğu kötü şartları en çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla hapishaneler mevcut mevzuatın gerektirdiği şartları taşımaktan son derece uzaktır. Hatta insani koşullar ve sağlık şartları açısından durum son derece vahimdir. Tabiri caiz ise devlet suçları ve suçlulara verilecek cezaları tespit etmiş ancak suçlarını çektikleri hapishaneleri eski zindanlardan farkı olmayan fiziki mekanlar olmaktan kurtaramamıştır.

Hapishanelerin durumlarının tespitinin ardından gerekli ıslahat çalışmaları hakkında merkezden vilayetlere verilen emirler neticesinde valilik tarafından çalışmalara hemen başlandığı ve sürecin mümkün oldukça hızlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla Diyarbakır Valisi Halid Bey Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabeti'ne 22 Temmuz 1897 tarihinde bir telgraf çekerek yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Buna göre ilk olarak; hükümet konağında yer darlığından dolayı hapishane için bir gezinti alanı bulunmadığı, yapılan teftişler esnasında mahpus ve tutukluların sayıca fazla miktarda olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle kazada bulunan memurlar ve kaza ahalisi tarafından hibe edilen 81 liralık meblağ ile hükümet konağına bitişik büyük bir konak satın alınmıştır. Bu konağın alt ve üst olarak dört odadan meydana geldiği ve kullanım amacına uygun olduğu ifade edilmiştir. Hükümet dairesine bitişik bulunan kısmın ise bir tarafının telgrafhane olarak kullanılabileceği, diğer tarafının da rüşdiye mektebine uygun olduğu ve bahçesinin gerektiği kadarının hükümet konağına terk ve tahsisinin düzenlendiği ifade edilmiştir (BOA, Y. PRK. UM, 39/41). Bu çalışmalar ile hükümet konağı, bitişikindeki konak ile genişletilecek ve burada telgrafhane, rüşdiye mektebi olarak yeni bölümler yapılacaktır. Bunun yanı sıra hapishane de bir miktar genişletilerek diğer konağın bahçesinden de buraya ekleme yapılarak avlu kısmı büyütülecektir.

Hapishane için bulunan yukarıdaki çözümün dışında yeni bir hapishane yapılması için de girişimler başlatılmıştır. Bu amaçla 17 Ağustos 1898 tarihinde Diyarbakır Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir yazıya göre Maden sancağına bağlı Çermik kazası hapishanesinin yeniden inşa edilmesi için mahalinde bir keşifname yaptırıldığı ve eğer vilayet baş mühendisliği tarafından da uygun görülürse yapılacak inşaatın 20.380 kuruşa mal olacağı belirtilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 25/10, s. 7)

Diğer yandan hapishane ve tevkifhanelerin mevcut haliyle yeterli olmadığının tespit edilmesi üzerine Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu tarafından Diyarbakır vilayeti genelinde içinde Çermik hapishanesi de olmak üzere toplamda on kısım halinde yeni hapishane ve tevkifhane inşası uygun görüşülmüştür. Bu amaçla içinde bulunulan senenin bütçesine

gereken meblağın konularak çalışmalara başlanması istenmiştir. Yapılan keşifte inşa için gereken meblağın toplam olarak 1.234.082 kuruş 27 santim olduğu ve onaylanmak üzere Dahiliye Nezareti'ne sunulduğu ifade edilmiştir. Ancak 12 Aralık 1899 tarihinde Diyarbakır Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir yazı ile henüz herhangi bir cevabın gelmediği bildirilmiş ve bu hapishanelerin bir an evvel inşasının elzem olduğu ifade edilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 22/67, s. 1-5).

2.3.Çermik Hapishanesinin Fiziki Koşullarının Kötüleşmesi

Diyarbakır genelindeki hapishanelerin inşa ve tamir masraflarının toplamının büyük bir yekûn tutması nedeniyle ıslahat çalışmaları için büyük miktarda ödenek gerektiği yapılan keşifler sonucunda anlaşılmıştır. Bu meblağın karşılanmasının ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı neredeyse imkânsız görülmesi hapishane ıslah çalışmalarının ne derece yavaş ilerlediğini göstermesi açısından önemlidir (Orat ve Çelik, 2011: 87).

İlerleyen yıllarda Çermik kazası hapishane ve tevkifhanesinin onarımı için gereken ödeneğin gönderilmediği bu nedenle durumun hapishane koşulları açısından daha da kötüleştiğini görmekteyiz. Bu amaçla 9 Şubat 1901 tarihinde Adliye Nazırı imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda Çermik hapishanesi ve tevkifhanesinin zemininin toprak olduğu bu nedenle rutubetli bir durumda bulunduğu, revir ve banyo gibi müstemilatının olmadığı, taharet ve temizlikten mahrum bulunduğu tespiti yapılarak gereken tamirat ve inşaatın yapılması talep edilmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 33/64). Bu durum yalnız Çermik hapishanesi için değil diğer kaza hapishaneleri için de aynı şekilde geçerlidir. Bu amaçla Çermik, Silvan, Lice, Avine, Derik, Siverek, Ergani Madeni, Cizre ve Midyat kazaları ile Mardin merkez hapishanesinin inşa ve tamiri için toplam 1.202.750 kuruş miktarın Dahiliye Nezareti'nin 1902 senesi bütçesine konulduğu, bu senenin tahsisatından ödenmesi için Şura-yı Devlet kararıyla irade-i seniye verildiği bilgisi Dahiliye Nezareti'nden Maliye Nezareti'ne yazılmak üzere bildirilmiştir (BOA, DH. MKT, 577/10). Bilahare 12 Ağustos 1902 tarihli buyruldu gönderilerek, bu meblağın Diyarbakır vilayeti 1902-1903 yılı vergi gelirleri kaleminden ödenmesi kararlaştırılmıştır (BOA, ŞD, 1485/14, s. 1-8).

Diyarbakır Valiliği, Siverek mutasarrıflığı tarafından yazılmış bir yazıya 21 Mart 1910 tarihinde vermiş olduğu cevabi yazıda Çermik ve Viranşehir'deki hapishanelerden tevkifhane olarak bahsetmekte ve bu iki tevkifhanenin onarımı için gereken miktarın 155.180 kuruş olduğunu ifade etmektedir. Ancak keşif yapılırken usulü dairesinde işlemlerin yürümediğinden bahisle bu isteğin karşılanamadığı ve yazının geri iade edildiği bildirilmektedir (BOA, DH. MB. HPS, 142/55).

8 Nisan 1911 tarihinde Diyarbakır Valisi Galip Bey imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazıya göre; Diyarbakır, Mardin, Maden, Silvan, Palu, Lice, Midyat hapishane ve tevkifhanelerinin tamir ve genişletme ihtiyacı aciliyet göstermekte; Siverek, Viranşehir, Çermik, Cizre, Nusaybin, Savur, Beşiri, Derik kazalarında yeni birer hapishane ve tevkifhane inşasına acil ihtiyaç duyulduğu ve tasarrufa riayet edilerek çıkarılan keşif ve tahmini masraf miktarları vilayet genel meclisi tarafından hazırlanan mazbata ile Maliye Nezareti'ne bildirildiği ifade edilmiştir (BOA, DH.MB.HPS, 143/13). Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla 1902-1903 yılı Diyarbakır vergi kaleminden ödenmesi kararlaştırılan inşa ve onarım meblağı karşılanamamış, bu nedenle 1911 yılına gelindiğinde Çermik için yeni bir hapishane ve tevkifhane inşası talebi yinelenmiştir. Görüldüğü kadarıyla devletin yeni hapishane inşası ve mevcutların onarımı ile ilgili iradesi olmakla birlikte yeterli ödeneği bulunmamaktadır.

Hapishanelerin fiziki olarak yeterli bir alana sahip olmaması nedeniyle karşılaşılan zorluklar Diyarbakır Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan 7 Şubat 1913 tarihli bir yazı ile kayıt altına alınmıştır. Buna göre, Çermik Hapishanesi'nin en fazla yirmi kişilik bir odaya sahip iken bu hapishanede şu an yetmiş tutuklu bulunmaktadır. Artan kişi sayısı nedeniyle hapishane artık ihtiyaca cevap verememektedir. Valilik, bu kalabalık nedeniyle bulaşıcı hastalıkların baş göstereceği endişesini taşımaktadır. Bu nedenle uygun bir yerin kiralanması ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla uygun bir yerin kiralanması için Siverek mutasarrıflığı tarafından valilikten aylık 50 kuruş talep edilmiş ancak bunun için mevcut yılın bütçesindeki hapishane kaleminin kullanılmış olması nedeniyle bu talebi karşılamamanın mümkün olmadığı ifade edilmiştir. İhtiyaç duyulan bu meblağ Dahiliye Nezareti'nden talep edilmiştir. Dahiliye Nezareti verdiği cevabi yazıda kiralanacak yerin kira başlangıç tarihi ile ne kadara kiralanabileceğinin tespit edilerek talep edilmesi gerektiğini belirterek kira talebini karşılamamıştır (BOA, DH.MB.HPS, 41/63). Belgeden anlaşıldığı üzere hapishane koşullarının son derece ağır ve tek koğuştta bulunan tutukluların neredeyse üst üste yığılmış olduğu ancak yeni bir yerin kirası için dahi bir ödenek tahsisi yapılamadığı ve sorunun çözümünün gelecek mali yıla bırakıldığı görülmektedir.

Çermik hapishanesi bilindiği üzere hükümet konağında tek göz bir oda şeklindedir. Mevcut hapishane hükümet malı olup herhangi bir kira verilmemektedir. Ayrıca henüz kadınlar için ayrı bir hapishane de bulunmamaktadır. 1914 yılı aralık ayı itibarıyla burada 8 erkek mahpus bulunmaktadır (BOA, DH. MB. HPS. M, 12/18, s. 5). Bu haliyle hapishane koşullarının son derece elverişsiz olduğu açıktır. Bu amaçla yeni bir hapishanenin yapılmasını elzem gören Çermik kaymakamlığı, 7 Şubat 1915 tarihinde hükümet konağı müstemilatından olan hapishanenin dışarıya alınarak yeni bir şekilde inşa edilmesi gerektiği kanaatiyle birtakım yazışmalar yapmıştır. Mevcut hapishanenin arazi ölçüleri uzunluk olarak 7 metre, genişlik

olarak da 6 metre kadardır. Bu haliyle hükümet konağına bitişik olan arazi üzerinde yeni usuller üzere bir hapishanenin inşa edilmesi mümkündür (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/51, s. 4). Ayrıca hükümet konağının bu haliyle memurlar için yetersiz olması nedeniyle hapishanenin yapılması akabinde hükümet konağı da genişletilebilecektir. Kaymakamlık yeni bir hapishane inşası için ileri sürdüğü gerekçelerden sonra 29 Aralık 1913 tarihinde hazırlanan yaklaşık 5.000 kuruş keşif varakasını da yazısına ek yaparak liva makamına takdim etmiş, bu yazışma valilik üzerinden Dahiliye Nezareti'ne ulaştırılmıştır. Kaymakamlık belirlenen miktarın yetersiz kalması halinde yapılacak olan inşaat için ahalinin destekleriyle yardım toplanarak katkı sunabileceğini de ifade etmiştir (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/51, s. 4). Yeni bir hapishane yapılması için yerel makamlar ellerinden gelen tüm çalışmaları yapmış, hatta gönderilecek ödenek yetersiz kalırsa halktan hibe usulü ile destek almayı da kendi uhdesine almıştır.

2.4.Çermik'te Kadın Hapishanesi İhtiyacı

Çermik'te mevcut hapishane sadece erkekler için kullanılmaktaydı. Kazada müstakil bir kadın hapishanesi bulunmamaktaydı. Bu sorun yukarıda bahsedildiği gibi genel olarak hapishane sorunları içerisinde ifade edildiği gibi ayrı yazılarla da üst makamlara iletilmiştir. Diyarbakir Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan 6 Aralık 1915 tarihli bir yazıda bu durum daha açık bir şekilde kendini göstermiştir. Siverek mutasarrıflığının bildirdiğine göre Çermik'te silah altında bulunan bir askerin eşi, başka bir kişiyle evlenmiş bu nedenle mahkemece tutuklanmıştır. Dava görülünceye kadar bu kadını gözaltında tutma ihtiyacı doğmuş, ancak kazada müstakil bir kadın hapishanesi bulunmadığından başka çareler aranmıştır. İmam ve muhtar evinde hapsedmek de uygun bulunmamıştır. Bu nedenle kadının, gardiyan gözetiminde hükümet dairesinde tutuklu olmasına karar verilmiş ancak kadının bu şekilde hapsi de caiz görülmediğinden kiralanacak ayrı bir yerde tutuklu bulunması için gereken yeterli bir tahsisatın verilmesi mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Bu amaçla uygun bir tahsisatın yapılmasının talep eden Diyarbakir Valiliği'ne Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti tarafından verilen yanıt olumsuz olmuştur. Bu yazıya göre bu gibi istisnai tahsisatın mahalline sevk edilen masraf içinde değerlendirilerek çeşitli masraflar kaleminden sarf edilebileceği, ayrıca geçici bir tahsis için ayrı bir tahsisata lüzum olmadığı ifade edilerek istenilen ödenek gönderilmemiştir. (BOA, DH.MB.HPS, 74/48, s. 1-2) Böylece istenilen tahsisat için merkezin bir katkı sunmaktan uzak olduğu ve sorunun yerel yönetimin kendi imkanlarıyla çözülmesi noktasına geldiği görülmektedir. Bu nedenle kadın hapishanesinin müstakil bir şekilde acilen açılması mümkün olmamıştır. Muhtemelen kadınlar arasındaki suç oranının düşüklüğü de göz önüne alınarak merkezi bütçeden bir tahsisat yapılmaması makul görülmüş, geçici olarak görülen bu gibi sorunların yerelde çözülmesi yoluna gidilmiştir.

2.5.Çermik Hapishanesi'nde Tamirat ve İyileştirmeler

Merkezi yönetimin Çermik hapishanesinin ıslahı için talep edilen ödenekleri karşılamakta yetersiz kalması üzerine kaza yönetimi hapishanenin öncelikli sorunlarını tespit ederek bunların çözümlenmesi için gayret sarfetmeye başlamıştır. Bu amaçla yapılan bir inceleme sonucunda Çermik Hapishanesi'nin tamirata ihtiyaç duyduğu ve özellikle tuvaletlerinin son derece harap bir halde bulunduğu, bu nedenle tamirat için gereken miktarın gönderilmesi talebiyle hazırlanan keşif pusulası ek yapılarak Diyarbakir Valiliği tarafından Dahiliye Nezareti Hapishaneler Müdüriyeti'ne bir yazı yazılmıştır. Dahiliye Nezareti Hapishanenin genel tamirata için istenen 3.154 kuruş için hazırlanan keşif pusulasında tamirat çeşitleri ve malzeme vasıfları belirtilmediğinden istenen bu miktardaki ödeneği göndermeyi kabul etmemiş yeniden usulüne uygun bir şekilde keşif pusulasının düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte durumun aciliyet arz etmesinden dolayı ilk etapta tuvaletlerin tamiri için 154 kuruş gönderileceğini bildirmiştir (BOA, DH.MB.HPS, 12/35. 29 Mayıs 1332/11 Haziran 1916).

2.6.Hapishane Personeli

15 Mart 1916 tarihinde hapishane gardiyanı imzasıyla hazırlanmış olan cetvele göre; Hapishanede 2 görevli bulunmaktadır. Gardiyan maaşı, yemek ve meşrubat masrafı vesaire toplam 5.870 kuruş 31 paradır. (BOA, DH. MB. HPS, 11/11). Çermik hapishanesi ve tevkifhanesi hakkında 4 Mart 1917 tarihli bir izahat varakasına göre Çermik'te tevkifhane ve hapishane aynı yerdir ve bir koğuştan ibarettir. Müdür, memur veya kâtibi yoktur. Hapishanede görevli olarak yalnızca Behram adlı bir gardiyan bulunmaktadır. Tutuklulara verilen yemek masrafı hükümet tarafından karşılanmaktadır (BOA, DH. MB. HPS. M, 29/66, 4 Mart 1333/ 4 Mart 1917, s. 15-16).

2.7.Tutuklu ve Hükümlü Sayıları ve İsnat Edilen Suçlar

Çermik hapishanesinin aşağıda gösterilecek olan tutuklu ve hükümlü sayıları da buranın aslında bir tevkifhane olarak görüldüğünü ancak zorunluluktan dolayı aynı zamanda tutukluların da hapis tutulduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1. 1909-1917 Arasındaki Hapishanede Mevcut Tutuklu ve Hükümlü Sayısı

YIL/AY	TOPLAM
1909/HAZİRAN	15
1909/TEMMUZ	14
1914/MART	8
1914/TEMMUZ	34
1915/ŞUBAT	47
1915/HAZİRAN	36
1915/EKİM	26

1916/ŞUBAT	52
1916/MART	7
1917/MART	38

Kaynak: BOA, DH.MB.HPS, 11/11; 19/77; 141/90; 141/105; 152/42; 156/58. BOA, DH. MB. HPS, M. 12/18; 23/5

1909 yılı haziran ayına ait bir yoklama cetveline göre hapishanede 13 mahkûm ve tutuklu bulunmakta iken aynı ay içinde 3 mahkûm veya tutuklu daha hapishaneye getirilmiştir. Bu ayda bir de tahliye edilen kişi vardır. Haziran ayı sonu itibarıyla Çermik hapishanesinde toplam 15 tutuklu ve mahkûm bulunmaktadır (BOA, DH.MB.HPS, 141/90). Aynı yılın temmuz ayında ise hapishanede 16 mahkûm ve tutuklu bulunmakta iken bunlardan ikisi tahliye edilmiştir. Temmuz ayı sonu itibarıyla hapishanede 14 tutuklu ve mahkûm bulunmaktadır (BOA, DH.MB.HPS, 141/105).

1914 yılına gelindiğinde Çermik hapishanesinin kapasitesi değişmemiş ve resmi makamlarca 20 kişinin bu hapishane koğuşunda kalabileceği tespit edilmiştir. Aynı yılın mart ayında hapishanede 8 tutuklu ve mahkûm bulunmaktadır. Merkezi hükümet Diyarbakır valiliğine gönderdiği bir sual varakasıyla liva ve kazalarda bulunan her bir hapishane için durum tespiti yapılmak amacıyla çalışma başlatmış ve bu sual varakalarında istenen bilgilerin doldurulması ve merkeze gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS. M, 12/18).

Tablo 2. 1914-1917 Yılları Arasında Suç Türlerine Göre Sayısı Tutuklu ve Hükümlü Kadın ve Erkek Sayısı

	CİNAYET				CÜNHA				KABAHAAT				
TARİH	TUTUKLU		HÜKÜMLÜ		TUTUKLU		HÜKÜMLÜ		TUTUKLU		HÜKÜMLÜ		
YIL/AY	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	Toplam
1914/TEMMUZ-EKİM		1				1	1	25				6	34
1914 KASIM/1915 ŞUBAT						12	11	23				1	47
1915/MART-HAZİRAN								23				1	36
1915/TEMMUZ-EKİM									1	14	1	10	26
1915 KASIM/1916 ŞUBAT		8		2			8	25				9	52
1916													7
1917													38

Kaynak: BOA, DH. MB. HPS, 11/11; 19/77; 152/42. BOA, DH. MB. HPS. M, 24/4; 23/5; 29/66

1914 yılı teşrinievvel ayından itibaren hapishane cetvellerinin daha ayrıntılı olarak tutulduğunu görmekteyiz. Yeniden tanzim edilen cetvellere göre yılın her dört ayının sonunda mahallince tutulan kayıtların hızlı bir şekilde Dahiliye Nezareti'ne ulaştırılması istenmektedir. Yani yıl içerisinde Mart, Temmuz ve Teşrinisani aylarının birinci gününden itibaren her dört ay zarfında mahkûm ve tutuklu şahısların miktarı kaydedilecek ve tasdik edilerek nezarete gönderilecektir. Çermik hapishanesinin 1914 yılı temmuz ayından itibaren dört aylık yoklama cetveline göre cinayetten hiçbir mahkûmun yatmadığı, cünha (tazir cezası) kapsamında ise 25 erkek, 1 kadın mahkûm olduğu, kabahat suçundan ise 6 erkek mahkûm bulunduğu ve toplamda 31 erkek ve 1 kadın hükümlünün Çermik hapishanesinde bulunduğu kayıtlıdır. Aynı cetvelde cinayet suçundan 1 erkek tutuklu bulunduğu, cünha suçları kapsamında yine 1 erkek tutuklu olduğu ve toplam tutuklu sayısının 2 olduğu kayıtlıdır (BOA, DH. MB. HPS, 152/42). 1914 yılı kasım ayı ile 1915 yılı şubat ayı arasındaki dört aylık yoklama cetveline göre cünha suçundan hükümlü olan 23 erkek, 11 kadın bulunmaktadır. Kabahat suçundan 1 erkek hükümlü vardır. Cünha suçundan tutuklu bulunan 12 erkek vardır (BOA, DH. MB. HPS. M. 24/4).

1915 yılı mart ayı ile haziran ayı arasındaki dört aylık yoklama cetveline göre 1 erkek mahkûmun kabahat suçundan hapishanede olduğu, cünha suçundan ise 23 erkek mahkûm bulunduğu, ayrıca hapishanede on iki erkek tutuklunun olduğu kayıtlıdır. Tutuklu ve hükümlüler arasında kadın yoktur (BOA, DH. MB. HPS, 19/77). Temmuz ayı ile ekim ayı arasındaki dört aylık yoklama cetveline göre Çermik hapishanesinde kabahat suçları kapsamında 10 erkek ve 1 kadın hükümlü, yine kabahat suçları kapsamında 14 erkek ve 1 kadın tutuklu bulunmaktadır (BOA, DH. MB. HPS, 156/58, BOA, DH. MB. HPS. M, 23/5). 1915 yılı kasım ayı ile 1916 yılı şubat ayı arasındaki dört aylık yoklama cetveline göre cinayet hükümlüsü 2 erkek, cünha hükümlüsü 25 erkek, 8 kadın; kabahat hükümlüsü 9 erkek bulunmaktadır. Cinayet zanlısı 8 erkek tutuklu da hapishanededir (BOA, DH. MB. HPS. M, 28/26).

15 Mart 1916 tarihinde hapishane gardiyanı imzasıyla hazırlanmış olan cetvele göre; Çermik'te bir adet erkek hapishanesi bulunmakta ve burada sene başında 8, daha sonraki dönemlerde 93 olmak üzere 101 suçlu olup bunlardan 86 kişi çıkmış; bu yıl içinde 8 kadın hapishaneye girmiş ve bilahare çıkmıştır. Sene sonunda hapishanede bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı 7'dir. Hapishanede gayrimüslim mahkûm bulunmamaktadır. Sene içerisinde giren ve çıkanların sayısının yüksek olması bu kişilerin daha çok gözaltında tutulmak üzere hapishaneye konulduklarını göstermektedir. Sene başında 8 kişi varken sene sonunda ise 7 kişinin hapishanede bulunması bu kimselerin cezalarını çeken mahkûmlar olduğunu göstermektedir (BOA, DH. MB. HPS, 11/11)

Çermik hapishanesi ve tevkifhanesi hakkında 4 Mart 1917 tarihli bir izahat varakasına göre Çermik'te tevkifhane ve hapishane aynı yerdir ve bir koğuştan ibarettir. Tevkifhanede 38 tutuklu erkek bulunmaktadır. Bunların altısı henüz on sekiz yaşında bile değildir. Tutuklulara verilen yemek masrafı hükümet tarafından karşılanmaktadır (BOA, DH. MB. HPS. M, 29/66, 4 Mart 1333/ 4 Mart 1917, s. 15-16). 1916 ve 1917 yıllarında sadece genel sayıların kaydedilmiş olması I. Dünya Savaşı'nın yoğunluğunun artması nedeniyle idari yönden bir zayıflamaya işaret etmektedir.

1914 yılına kadar hapishane kapasitesi 20 iken yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere sonraki yıllarda bu kapasitenin üzerinde bir tutuklu ve hükümlü mevcuduna rastlamaktayız (BOA, DH. MB. HPS. M, 12/18). Ayrıca yoklama cetvellerinde kadın ve erkek hapishanesi birlikte anılmıştır. Ancak kadınların nasıl barındırıldığına dair bir bilgi mevcut değildir. Kadın ve erkeklerin ayrı koğuşlarda bulunması gerektiğinden hapishanenin birden fazla koğuşu bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim 1916 yılı verilerinde hapishanede görevli memur olarak toplam 2 kişi olduğundan bahsedilmektedir (BOA, DH. MB. HPS, 11/11). Hapishanede bulunma sebeplerinin başlıcası kabahat ve tazir cezalarıdır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere yoklama cetvellerine göre cinayet suçundan da hapishanede bulunan kimseler vardır. Cinayetten hapishanede bulunan kişi sayısının en fazla olduğu 1915 yılı Kasım Aralık ve 1916 yılı Ocak ve Şubat aylarıdır. Kadın mahkumlar daha çok kabahat ve cünha suçlarından hapishanededirler. 1916 ve 1917 yılları I. Dünya Savaşı'nın yoğunlaştığı bir döneme denk gelmektedir. Bu nedenle olsa gerek, tabloda görüldüğü üzere bu yıllarda tutulması gereken dört aylık cetvellerde sadece hapishanede bulunan kişi sayısı kaydedilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti yenileşme döneminde batılı anlamda olmayan veya geri kalan kurumlarını iyileştirme sürecine girmiştir. Bunlardan biri de ceza hukukunun İslami hukuktan batılı hukuka doğru evrilmesidir. Bu kanunların uygulama alanı bulan bir bölümü de hapishane kurumu ile ilgilidir. Batının da baskıları sonucu daha çağdaş ve hümanist bir yaklaşımın oluşturduğu fikir atmosferinde ortaya çıkan hapishane kurumu Osmanlıya yabancı olmayan ancak batılı anlamda kurulmamış olan bir yapı idi. İslami hukuka göre bir tedbir veya ta'zir cezası karşılığı olarak hapsedme uygulanırken batılı anlamdaki hapishane daha kapsamlı bir kurum olarak karşımıza çıkmıştır. Osmanlı Devleti batılı ülkelerin de baskısıyla bu alanda da reformlara girişmiş ve öncelikle ceza kanunlarında yapısal değişiklikler yapmıştır. Bilahare bu kanunların hayata geçirilmesi için ülke genelinde çalışmalar yapılmış ve hapishanelerin işleyişinden fiziki yapısına, mahkumların cezaevi koşullarından hapis yatma sürelerine kadar bir dizi yenilik

gerçekleştirilmiştir. Ancak bu dönüşüm kolay olmamış ve hemen gerçekleşmemiştir. Tanzimatın ilk yıllarından itibaren başlayan bu süreç Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir. Devletin ekonomik şartlarının uygun olmaması nedeniyle hapishaneler istenilen fiziki, sosyal ve sağlık koşullarına tam olarak kavuşamamıştır.

İnceleme konumuz olan Çermik hapishanesi de dönemin ekonomik zorluklarından nasibini almıştır. Tek bir koğuştan ibaret olan hapishane sadece erkeklere mahsus olup hem bir cezaevi hem de yerine göre bir tutukevi olarak işlev görmüştür. İncelediğimiz dönem boyunca kadın mahkumların barınmasının her zaman bir sorun olduğu görülmüştür. Az sayıda görevli ile idare edilen Çermik hapishanesinin merkezden istenilen ödeneklerin bir türlü karşılanamamasından dolayı şartları iyileştirilememiş, yeni bir hapishane ihtiyacı olduğu halde inşa gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte merkezi idarenin hapishane koşullarını düzeltme ile ilgili gayretleri sona ermemiştir. Süreç içerisinde kısmi birtakım onarımlar geçiren Çermik hapishanesi, işleyiş açısından diğer kaza ve şehir hapishanelerine benzer bir durum sergilemiştir. Ülke genelinde yaygınlaştırılan yoklama cetvelleri burada da uygulanmış, hapishane istatistikleri düzgün bir şekilde tutulmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile merkezi hükümet ülke genelindeki hapishanelerin durumuna vâkıf olmaya çalışmıştır. Hapishane kapasitesinin zaman zaman aşıldığı ve tutuklu ve hükümlü sayılarında artışlar olduğu tespit edilmiştir. Merkezi hükümetin yenileşme sürecinde hapishaneler ile ilgili düzenlemeleri ve geliştirme çabaları ile yerel yönetimin buna paralel gayretlerine rağmen Çermik hapishanesi fiziki yapı, tıbbi koşullar, hapishane personeli, bakım ve iâşe ile hijyen açısından istenilen düzeye ulaştırılamamıştır.

Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı: A. MKT. MVL, 8/24. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Mebani-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti: DH. MB. HPS, 11/11; 12/35; 19/77; 41/63; 74/48; 141/90; 141/105; 142/55; 143/13; 152/42; 156/58. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti: DH. MB. HPS. M, 10/51; 12/18; 23/5; 24/4; 28/26; 29/66. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi: DH. MKT, 577/10; 1787/81. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu, Islahat: DH. TMIK. S, 12/8; 13/66; 22/67; 25/10; 33/64. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *İrade Dahiliye: İ. DH, 831/66908. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Maliye Emlak-ı Emîriye Müdüriyeti: ML. EEM, 1332/31. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Meclis-i Vala: MVL, 25/1; 609/53. İstanbul, Türkiye*
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Şura-yi Devlet: ŞD, 1485/14. İstanbul, Türkiye*

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahrirâtı: Y. PRK. UM, 39/41*. İstanbul, Türkiye
- Akgündüz, A. (2015). *Arşiv Belgeleri Işığında Dahiliye Nezareti Tarihi* (1.baskı). Ankara: TİAV.
- Artuk, M. E. (2013). Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunlarından 1840 ve 1851 Tarihli Kanunların İncelenmesi. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 16 (Güz), 5-20.
- Aydın, M. (2022). Tanzimat Sonrası Osmanlı Hukuk Sisteminde Hapishane Koşulları Açısından Mahkûm Hakları (1839-1920). *Adalet Dergisi*, 69, 175-212. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1217771>.
- Aydın, M. Â. (1993). *Osmanlı Ceza Hukuku*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bardakoğlu, A. (1993). Ceza, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dağ, M. (2022). Osmanlı Devleti'nde Bir Kaza Hapishanesinden Yansımalar: Tüm Yönleriyle Suruç Hapishanesi (1852-1920). *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2). 341-374. <https://doi.org/10.47140/kusbder.1134988>.
- Erdoğan, İ. (2006). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim Eğilimleri (Harput Örneği). (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gül, A. (2013). Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği). *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII (1-2), 1-29.
- İşbilir, Ö. (2019). *Kalebend, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kırzioğlu, M. F. (1956). Çermik Kasabası Üzerine Notlar. *Kara Amid Dergisi*, 1(1), 267-280.
- Orat, J. A. ve Çelik, F. (2011). Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 73-95.
- Özkan, M. (2022). Tanzimat Sonrası Osmanlı Ceza Hukuku Düzenlemeleri, *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 15, 241-277.
- Öztürk, M. ve Yılmazçelik, İ. (1998). Arifi Paşa'nın Seyahatnamesi Diyarbakır Seyahati. *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, XVIII (22), 91-109.
- Parlatır, İ. (2014). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Ünlü, M. (2007). Hapishane Reformu Sürecinde Canik Hapishanesini Islâh Çalışmaları (1876-1918). *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, Trabzon.
- Yıldız, G. (2002). Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yazar Beyanı**Hakem Değerlendirmesi:** Dış Bağımsız**Yazar Katkısı:** Davut ÖZ %100 katkı sağlamıştır.**Destek ve Teşekkür Beyanı:** Çalışma için destek alınmamıştır.**Etik Onay:** Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.**Çıkar Çatışması Beyanı:** Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.**Peer Review:** Independent double-blind**Author Contributions:** Davut ÖZ contributed 100% to the study.**Funding and Acknowledgement:** No support was received for the study.**Ethics Approval:** Ethics committee approval is not applicable to this study.**Conflict of Interest:** There is no conflict of interest with any institution or person related to the study

Ek 1: Diyarbakır Dahilindeki Hapishanelerin Yoklama Cetveli

[illegible]

Ek 2: Çermik Hapishanesinin Dört Aylık Yoklama Cetveli

TC BASKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

ولایت سیواسی سنجاقی چرمیک قضاسی حبسخانه سنک دوت آلیق یوقلمه جدولیدر

موقوفینک مفارای			ملاحظات	محکومینک مفارای			مجموع
یکونه	اثاث	ذکور		یکونه	اثاث	ذکور	
۱	۰	۱		۰	۰	۰	جنایت
۱	۰	۱		۴۶	۱	۴۵	جنس
۰	۰	۰		۶	۰	۶	قباحت
۴	۰	۴		۴۷	۱	۴۸	یکونه

اخطار : اشبو جدول سنه نیک هر دوت ماهی ختاندنم مجلیجه املا ایده بیک واک سریع واسطه ابه داخلیه نظارتیه ارسال اولنه جقدر .
یوقلمه تاریخاری مارتک و تموزک و قشیرن ثانی آیدینک برنجی کونیدر . ذکر اولان کوتاردن یوقلمه بالاجرا عینی کونک
تاریخی جدول وضع اولنه جقدر .

اوچونر اولون سنه شهرتوز اینداسنده قشیریه اوله غایب سنه قدر درنه ای فریضه محکوم و موقوفه ایده بیک اکتاحاص مفارای باله محرر قاضی قاضی
قیوداملا ایله اولطفا نقدریه و نقدر قاضی (۷ طایفه اوله)

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MB.HPS
152 42 6

DH.MB.HPS.00152.00042.006

MİSAFİRPERVERLİK VE 19. YÜZYIL OSMANLI DİPLOMASİSİ: 1848/49 MACAR MÜLTECİLER MESELESİ

(Hospitality and 19th Century Ottoman Diplomacy: 1848/49 Hungarian Refugees Question)

Cansu ÇELENK JAHANGİRİ¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Submission Date: 13.02.2025

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 15.06.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1639480.

ÖZ

1848 bağımsızlık hareketleri, Rusya, Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu’nu neredeyse savaşın eşiğine taşımış ve bu süreçte Macar Mültecilerin Osmanlı İmparatorluğuna sığınmış olması, büyük bir diplomatik krize sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya ve Rusya’nın ortaya koyduğu baskılara rağmen topraklarında bulunan mültecilerin iade taleplerini kabul etmemiştir. Bu doğrultuda, mültecilerin topraklarına girmiş olmalarıyla birlikte ortaya çıkan kriz ve sonrasında sergilediği diplomasi, Osmanlı İmparatorluğu’nun uluslararası sorunlar karşısında ortaya koyduğu tavrın geçirdiği dönüşümü göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu’nun yürütmüş olduğu diplomasiyi inceleyerek, Derrida ve Kant’ın misafirperverlik kavramı için yapmış oldukları tanımlamalar ile değerlendirmeye çalışmak ve uluslararası alana yansımalarını ele almaktır. Çalışma sırasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun mültecilere kapılarını açması ve yardım eli uzatması altında yatan nedenler incelenmiştir. Bu nedenler doğrultusunda uluslararası düzeyde ortaya koyduğu yaklaşımın, Derrida ve Kant’ın misafirperverlik tanımlamalarına karşılık gelip gelmediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, çalışmanın misafirperverliğin 1848/49 Macar Mülteciler Meselesi örneğinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun yürüttüğü faaliyetler üzerinden analizini yapma amacı taşıması, arşiv taramalarından ziyade, arşiv taramalarını içinde bulunduran çalışmalar dahil olmak üzere “mülteciler meselesini” ele alan önceki çalışmalara yönelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Misafirperverlik, Diplomasi, Osmanlı, Macaristan, Mülteci.

ABSTRACT

Revolution movement of 1848 was one of the most echoing events of the 19th century, especially in Europe. In this process, which almost brought the Russian, Austrian and Ottoman Empires to the brink of war, asylum of Hungarian refugees to the Ottoman Empire caused a major diplomatic crisis. This crisis is called “the question of refugees.” Despite all the external pressures of Austria and Russia, the Ottoman Empire refused the extradition of refugees in her territory. Accordingly, Ottoman diplomacy was important in terms of showing that it has evolved as a soft power in the international area with this crisis which emerged during and after the refugees entered the lands of the Ottoman Empire. The aim of this study is to examine the diplomacy carried out by the Ottoman Empire during the refugee question and also try to evaluate it with the concept of hospitality and its reflections on the international field. During the study, the reasons behind the opening the doors and extending a helping hand of the Ottoman Empire to refugees are investigated. For this reason, it has been tried to analyze whether the approach put forward by international level corresponds to the definitions of hospitality enounced by Derrida and Kant. Therefore, the purpose of the study analyzing the concept of hospitality through the activities carried out by the Ottoman Empire in the case of 1848/49 Hungarian Refugee Question has directed previous studies dealing with “the question of refugees” including books, research papers and a thesis involving archive documents; rather researching into archive documents directly.

Keywords: Hospitality, Diplomacy, Ottoman, Hungary, Refugees.

¹ Doktor Adayı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, cansucelenk@gmail.com, Orcid: 0000-0002-2552-7699.

***Atıf/Cite:** Çelenk Jahangiri, C. (2025). Misafirperverlik ve 19. Yüzyıl Osmanlı Diplomasisi: 1848/49 Macar Mülteciler Meselesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 11, 41-65, Doi: 10.53507/akademikdusunce.1639480.

Giriş

1789 Fransız İhtilali, 19. yüzyılda tüm Avrupa'yı etkisi altına alacak siyasi olayların temelini atmıştır. En önemli siyasi gelişmelerden biri, Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı yeni prensiplerin aksine; Rusya, Avusturya-Macaristan, Prusya ve İngiltere'den oluşan "Dörtlü İttifak"ın 1815 yılında Viyana Kongresi'nde krallıkların lehine "Avrupa Ahengi"ni inşa ederek yeni bir statü kurmaları olmuştur (Uçarol, 2019: 129-133). Ancak, monark karşıtı özgürlükçü ayaklanmaların önünü kesmek amacıyla alınan kararlar ve statükocu düzen özgürlük taleplerini arttırmış, 1830 ve 1848 İhtilal Hareketlerine zemin hazırlamıştır (Uçarol, 2019: 133). Öncelikle, 1815-1830 yılları arasında sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelerin çatısı altında, liberal taleplerle 1830 İhtilalleri ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 2017: 128-131; Uçarol, 2019: 139). Daha sonra taleplerin karşılanmaması², liberal görüşün anayasa, seçim hakkı ve ifade özgürlüğü söylemleriyle daha da dikkat çekmeye başlaması (Armaoğlu, 2017: 127; Feyzioğlu, 2006: 51; Gümüş, 2007: 10), işçi sınıfının mücadelesi ve milliyetçi etkinin hızla artmasıyla Avrupa tarihinde derin bir iz bırakan 1848 İhtilalleri yaşanmıştır (Hobsbawn, 2016: 123-160). İhtilallerle birlikte mutlak monarşinin varlığını kolaylıkla sürdüremeyeceğinin anlaşıldığı "ulusların bağımsızlığı" fikrinin etkisinde 1830-1848 yılları, monarşilerin varlığını sürdürdüğü, ancak demokratik adımların atılmaya başlandığı bir dönem olmuştur (Uçarol, 2019: 138).

Bu ihtilal dönemlerinden oldukça etkilenen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda meydana gelen ayaklanmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nu da etki alanına dahil etmiştir. Alınan tedbirlere rağmen, 1848/49 İhtilalleri "Macar / Avusturyalı Mülteciler Meselesi" (Kurat, 1967: 450-459) olarak tarihe yansımıştır. İhtilaller, biri Viyana'da, birçok ülkede olduğu gibi liberal ve sosyalist nitelikler üzerine temellenen; diğeri Macaristan'da, bağımsızlık için milliyetçi taleplerle gerçekleşen ikili bir süreçtir (Armaoğlu, 2017: 163, 167; Uçarol, 2019: 142-143).

Macaristan'da meydana gelen ayaklanmalar, coğrafi konumun etkisiyle gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı'yı zor bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Ancak, Osmanlı'nın Macar halkına verdiği destek ve topraklarına sığınan mültecileri geri vermeme kararlılığıyla Avrupa'da oluşturduğu kamuoyu sayesinde Rusya ve Avusturya ile girdiği diplomasi mücadelesinde İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin desteğini almış olması dikkat çekicidir.

Bu bağlamda, Avrupa'yı derinden sarsan 1848/49 İhtilal Hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl bir etki yarattığı, mültecilerin Osmanlı'ya sığınma sürecinde yaşanan diplomatik mücadele, sergilenen tutum ve davranışların nedenleri, Kant'ın "misafirperverlik

²1830 İhtilalleri Fransa, Belçika ve İspanya'da liberal görüşün zaferi ile sonuçlanmıştır. Fakat, birçok ülkeyi derinden etkilemiş olsa dahi Belçika dışındaki yerlerde sert tedbirlerle karşılaşılan bağımsızlık hareketleri başarı sağlayamamıştır (Uçarol, 2019: 138).

hukuku/koşullu misafirperverlik” düşüncesi ile Levinas’ın etkisinde Derrida’nın “misafirperverlik etiği/koşulsuz misafirperverlik” düşüncesi üzerinden ortaya konulan misafirperverlik kavramıyla irdelenmiştir. Bu meseleyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nun diplomasiye bakışının değişimi, yürüttüğü faaliyetlerin dönüşümü ve uluslararası alanda uyguladığı politikaların nasıl algılandığı üzerinde durulmuştur.

1. Misafirperverlik ve 19. Yüzyıl Osmanlı Diplomasisi

Zorunlu sebeplerle ülkelerini terk ederek göç etmek durumunda kalanlara uluslararası normların tanıdığı haklar ve bu göçlere maruz kalan ülkelerin sorumlulukları uluslararası alandaki tartışma konularıdır. Tarihsel olarak, ulus-devlet kavramı ve modernleşme ile birlikte “misafirperverlik” siyasal bir boyut kazanarak bu tartışmaların önemli bir kavramı haline gelmiştir (Frieese, 2010: 326-327). Bu doğrultuda, Immanuel Kant’ın en önemli eserlerden biri olan, barışın tesis edilmesi ve kalıcılığının ilkelerini ortaya koyduğu “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme” adlı eserinde, “dünya vatandaşlığı (kozmpolitizm)” ve “evrensel misafirperverlik” kavramları ön plana çıkmıştır (Cesim, 2019: 10, 21). Kant, kalıcı barışın sağlanabilmesi için devletlerin yönetim biçiminin cumhuriyet olması gerekliliğini, hür devletlerin oluşturduğu federasyona dayalı bir devletler hukuku sistemini ve evrensel misafirperverlik koşullarıyla sınırlandırılan bir dünya vatandaşlığı hukukunu ortaya koyarak evrensel misafirperverlik kavramının tanımını yapmıştır (Kant, 1960: 18,26; Tunç, 2010: 482-483).

Kavramın tanımlaması yapılırken, insani değerlerden ziyade misafirlik/konukluk, bir başka ülkenin toprağında bulunan yabancıya düşman gözüyle bakılmaması olarak ifade edilir (Cesim, 2019: 10). Yabancıнын tehlikeli görülmemesi hakkıdır. Yabancıнын bulunduğu ülke, geri gönderilmesi halinde herhangi bir zorlukla karşılaşmayacağına kanaat getirirse, geri gönderme hakkına sahiptir. Aksi durumda, barışçıl koşullarda varlığını sürdürdüğü süreçte yabancıya düşman muamelesi yapılamaz. Ancak bu durum, bir “kalma/sürekli ikamet hakkı” değildir; Kant’ın dünya yüzeyinin ortak mülkiyet ilkesi gereği, barışçıl taleplerle belli bir toprağın kaynağından yararlanma hakkından doğan “ziyaret hakkı/geçici ikamet hakkı”dır. Kant, misafirperverliği bir “insan hakkı” olarak görür (Derrida, 2000: 3-5 ve 2012: 11).

Kant, dünyanın yuvarlaklığı üzerinden evrensel misafirperverliği koşullandırır. Dünyanın sahip olduğu şekil, sınırsız dağılıma engel olmakta, bir arada yaşamayı, hoş görmeyi zorunlu kılmaktadır. Sonsuz olmayan yuvarlak dünya, ulus ötesi ilişkileri ve insanların karşılaşmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Tunç, 2010: 483). Bu doğrultuda Kant, kaynakların kullanımı için insanların bir araya gelme hakkını kamusal bir zemine oturtmuştur (Direk, 2005: 40, 47). Sınırların dışından gelecek olanların kabulü “koşulsuz” mümkün olmayacaktır. Bu koşulların

işleyişini devletler ve kurumları sağlayacaktır (Direk, 2005: 193). Bu gerekçelerle Kant, misafirperverliği “geçici ikamet hakkı” olarak görmektedir (Cesim, 2019: 11). Çünkü, “sürekli ikamet” bir “hak” olmaktan ziyade, yabancıyı ev halkının bir üyesi haline getirebilecek bir sözleşmenin sağladığı imtiyazdır (Benhabib, 2014: 48).

Jacques Derrida’ya göre, misafirperverliğin bir insan sevgisi olarak değil, bir “hak” olarak ifade bulması, kavrama yasalarla düzenlenmesi gereken bir zorunluluk ve hukuksal boyut kazandırmaktadır (Derrida, 2012: 9). “Geçici ikamet hakkı”nın reddedilemeyeceğinin ve barışçıl koşullarda varlığını sürdüren sığınmacıya düşman muamelesi yapılamayacağını ifade edilmesi, misafirperverlik kavramına ahlaki bir boyut kazandırıyor olmasının yanında başka bir ülkeye sığınmak durumunda kalanların düşman olarak görülmesini ve insanlık dışı muamelelere maruz kalmalarını engellemek adına bir “hak” olarak ele alınması hukuki bir temel sağlamaktadır (Cesim, 2019: 10-11). Ancak, bu yasal hak, yabancının yerleşmiş olduğu ülkedeki ulusun ve kültürün düzen ve kurallarını benimsediği, saygı duyduğu ve dilini öğrendiği ölçüde hoş karşılanabilir. Dolayısıyla, ev sahipleri ile misafirler arasında ilişki kurulması belirli koşullara dayandırılır (Yeğenoğlu, 2016: 10). Kant’a göre; “sığınma hakkı” insan özgürlüğüne dayanan gerçek bir “hak” olmaktan ziyade gönülsüz bir yabancılıktır ve kabulü koşullara dayandırılmıştır (Tunç, 2010: 485).

Derrida ise, sınırların herkese “koşulsuz” açılması gerektiğini ifade eden misafirperverlik anlayışını, hukuksal boyutu ile değil, Emmanuel Levinas’ın misafirperverlik etiği anlayışından yola çıkarak geliştirmiştir. Etik kavramının açılımı “sorumluluk etiği” üzerinden yapılır. Kişi üzerindeki “ben” kavramı, “öteki”ne duyulan sorumlulukta ifadesini bulur (Çırakman, 2000: 180). “Ben” ve “öteki” zıtlık içerisinde ele alınmamış, kişinin kendisini gerçekleştirme, “öteki” için duyduğu sorumluluğa bağlı kılınmıştır. Ortaya çıkan koşulsuz sorumluluk, ev sahibi ve yabancı arasındaki ilişkiyi “koşulsuz misafirperverliğe” dönüştürür (Gültekin, 2014: 20). Bir yabancının sınırsız sorumlulukla evde ağırlanması, ev sahibinin hakimiyetini sona erdirir ve mülksüzleşme olarak karşımıza çıkar (Bernoskoni, 2011: 113). Böylece, etik misafirperverlik yasalaştırılamamaktadır. Yasalaştırmada sınırlama söz konusudur.

Ev sahibi olmanın kabulüyle misafirperverliğin bir yasaya dönüştürülmesi, kendini bir sınıra ve çelişkiye tabi tutar, kendi kendini yapı-söküme uğratan bir kavramdır. Bir tarafın ev sahibi, diğer tarafın yabancı olarak görülmesi aşılması zor bir “eşik” yaratır. Çünkü, belirli şartlar ile kabul edilen bir haktır. Misafirperverlik, ev sahibi ve yabancı arasına her zaman mesafe koyar. Kendi içindeki çelişikle ev sahibi bir ölçüde eşğin geçilmesine izin verir; belirli ölçülerde de yasaklar (Derrida, 2012: 20). Diğer bir ifade ile eşik, yabancının kabul görmesi için uymak zorunda olduğu kurallar ve yükümlülüklerdir. Ev sahibi, misafiri kendi sınırlarında

ve kimliğinde, hakimiyetini kabul etmesi şartıyla konuk eder (Westmorland, 2008: 2). Misafiri kabul etmeden önce kimliğini belirler ve bir zararı dokunmayacağını algıladığı ölçüde hiçbir zaman tam olarak geçemeyecekleri eşige misafiri yaklaştırır. Ev sahibinin konumlandığı yerde, uygun gördüğü süre kadar onun kurallarına tabi kalarak varlık gösterebilirler. Derrida'ya göre, bu “koşullu misafirperverlik” durumu misafire karşı gösterilen ilk şiddettir (Güngör, 2015: 136-137). Bu doğrultuda Derrida, Kant'ın misafirperverliğin yasa tarafından belirlenen bir konu olduğu fikrine karşı çıkar.

Derrida'ya göre; misafirperverlik, yabancıyı kimlik sorgulamasız ve hakkında hiçbir şey bilmeden koşulsuz kabul etmektir (Naas, 2006: 239). Dolayısıyla, “koşullu misafirperverliğin” bir davet, “koşulsuz misafirperverliğin” ise öngörülmemiş bir ziyaret niteliğinde olduğu ifade edilebilir (Direk, 2005: 212; Tok, 2019: 161). Gerçek misafirperverliğin davetsiz ziyaretçiye gösterilen içten gelen bir karşılama da kendisini göstereceğini, davet eden kişinin sunduğu samimiyetin karşılama ya hazır olduğu için misafirperverlik olarak adlandırılmayacağını ifade ederek, davet ve misafirperverlik arasındaki çelişkiyi ortaya koyar ve “koşulsuz misafirperverlik” kavramını öne sürer (Tok, 2019: 161).

Misafirperverlik kavramının hukuksal boyutuna eleştiri getiren diğer bir isim Robin May Schott, bu şekilde hak olarak tanımlanan misafirperverliğin negatif anlam taşıdığını ifade eder (Schott, 2009; aktaran Tok, 2019: 160). Heidrun Frieze ise; misafirperverlik kavramını gerilim kavramıyla ilişkilendirerek misafir ve düşman olmak üzere iki boyutu ile ele alır; karşıt konumlar arasında var olan ve öteki olmaktan kaynaklanan bir gerilim yarattığını, aynı zamanda misafir eden ve misafir arasında sosyal bir bağa sebep olduğunu ifade eder (Frieze, 2009; aktaran Tok, 2019: 160)

Michel Naas, Derrida'nın koşulsuz olarak bir ülkeye kabul edilen kişilerin yarar mı zarar mı getireceklerinin bilginiz dışında olduğu ve öyle de kalması gerektiği fikrinin risk taşıdığını ifade eder (Naas, 2006: 246). Naas'a göre, bir ülkeyi farklılığa ve bilinmezliğe açmayı kabul eden “koşulsuz misafirperverlik”, yabancı ve ev sahibinin birbirlerine karşı konumlanmayacaklarını ve misafirperverliğin düşmanlığa dönüşmeyeceğini garanti eden bir yasal sınırın olmaması, ev sahibinin sınırlarını korumaya ve kimliğini dayatmaya yönelik davranışa yönelmesine sebep olabilir (Naas, 2006: 240). Fakat Derrida, yabancının kurtarılabilme ya da geldiği yeri zora sokabilme ihtimallerini göz önüne alarak deneyime önem verir; kavranamaz olanı ve bilinmezliği hesaba katmaya çalışır (Direk, 2005: 186, 212; Naas, 2006: 240).

Uluslararası alanda misafirperverliğin yürütücülüğünü üstlenen diplomasi; dış politikada ilişkilerin barışçıl yollarla sürdürülmesini sağlayan ve siyasi etki aracı olarak kullanılan bir

kavramdır (Dağ, 2004: 146). Harold Nicolson, diplomasinin tanımını, dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırmaktadır: Dar anlamıyla diploması, dış temsilcilikler ve diplomatlar aracılığıyla gerçekleştirilen aktif görüşme, haberleşme ve anlaşmalar süreciyken; geniş anlamıyla, bir devletin dış politikada siyasi etki aracı olarak kullandığı yöntem ve teknikleri ifade eder (Gönlübol, 1993: 116; Sönmezoğlu, 2000: 323). Geniş anlamda diploması, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler aracılığıyla yürütülmektedir.

Ernest Satow’a göre ise diploması, barışçıl yollarla ilişkilerin yürütülmesinde devletlerin politik zekâları ve inceliklerini ortaya koydukları girişimlerdir (Tuncer, 2006; aktaran Kodaman ve Akçay, 2010: 76). Diğer bir ifade ile, hükümdarların, sadrazamların, başkanların, cumhurbaşkanlarının, dışişleri bakanlarının ve kabinelerin eylemlerini okuduğumuz Uluslararası İlişkiler Tarihi’dir (Kodaman ve Akçay, 2010: 76).

Genel hatlarıyla diploması, devletler arasında işbirliği yapmak ve var olan sorunları sert güç unsurlarını kullanmadan çözümlmek için kullanılan bir araçtır. Bu araç sayesinde; iletişim, pazarlık, farklılıkların sorun olmaktan çıkması, uyum sağlama, devletlerin birbirini etkilemesi ve ittifakların kurulması gibi yollar açılır (Griffiths vd., 2013: 23).

Devletler arasındaki ilişkilerin, zaman içerisinde elçi, konsolos ve ateşe gibi sıfatlara sahip diplomatlar aracılığıyla yürütülmeye başlaması, diplomasiyi kurumsal bir yapıya büründürmüştür. Kurumsallaşan yapı, başka bir devlette, uluslararası kurum ve toplantılarda devletini temsil etme sanatı ve karar yapıcılarının iş birliği yaptıkları veya anlaşmazlığa düştükleri konularda karşılıklı görüşlerin iletilmesi süreci ve anlaşmalar bütünüdür (Kissinger, 1994: 123-125).

Çalışmanın belirlenen sınırları açısından diplomasinin kökeni ve gelişim sürecine girmeden verilen tanımlamalar sonrasında, konumuzun tarihsel sınırı da dikkate alındığında 19. yüzyıl Osmanlı diplomasisine değinmek yerinde olacaktır.

Askeri ve ekonomik gücüyle istediğini elde edebilen bir devlet geleneğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu’nda savaş, diplomasinin bir parçasıydı. Dolayısıyla, tarihsel olarak genel anlamda diploması daha az etkili bir araç olmuştur (Savaş, 2007: 19). Ancak, askeri gelişmelere ayak uyduramadığı için zayıflamaya başladığı ve topraklarını kaybetmeye başladığı dönemde, içeride ve dışarıda denge politikası izlemeye başlamış ve askeri araçların yerini diploması almıştır (Davidson, 2000: 449-460; Sander, 2003: 154).

Osmanlı’da Tımar Sistemi’nin artık işleyememesi, kaybedilen savaşlar, ganimet yoksunluğu ve hazinenin boşalmasıyla, vergilerin toplanması görevinin “mültezim” olarak adlandırılan üçüncü kişilere verildiği, toplanılan vergi ve devlete ödenen bedel arasındaki farkın mültezimin kârı olarak belirlendiği İltizam Sistemi’ne geçilmiştir (Kodaman ve Akçay, 2010:

84). Ancak, mültezimlerin kârlarını arttırmak için daha fazla vergi toplayarak halkın üzerindeki baskıyı arttırmasıyla, devlet çareyi mültezimler karşısında halkı koruyan “ayan” adı verilen kişilerin denetiminde bulmuştur. Fakat, zamanla ayanların mültezimlerle birlik olması, merkezi otoritenin yıpranmasını istemeyen Osmanlı İmparatorluğu’nu ayanlarla anlaşma yoluna itmiş ve 1808 yılında Sened-i İttifak imzalanmıştır (Ortaylı, 2008: 26-29; Timur, 2001: 210-222).

Diğer taraftan, 1831-1841 yılları arasındaki Mehmet Ali Paşa İsyanı ile Osmanlı İmparatorluğu ilk defa bir iç meselesinden dolayı batılı ülkelerden yardım istemiştir (Kutluoğlu, 1999: 80). Diplomasi, eski askeri ve ekonomik gücünden yoksun Osmanlı’da etkin bir konuma gelmeye başlamıştır. 1856 Islahat Fermanı’yla “Avrupa Devletler Sistemi”ne kabul edilen Osmanlı’da diplomasi gelişmeye devam etmiştir¹ (Girgin, 1994: 12; Yurdusev, 1999: 137). Tercüme Büroları yanında, 1829 yılında başlayan Yunan İsyanları sebebiyle ara verilen ikamet elçiliklerinin yeniden faaliyete geçirilmesi sağlanmış ve modern anlamda Osmanlı Kabine Sistemi’ne geçilerek 1836 yılında Reisülküttaplık kurumu yerine Hariciye Nezareti kurulmuştur (Yalçınkaya, 2003: 437, Sander, 2003: 156). Böylece, 1832 yılından beri Reisülküttaplık yapan Mehmet Akif Efendi, Hariciye Nazırı ünvanını alan ilk devlet adamı olmuştur. Daha sonra, 1834’te Paris ve Londra Büyükelçisi olan, 1839 Tanzimat Fermanı’nı hazırlayan, Osmanlı dış politikasını ve diplomasisini çağdaşlaştıran Mustafa Reşit Paşa, 1837’de Hariciye Nazırı olarak atanmıştır (Yalçınkaya, 2003: 438).

Bu noktada değinilmesi gereken önemli bir husus, 19. yüzyılda uluslararası diplomasinin merkezine yerleşen “Şark Meselesi”nin ortaya çıkışıdır (Yalçınkaya, 2003: 436). Ticari menfaatleri sebebiyle Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü destekleyen İngiltere, Fransa ve Prusya ile Osmanlı’nın topraklarını işgal etmeyi hedefleyen Rusya ve Avusturya arasındaki anlaşmazlıktan doğan bu meselede Osmanlı İmparatorluğu, büyük güçlerin anlaşmazlıklarından yararlanmayı bilmiş, bazı koşullarda dış politikada etkin gücünü arttırmıştır (Yalçınkaya, 2003: 436-437). Dış politikasında derin ve köklü değişiklikler yaparak diplomasiyi zorunlu bir araç haline getiren Osmanlı, varlığını sürdürebilmek için uluslararası ilişkilerde denge politikasını benimsemiştir (Sander, 2003: 153-161).

Bu çalışmada görüleceği üzere, misafirperverliğin, Osmanlı İmparatorluğu’nun dış politikasında Macar mülteciler meselesine dair diğer devletlerle düştüğü anlaşmazlıklarda bir denge unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı, bir devlet geleneği olarak kendisine sığınma talebinde bulunanlara etnik, mezhepsel ve dini benzerlik veya farklılıklarına bakmadan

¹ III. Selim Dönemi’nde (1789-1807) geliştirilmeye çalışılan daimi elçilik sistemi eğitim ve üslup açısından alt yapıdan yoksundu; ancak 1848 İhtilallerinin yaşandığı dönemde diplomasinin işleyişi ve düzenli bilgi akışının sağlanabilmesi için gerekli mekanizmalar iyi bir seviyeye ulaşmıştır (Düzcü, 2016: 56).

her koşulda kapılarını açmış ve bu gelenekle “herkese karşı misafirperverlik” anlayışına yakın durmuştur.² Fakat, Osmanlı’nın bu meselede ortaya koymuş olduğu misafirperverliğin, içinde bulunduğu döneme ve ekonomik ve siyasi olarak sahip olduğu güç koşullara göre yumuşak güç aracı olarak kullanılması ve sığınmacıların içerisinde yer alan askeri ve siyasi kişiliklerin varlığı nedeniyle “koşullu misafirperverlik” tanımında karşılık bulduğu görülmektedir.

2. 1848/49 Macar Bağımsızlık Hareketi ve Sonuçları

1815 Viyana Kongresi’nde alınan kararlar, 1830 yılında başlayan reform hareketlerine zemin hazırlamış, statükocu düzen sosyal ve siyasal bakımdan değişimlere uğrayarak 1848 İhtilal Hareketlerine sebep olmuştur (Namal, 2009: 43). Fransız İhtilali’nin etkin söylemleri ve Napolyon’un yayılmacı politikaları Batı Avrupa’da liberal hareketleri ortaya çıkarmış ve özellikle mevcut çok uluslu yapılarından dolayı ihtilal fikirlerine karşı duran Rusya ve Avusturya-Macaristan’ı oldukça etkilemiştir (Düzcü, 2016: 52).

Waterloo Savaşı’nda Napolyon’un mağlubiyetinden sonra Rusya, Avusturya-Macaristan, Prusya ve İngiltere’nin meydana getirdiği “Dörtlü İttifak”, “Avrupa Ahengi”ni kurarak yeni bir statü tesis etmişlerdir (Düzcü, 2016: 52; Uçarol, 2019: 129-133). Yeni statükonun³ yürütücüsü Avusturya-Macaristan’ın o dönem dışişleri bakanı konumunda olan Metternich başkanlığında toplanan bir dizi kongre sonrası, monarşilerin varlığını sürdürebilmesi için 1819’da Almanya’da, 1820’de İspanya ve İtalya’daki mutlakiyet karşıtı liberal hareketler bastırılmıştır (Düzcü, 2016: 52). Ancak, liberal hareketlerin önüne geçilememiştir. 1848’de Fransa’da başlayan ayaklanmalar, kısa sürede örgütlenmemiş hareketler olarak karşımıza çıksa da bir domino etkisi gibi (Lee, 2002: 71-74) Avrupa Kıtası’na yayılmış; İtalya, Hollanda, İspanya ve Avusturya-Macaristan’da oldukça etkili olmuştur (Namal, 2009: 44). Macar Ayaklanmalarının diğer azınlıkları harekete geçirmeye başlamasıyla, 1821 yılından itibaren başbakan olarak varlığını sürdüren Metternich’in mutlakiyetçi yönetimi (Uçarol, 2019: 142) Habsburg İmparatoru tarafından feda edilmiştir (Turan, 2015: 368). 19. yüzyıla girilmesiyle birlikte oluşmaya başlayan, bir manada “Macar Aydınlanması” olan bağımsızlık fikri, 1830’da başlayıp 1848’e kadar yayılan bağımsızlık mücadelelerinin ateşini yakmıştır (Fador, 2002: 43).

² Osmanlı İmparatorluğu, gücünü muhafaza ettiği dönemlerde fethettiği yerlere rıza veya sürgün yoluyla nüfus kaydırırken, 18. yüzyıldan başlamak üzere, özellikle de 19. yüzyılın ilk yarısında dışarıdan içeriye doğru göç almaya başlamıştır. 19. yüzyılda Macar Mülteciler Meselesinden sonra yaşanan örnek verebileceğimiz diğer göç hareketleri, Kırım ve Kafkasya’dan göç hareketleridir. 1853-1856 Osmanlı-Rus Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kırım ve Kafkasya’dan Osmanlı’ya Tatar, Çerkez ve Çeçen gruplar başta olmak üzere 3 milyona yakın göç hareketleri olmuştur (Tepekaya, 2006: 463). Diğer taraftan, Macar Mülteciler Meselesinin Kırım Savaşı öncesinde Rusya’nın da içinde yer aldığı siyasi olarak oldukça riskli bir mesele olduğuna değinmek yerinde olacaktır (Hetnal 1986; aktaran Gümüş, 2007: 48).

³ “Metternich Sistemi” veya “Viyana Sistemi” olarak adlandırılan yeni statükonun yaşandığı 19. yüzyılın ilk yarısı, Avusturya-Macaristan’ın 1809-1821 yılları arasında dış işleri bakanı olarak görev yapan, 1821’de görevini başbakan olarak devam ettirmeye başlayan Metternich’in Avrupa’nın siyasal hakemliği rolüne ithafen “Metternich Çağı” olarak tanımlanır (Tuncer, 1996: 35).

Bir Orta Avrupa ülkesi olarak Macaristan, 16. yüzyılda Osmanlı ve Habsburg gibi iki büyük imparatorluk arasında sıkışıp kalmış; ülkenin ortası ve doğusu Osmanlıların, batısı Habsburgların kontrolü altında bağımsızlığını kaybetmiştir (Fador, 2002: 43). İki asır boyunca devam eden Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki savaşların sonunda Osmanlı, Macaristan topraklarından çıkarıldıktan sonra, Habsburg İmparatorluğu ülkenin kontrolünü ele geçirmiştir (Geniş, 2018: 115). Ancak, Macaristan görünüşte de olsa daha önceki haklarından birçoğunu muhafaza ederek farklı bir statüye sahip olabilmıştır. Feodal meclis yasa çıkarabilmiş, bu yasalara göre ülke yönetilmiştir. Fakat, ekonomi, savunma ve dış politikayı ilgilendiren kararlar Viyana'daki kurumlar tarafından alınmıştır (Fador, 2002: 43).

19. yüzyıla kadar Habsburg himayesindeki Macaristan için uygulanan politikalar herhangi bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak, Macaristan büyük oranda tarımla geçimini sağlayan, sanayisi gelişmemiş, sermaye ve mülkiyet hakkından yoksun bir ülke olmuştur (Fador, 2002: 44). Viyana yönetimi, Napolyon Savaşları ve Fransız İhtilali'nin etkisiyle toplumsal modernizasyon önünde engel oluşturan ve gittikçe sertleşen, Macar Feodal Meclisi'nin toplanmasını ve Macar endüstrisinin gelişimini engelleyen politikalar üretmiştir (Fador, 2002: 44). Dolayısıyla, ekonomik ve toplumsal olarak modernizasyonun gerekli gören, Macar halkının geri kalmışlığından endişe ve üzüntü duyan kesimler ortaya çıkmıştır.⁴

1830 ve 1848 İhtilallerinde Modern Macaristan'ın kurulması için çabalayan iki önemli isim Kont Istvan Szénchenyi ve Lajos Kossuth'tur (Duran ve Köse, 2017: 294; Fador, 2002: 46). İhtilaller sırasında önderlik eden bu iki şahsın ortak noktaları olsa da reform sürecinde izlenecek yol konusunda fikir ayrılıkları olmuştur. Szénchenyi, çiftlik sahiplerine kredi imkânı sağlanmadığı için gelişemediklerinden söz etmiş, çiftliklerin serbestçe satılıp alınabilmesiyle kapitalist ilişkilerin yaratılması gerekliliğini savunmuş, köylülere kanun önünde eşitlik ve mülkiyet hakkından bahsederek, vergilendirmeden muaf tutulan soyluların vergilendirmeye dahil edilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Fador, 2002: 45). Ülkenin savunmasının güvence altında olması gerekliliğinden hareketle, dönüşümün aşamalı olarak Habsburg İmparatorluğu'ndan kopmadan gerçekleştirilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (Fador, 2002: 45, 46).

Bu dönemde liberal kesim, serfleri Macar toplumunun bir parçası olarak değerlendirip, sivil haklardan yararlanmaları gerekliliğini öne sürünce, imparatorluğun dağılmasından endişe ettikleri için Habsburglar, modernizasyon önünde şiddetle karşı durmuşlardır. Karşı duruşa

⁴1848 yılında Avrupa'da ortaya çıkan ayaklanmalar temelde, burjuva sınıfının aristokrat sınıfından hak talep etmesiyle başlamıştır. Fakat sınıfsal gerekçeler de sebep teşkil etmekle birlikte, Macaristan'da meydana gelen mücadele sınıfsal yapıdan çok, milliyetçi bir ayaklanmadır. Asıl hedef, tam bağımsız Macaristan'dır; yani Avrupa'da genel itibarıyla sınıfsal bir amaç taşıyan mücadeleler, Macaristan'da milliyetçi bir kimlikle karşımıza çıkmıştır.

rağmen, soylu sınıfın siyasi ve maddi çıkarlarını korumak adına ihtilal hareketlerine destek olması ihtilalcileri cesaretlendirmiştir (Güngörmüş, 2002: 18). Bu nedenle Habsburglar, reform hareketlerinin önde gelen isimlerini ve halk arasında ünlenen Lajos Kossuth’u hapse atmışlardır (Baştav, 2003: 66-67; Duran ve Köse, 2017: 295). Aşamalı dönüşümü savunan Szénchenyi’nin aksine, derin ve köklü değişiklikler isteyen Kossuth’un liderliğinde radikalleşen gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır (Fador, 2002: 46).

Kossuth ve destekçileri bir program ortaya koymuşlardır. Parlamenteye karşı sorumlu bir hükümet, dernek açma ve toplanma özgürlüğü, köylülere mülkiyet hakkı, soylulara verilen imtiyazların kaldırılması ve vergi yükümlülüğüne girmeleri, kanun önünde eşitlik, halkın temsiline dayalı seçim sistemi ve imparatorluk kapsamında anayasal devlet idaresi ortaya koydukları programın hedeflerini göstermektedir (Gümüş, 2010: 257).

1830-1848 İhtilalleri döneminde memleket sorunları artık gençlerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. İsviçre ve Alman Üniversitelerinde liberal görüşlerinin temelini alan bu gençler çeşitli diller öğrenmiş ve dünyaya farklı bir bakış açısı kazanarak liberal görüşlerinin yaygınlaşmasını sağlamışlardır (Eckhart, 2010; aktaran Geniş, 2018: 115). Sandor Petofi, bu liberaller içinde değişimin en büyük destekçisi olmuştur ve onun gibi reformcuları, köylü reformcular takip ederek ihtilalin gerçekleşmesine katkı sağlamışlardır (Baştav, 2003: 69).

Bu süreçte 15 Mart 1848 tarihi hafızalarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Fador, 2002: 53). Milli bir şair olan Sandor Petofi’nin Ulusal Marşı seslendirmesi (Nazır, 2008: 23) ve halkın taleplerinin 12 madde halinde bildirilmesiyle, Macar Bağımsızlık Hareketi fiilen başlamıştır (Güngörmüş, 2002: 24; Namal, 2009: 45). 17 Mart 1848’de Habsburg İmparatoru V. Ferdinand talepleri karşılamak durumunda kalmış ve Macaristan ile aralarında sadece imparatorun ortak olması şartıyla “Şahsi Birlik” kurulması kararlaştırılmıştır (Turan, 2015: 368). Kont Batthyany başkanlığında, Kossuth’un Maliye Bakanı olarak yer aldığı Macar Kabinesi kurulmuştur (Duran ve Köse, 2017: 295; Nazır, 2008: 23). Fakat, Ferdinand’ın Hırvat bir milliyetçi olan Joseph Jellacsics’i Macaristan’a komutan olarak ataması pişmanlığının bir göstergesi olmuştur (Eckhart, 1949; aktaran Gümüş, 2010: 257; Nazır, 2016: 15). Jellacsics, Macarların aleyhine hareket etmiş, uzlaşmacı girişimlerden uzak durarak sert tedbirler uygulamıştır (Eckhart, 1949; aktaran Gümüş, 2010: 257). 29 Mayıs 1848’de Hırvatistan’ı Macaristan’dan ayırarak Avusturya’nın beklediği hamlelerden birini gerçekleştirmiştir. Bunun yanında, Sırlar ve Rumenler Macaristan ile birlik olmayı reddederek, Avusturya’ya bağımlılıklarını ilan etmişlerdir (Nazır, 2016: 15).

Bu gelişmelerin sonucunda, Macar halkının itibarının korunması, kendi kaderini kendi tayin etmesi gerekliliği düşüncesiyle, 200.000 kişilik bir savunma ordusu ve Kossuth’un

başkanlığında bir müdafaa komitesi kurulmuştur (Baştav, 2003: 77; Eckhart, 1949; aktaran Gümüş, 2010: 257; Namal, 2009: 46). Eylül 1848’de Hırvat kuvvetlerinin Macaristan’ı işgal etmesiyle ulusal bir ordunun gerekliliğinin önemi daha da anlaşılmıştır. İşgalden sonra, Batthyany görevini bırakmış ve geçici hükümetin başına Kossuth getirilmiştir (Nazır, 2008: 23-24). Macarlar, işgal kuvvetlerini kısa bir zaman içerisinde ülkeden çıkarmayı başarmışlardır.

V. Ferdinand’ın Aralık 1848’de I. Dünya Savaşı’na kadar yerini muhafaza edecek olan yeğeni Franz Joseph için tahttan feragat etmesiyle azınlık ayaklanmalarına karşı sert tedbirler alınmaya devam edilmiştir (Turan, 2015: 368). Joseph, anayasal değişikliklerle Macaristan’ı Avusturya’nın bir eyaleti durumuna getirmiş ve 1848 İhtilali ile Macaristan’ın karşılanmış olan taleplerine son vermiştir (Nazır, 2008: 23). Karşılık olarak, Avusturya’ya karşı girişilmiş olan mücadelenin daha da şiddetlenmesi sonucunda, 14 Nisan 1849’da Bağımsızlık Bildirisi kabul edilmiş; Kossuth’un kendisini Cumhurbaşkanı olarak ilan etmesiyle birlikte Habsburglarla bağların koparılmış olduğu ilan edilmiştir (Geniş, 2018: 116; Uçarol, 2019: 143).

Macarlar, başlangıçta Hırvat, Sırp ve Avusturya birliklerine karşı zaferler kazanmış olsalar bile bağımsızlık hareketleriyle mücadelede yetersiz kalan Avusturya (Nazır, 2016: 24), liberal ve milliyetçi ayaklanmalara karşı duran Rus Çarı I. Nikola’nın isyanın Polonya’ya yayılmasından endişe duymasından faydalanarak yardım istemiştir (Turan, 2015: 368; Duran ve Köse, 2017: 296). Rusya, Macar ordusu içindeki Polonyalıların karşı bir isyan başlatmalarının önünü alabilmek için (Nazır, 2008: 48) 150.000 kişilik bir ordu göndermiş ve Avusturya büyük bir üstünlük sağlayarak Macar direnişini kırmıştır (Turan, 2015: 368; Namal, 2009: 48; Nazır, 2016: 25). Avrupa ve İngiltere’den yardım isteğinin karşılık bulmaması Avusturya ve Rus ittifakına karşı Macarları çaresiz bırakmış ve birlikleri gerilemeye başlamıştır (Nazır, 2008: 49-52). 9 Ağustos 1849’da Temeşvar’da Rusya ve Avusturya ittifak kuvvetlerinin “kanlı bir katliam” gerçekleştirmesiyle Macar Bağımsızlık Hareketi bastırılmıştır (Armaoğlu, 2017: 173; Güngörmüş, 2002: 28; Turan, 2015: 368). Hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasında, çok uluslu yapısı içerisinde imparatorluğa sadakatle bağlı olan bazı azınlıkların ayaklanmaları bastırmada kullanılıyor olmasıyla birlikte serflerin ve soyluların anlaşmazlığa düşmesi ve askeri birliklerin savaş sırasında taraf değiştirmesi etkili olmuştur.

Diğer taraftan, Macar Bağımsızlık Hareketlerinin Rusya’nın Balkanlara olan ilgisi sebebiyle dikkatini çekmesinin yanında, Osmanlı mülkü olan Eflak-Boğdan’ın Macaristan’a yakın olması nedeniyle Osmanlılar için de önem teşkil etmiştir. Eflak-Boğdan’da bir isyan hareketinin başlaması, Rusya’nın buraya müdahalesi için bir imkân yaratmış olacaktı.

Dolayısıyla, Macaristan bağımsızlık mücadelesi Avusturya'yı olduğu kadar Osmanlı'yı da oldukça ilgilendirmiştir.⁵

9 Haziran 1848'de, korkulduğu gibi isyan Eflak-Boğdan'a sıçramış (Berindei, 2002: 134); Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Eflak-Boğdan'a asker çıkarmıştır (Refik, 1341; aktaran Gümüş, 2010: 259). Rusya, bu hamle için Macarların bağımsızlık mücadelesinde Avusturya'yı zora sokmasından yararlanmışır. Avusturya, böyle bir durumda Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmış ve Rusya'nın, Eflak-Boğdan'a asker çıkarabilmesi için gerekli olan fırsat ortaya çıkmıştır.⁶ Rusya'nın amacının farkında olan Osmanlı, başlangıçta Macarların zaferine katkı sağlayacak herhangi bir silah ve cephane yardımından kaçınmıştır. Ancak, Eflak-Boğdan üzerinde Rusya tehdidinin artmasıyla birlikte sürece dahil olmak durumunda kalmıştır (Kurat, 1967: 454). Osmanlı İmparatorluğu, isyanın ilerleyen zamanlarında ihtilalcilere Macaristan ile sınır komşusu olan eyaletlerinden silah tedarikinde bulunmuştur. İsyanın bastırılması sonrasında, bağımsızlık mücadelesi verenlere kapılarını kapatmamış ve mümkün olan her türlü yardımı sağlamıştır (Duran ve Köse, 2017: 300). Sonuç itibarıyla, Temeşvar yenilgisinden sonra Macar bağımsızlığı için mücadele verenler Macarlar, Polonyalılar ve İtalyanlar olmak üzere Osmanlı'ya sığınmışlardır (Duran ve Köse, 2017: 296, 300). Osmanlı'ya sığınma taleplerinin sebebi, öldürülme ve hapsedilme korkusunun yanında imparatorluğun desteğiyle Macaristan'ı işgalden kurtarabilme hayali olmuştur (Nazır, 2002: 814).

Bu çalışma kapsamında sonraki bölümlerde, misafirperverliğin ve diplomasinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından nasıl uygulandığı ve uluslararası alanda uyguladığı politikaların nasıl algılandığı üzerinde durulacaktır. Sonrasında, ortaya konulan misafirperverliğin Derrida ve Kant'ın yaptığı tanımlamalar çerçevesinde hangi yönde şekillenmiş olduğunun değerlendirmesi yapılacaktır.

3. Macar Mültecilerin Osmanlı İmparatorluğu'na Sığınması

3.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Mültecilere Yaklaşımı ve Misafirperverliği

Mültecilerin sığınma talebi diplomatik bir kriz yaratmış olsa da Rusya ve Avusturya'nın mültecilerin iadesi isteğini savaşmayı göze alarak geri çevirmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun göstermiş olduğu uluslararası bir insanlık dersi olarak değerlendirilebilir (Nazır, 2008: 79; Nazır, 2002: 815). Ancak, Osmanlı meydana çıkabilecek bir savaş yanlısı da olmamıştır

⁵1829 yılından itibaren Eflâk Boğdan Osmanlı Devleti'nin Rusya'yla imzaladığı Edirne Anlaşması mucibince, Osmanlı hakimiyetinde Rus korumasında idi (Berindei, 2002: 133). Rusya, Edirne Muahedesi'nin (1829) V. Maddesini bahane ederek garnizonlarını Memleketey'ne sevk etmişti. Bu maddeye göre, Eflak ve Boğdan Beylikleri Osmanlı İmparatorluğu himayesinde ve bu durum Rusya'nın garantisi altındadır (Kurat, 1967: 453).

⁶Fakat Rusya, Macarların başarı kazanması halinde Polonya'nın da Rus aleyhinde harekete geçmesinden çekiniyordu. Bu durumda duruma hâkim olma şansını yakalayamayabilirdi (Kurat, 1967: 454).

(Armaoğlu, 2017: 174). İmparatorluk, yüzyıllar boyunca politik amaçla kendisinden yardım ve sığınma talebinde bulunanları geri çevirmemeyi uluslararası alanda sorunlar yaşamasına sebep olmasına rağmen bir devlet geleneği haline dönüştürmüştür (Armaoğlu, 2017: 80). Bu dönemde de aralarında üst düzey general ve subayların yer aldığı, Macar ve onlara yardım eden Lehlerden oluşan mülteci kafilesine kapılarını kapatmamıştır (Refik, 1341; Saydam, 1997; aktaran Gümüş, 2010: 260). Rusya ve Avusturya'nın iade taleplerini belirttikleri uyarı niteliğindeki iki notayı Osmanlı'nın olumsuz cevaplamaı uluslararası arası bir kriz yaratarak meseleyi "Macar Mülteciler Meselesi" haline getirmiştir (Feyzioğlu, 2006: 52). Avrupa'da Osmanlı'ya karşı oluşan olumsuz imajın değiştirilmesini amaçlayan Mustafa Reşid Paşa, sığınma talebinde bulunan mültecileri kabul etmenin iyi bir fırsat olduğunu düşünmüştür. Bağımsızlık mücadelesinde Lajos Kossuth ve Jozef Bem gibi önemli şahsiyetlerin içinde yer aldığı bu sığınmacıları himaye etmek, özgürlüğün savunucusu rolünü ortaya çıkaracaktı (Duran ve Köse, 2017: 303-304). Dolayısıyla, Mustafa Reşit Paşa şu sözleriyle Rusya ve Avusturya'nın iade taleplerine şiddetle karşı olduğunu göstererek Sultan Abdülmecid'i de mültecilerin geri iade edilmemesi konusunda ikna etmiştir (Saylan, 2013: 115; Nazır, 2002: 813).

...sığınan insanları geri vermek, onları cellada teslim etmekten farksızdır. Böyle bir tutum, asırlar boyu misafirperverliği ile bilinen Osmanlı İmparatorluğu'na yakışmazdı. Rusya'nın mültecileri bu kadar ısrarla geri istemesi, sadece cezalandırma arzusu ile açıklanamaz. Asıl sebep, mültecilerin iadesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun onurunu kırmak ve Bâbîâli'yi istediği şekilde yönlendirebileceğini Avrupa'ya ve Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlere gösterebilmektir (Armaoğlu, 2017: 82-84).

Mültecilerin büyük hayranlığını kazanan Sultan Abdülmecid'in "Tacımı veririm, tahtımı veririm, ülkeme sığınanları asla vermem." (Namal, 2009: 56) sözleri İngiltere ve Fransa gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin de ilgisini çekmiş, mültecilerin misafirperverlik ile karşılanması batı kamuoyunda Osmanlı'ya sempati duyulmasına neden olmuştur (Nazır, 2008: 81-82). Amerikan Başkanı Zachary Taylor'ın "Sultanınız mültecilere gösterdiği misafirperverlik ve üstün hoşgörölü tavrıyla Amerikan halkının ve bütün aydın ülkelerin sempatisini kazanmıştır." ifadesi ortaya çıkan sempatinin göstergesi olmuştur (Nazır, 2008: 11).

Bu misafirperverliğin altında yatan temel nedenlerden biri, Macar halkının, Hristiyan olarak farklı bir dini kimliğe sahip olsalar dahi Kanuni Dönemi'nden gelen tarihi bağların iki milleti birbirine bağlamış olduğunu ve bu bağlar sebebiyle ırksal olarak benzer olduklarını düşünmeleri olmuştur (Armaoğlu, 2017: 173). İki devlet arasında 15. ve 16. yüzyıllar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler önemini kaybetmeden devam etmiştir (Duran ve Köse, 2017: 299). Macarların Osmanlı hakimiyeti altında bulunduğu 150 yıllık dönemde tarımsal faaliyetleri gelişmiş, Osmanlı denetiminde bulunan ticari ulaşım yolları sayesinde tüccarların

emniyetinin sağlanıyor oluşu ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Duran ve Köse, 2017: 299).

Bu bağlamda, tarihselliği bir yumuşak güç unsuru olarak değerlendirebiliriz. Kötü imajın temizlenmesi yönünde yaşanan gelişmelerin fırsat olarak değerlendirilmesi, bu doğrultuda gösterilen misafirperverlik, uluslararası alanda bir yumuşak güç unsuru olarak önem teşkil etmektedir. Ayrıca, Osmanlı'nın bölgede güçlü bir Avusturya yerine kendilerine müttefik olabilecek Macaristan'ın varlığını tercih ediyor olması siyasi bir sebep olarak sayılabilir (Nazır, 2016: 39; Uçarol, 2019: 226).

3.2. Macar Mültecilerin Osmanlı İmparatorluğu'na İlticası

23 Temmuz 1849'da 36'sı subay 1120 kişilik bir kabile Eflak'ın Kinin mevkiinden Osmanlı topraklarına giriş yapmışlardır (Duran ve Köse, 2017: 302; Tashnadi, 2001: 74; Turan, 2015: 369). Bağımsızlık hareketinin liderleri ve yüksek rütbeli subaylar Keçecizade Fuat Paşa aracılığıyla güvenli eyaletlere yerleştirilmişlerdir (Namal, 2009: 54; Turan, 2015: 369). 16 Ağustos 1849'da Meclis-i Mahsus görüşmelerinde Osmanlı'ya sığınan mültecilerin tamamen silahsızlandırılması şartıyla Rusya ve Avusturya'ya iade edilmeyecekleri kararlaştırılmıştır (Nazır, 2016: 42).

Osmanlı'nın ilk hamlesi, dışarıdan gelen baskıları bertaraf edebilmek için mültecilerin din değiştirerek Osmanlı tebaası olmaları gerekliliğini vurgulaması olmuş ve birçok mülteci bu gerekliliği yerine getirerek ordu içinde önemli yerlere gelmişlerdir (Uçarol, 2019: 226). Ordu içerisinde yer bulan önemli isimlerden biri, Macarlara mücadelelerinde büyük destek sağlamış olan Polonyalı Joseph Bem'dir (Turan, 2015: 369). Ruslara karşı savaşabilme ihtimaliyle Müslümanlığı seçerek Murat Paşa adını almış, Müslüman olan diğer yüksek rütbeli Macar askerleri gibi Osmanlı ordusuna katılmıştır (Namal, 2009: 56-57). Richard Guyon Hurşit Paşa, Kmety ise İsmail Paşa ismini alarak Osmanlı ordusunda yer bulmuşlardır. Bu önemli şahıslarla beraber Zamowinski, Sobieszcanski, Wilkoszewski gibi generaller de Müslümanlığa geçmeden Osmanlı ordusuna hizmet etmişlerdir (Ortaylı, 2014a: 29). Buradaki önemli husus, saraydan, din değiştirip Müslüman olarak Osmanlı ordusu ve diğer kurumlar içinde görevlendirilecek mültecilere nasıl davranılması gerektiği ile ilgili talimatlar gönderilmiş, din değiştirmenin gerekliliklerini anlatılmasının yanında baskı yapılmaması ve kendi tercihlerine bırakılması gerektiği deklare edilmiştir. Kendi özgür iradeleriyle din değiştirmek isteyenlere izin verilmiştir. Ancak, amaçları Murat Paşa gibi önemli şahsiyetlerin yanına varmak olan ve bu nedenle Müslümanlığı bir araç olarak kullanan mültecilerin din değiştirmelerine engel olmak istenilmiştir (Gümüş, 2010: 274).

Temeşvar mağlubiyetinden sonra Kossuth, komutayı daha sonra Rusya'ya teslim bayrağı çekecek olan Görgei'ye bırakmış ve Macaristan'dan ayrılmıştır (Duran ve Köse, 2017: 296). Aldığı ağır yenilgiden sonra Kossuth, Sultan Abdülmecid'e sığınma talebini belirten bir mektup yazarak, Osmanlı'ya iltica etmiştir (Nazır, 2016: 54-55; Nazır, 2002: 814). Macaristan'dan Osmanlı'ya sığınmak için gelen yüksek rütbeli subaylar orduya büyük katkılar sağlamıştır. Rusya ve Avusturya'ya karşı savaşmayı göze almış, gönüllü askerlerden oluşan bir ordu meydana gelmiştir (Ortaylı, 2014b: 57).

Şu hususu belirtmek gerekir ki, Avrupa'nın askeri kabiliyetine sahip askerlerin yanında gelen mültecilerin içinde bilgi ve deneyim sahibi mühendis, kimyager, yazarlar ve doktorların da yer alması ilticaların beyin göçü olarak değerlendirilmesine kapı açan tarihsel bir gelişmedir (Gümüş, 2015: 363).

Osmanlı hakimiyetine sığınmayı tercih edenler sadece yukarıda adı geçenlerle sınırlı değildir. Osmanlı'ya sığınan binlerce kişi Türkler tarafından kabul görmüşlerdir. Sunulan hoşgörü ve misafirperverliği, Avrupa'ya Osmanlı askeri sistemini tanıtmış olan Comte de Marsigli'nin ve sığınan mültecilerin genel fikirlerini yansıtan şu sözler ortaya koymaktadır:

Türkler hiçbir din farkı gözetmeksizin bütün yabancılara karşı son derece misafirperverdirler. Ana yollar civarındaki köylerde oturanlardan hali vakti yerinde olanlar öğleden evvel ve akşamüstü gezintiye çıkıp yolcu bulmaya çalışırlar. Eğer bulacak olursa evlerine davet ederler ve hatta çok defa misafirin hangi evde ağırlanacağını tayin ederken kavgaya tutuşurlar (Nazır, 2008: 16).

Pek çok Hristiyan halkı bizim vatanımızdan ayrı düşmemize ilgisizlikle bakarken ve hatta bazıları kanlı av köpeklerinin din değiştiren kölelere yaptığı gibi bizi öldürmek için peşimize düşerken, sadece pagan olarak adlandırılan Türk milleti bize sığınak verdi. Sadece açlıktan ölenlere yiyecek ve çıplak olanlara da giyecek vererek değil, sadece bizim sınır dışı edilmemizi isteyen güçlere karşı masraflı bir savaşa girmeye hazır olarak değil, fakat aynı zamanda düşünceli olup bizim vatansız olduğumuzu bize unutturmaya çalışarak (Csorba, 2002: 810).

4. Macar Mülteciler Meselesi ve Diplomasi Mücadelesi

14 Ağustos 1849'da Avusturya Büyükelçisi Stürmer, mültecilerin iadesi için Belgrad Anlaşması'nın 18. maddesine⁷ dayanarak nota vermiştir (Csorba, 2002: 805; Turan, 2015: 369; Saydam, 1995 ve 1997; aktaran Gümüş, 2007: 20). Osmanlı İmparatorluğu, uyarı niteliğindeki notada, geçmişte yapılmış olan anlaşmalardan doğan yükümlülükleri olduğu ve mültecileri iade etmediği takdirde tüm diplomatik ilişkilerin kesileceği yönünde tehdit edilmekteydi (Hermann, 2003: 82). Rus Büyükelçisi Titof da aynı tehdit ile bağımsızlık mücadelesinin destekçileri olan ve Macarlarla birlikte Osmanlı'ya sığınan Lehlerin iadesi (Turan, 2015: 369) için 16 Ağustos

⁷ Rusya'nın mültecileri iade konusundaki iddialarının dayanağı olan Belgrad Anlaşması'nın 18. maddesinde, mültecilerin iade edilmesi tabiri bulunmamakta, sadece kabul ve himaye olunmaması ifadesi yer almaktadır. Zirâ geri verilmesi durumu olduğunu düşünsek bile, bu şartın bizzat Avusturya tarafından Bosna'da çıkan isyanların reisi Hüseyin Kaptan ile taraftarları ve Yunan İsyanında başrol oynayan İpsilanti gibi kişileri iade etmemekle Avusturya tarafından çiğnendiği görülecektir (Saydam, 1995 ve 1997; aktaran Gümüş, 2007: 20).

1849'da Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 2. maddesine⁸ dayanarak nota vermiştir (Öztürk, 1998: 81). Rusya ve Avusturya'nın baskısına rağmen, mültecilerin sürgün, işkence ve idam gibi cezalandırılmalarına maruz bırakılmayacağı ve iade edilmemeleri yönündeki kararlılık sürdürülmüştür (Öztürk, 1998: 84). Her geçen gün sığınan mülteci sayısı artış göstermiş, bağımsızlık mücadelesi veren askerler dışında kadınlar, çocuklar ve nitelikli insan gücünün yer aldığı mülteci sayısı 5000 civarını bulmuştur (Hermann, 2003: 87).

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı'nın diplomasi araçlarını devreye sokması gerekmiştir. Mültecileri iade edip itibarını sarsmak istememiş, aynı zamanda Rusya ve Avusturya ile büyük bir siyasi krize neden olmadan sorunun çözülmesi gerektiğini düşünmüştür. Bulunduğu dönemde, artık eski gücünü muhafaza edememiş bir devlet konumunda bulunduğundan, diplomatik açıdan güç kazanmak ve bir güç dengesi yaratabilmek adına İngiltere ve Fransa ile temaslarda bulunmuştur (Nazır, 2008: 88). Bu sürede "Fevkalede Muharras Büyükelçi" sıfatıyla Fuad Efendi Bükreş ve St. Petersburg'a gönderilmiş ve yaşanan diplomatik krizin seyrini değiştiren adımlar atılmıştır (Nazır, 2008: 90).

Osmanlı, Fuad Efendi'yi yakın temaslarda bulunması için elçi olarak göndererek Rusya ve Avusturya'nın iade taleplerini kabul etmemesi durumunda savaş ihtimalinin ne ölçüde olduğunu öğrenmek ve ikili temaslarda bulunana kadar geçen sürede Fransa ve İngiltere'den gelecek olan tavırla politika belirlemek istemiştir. Alacağı tavrın belirleyici unsuru olan İngiltere ve Fransa'dan gelen destek haberleriyle, izleyeceği politikada kararlı bir duruş sergilemeye başlamıştır (Gümüş, 2007: 27-28). İngiltere'nin savaş ihtimaline karşılık 200.000 kişilik donanmayı (Turan, 2015: 370; Onur, 1964; aktaran Gümüş, 2010: 266) Çanakkale'de konuşlandırabileceği ve Fransa'nın da aynı tutum içerisinde olduğunu bildirmesi Avusturya ve Rusya'nın geri adım atmasına sebep olmuştur (Namal, 2009: 72). Diplomatik faaliyetler sonucunda Avusturya ve Rusya'nın ortaya koyduğu ılımlı yaklaşımın diğer bir sebebi, göstermiş olduğu misafirperverlikle Avrupa'nın sempatisini kazandıran etkin bir kamuoyunun ortaya çıkmış olmasıdır (Önen, 2005: 34).

24 Ekim 1949'da Rus Büyükelçisi Titof tarafından verilen notada, sunulan şartların kabulü halinde, Osmanlı ile diplomatik ilişkilerin yeniden başlamasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Şartlardan biri, Rusya vatandaşı olan tüm Polonyalıların sahip oldukları herhangi bir devlet pasaportu dikkate alınmaksızın Rus elçisinin bilgisi dahilinde sınır dışı edilmeleridir (Refik; 1341; aktaran Gümüş, 2010: 268). Bu şart, Osmanlı tarafından reddedilmiştir.

⁸Avusturya'nın Belgrad Anlaşması'nda olduğu gibi Rusya'nın taleplerinin de Küçük Kaynarca Anlaşması'na uygun olduğunu kabul edelim. Rusya da Battal Paşa, Tayyar Paşa, Ramiz Paşa, Sirozlu Yusuf Paşa, Köse Ahmed Efendi, Yılıkoğlu, Mavro, Kordato, Ipsilanti ve Sucu Mihail gibi kişileri iade etmemekle anlaşmanın ilgili hükmünü çiğnemiş oluyordu. Bu cepheden bakıldığında Rusya'nın da taleplerinde bir haklılık görünmüyordu (Gümüş, 2007: 21).

Bağımsızlık mücadelesinde yer alsın ya da almasın Osmanlı topraklarında bulunan bütün Polonyalıları kapsadığı için kabul görmeyen bu şartın, “Macar Bağımsızlık Mücadelesine Katılanlar” (Gümüş, 2010: 268) ifadesi olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Rusya’nın şartlarından bir diğeri; Rusya vatandaşlığına ve Rusya’nın izni dışında başka bir ülkenin pasaportuna sahip olan Polonyalıların karşı faaliyetlerde bulunmaları durumunda, sınır dışı edilmeleri için sonradan vatandaşlığına geçtikleri devletlerle anlaşma yoluna gidileceğinin taahhüt edilmesidir (Refik, 1341; aktaran Gümüş, 2010: 268). Taahhüt edilmesi gereken diğer bir şart ise, din değiştirip Müslüman olan Polonyalıların Diyarbakır’da tutulmasıdır (Refik, 1341; aktaran Gümüş, 2010: 268). Müzakereler sonunda, Diyarbakır’ın mülteciler için elverişli olmadığına karar verilmiş, din değiştiren mülteciler Halep’e yerleştirilmişlerdir (Refik, 1341; aktaran Gümüş, 2010: 274).

Diğer taraftan, Avusturya Büyükelçisi Stürmer, 5 Kasım 1849’da Dışişleri Bakanı görevinde bulunan Ali Paşa’ya ilişkilerin yeniden başlaması için mültecilerin iade taleplerinden vazgeçtiklerini bildirmiştir (Saydam, 1997; aktaran Gümüş 2010: 269). Bununla beraber bir isim listesi verilmiş, bu isimlerin kontrol altında tutulması talep edilmiştir (Nazır, 2002: 817). Avusturya’nın vermiş olduğu notada; Kütahya’da zorunlu ikamet edecek olan liderlerin isimlerinin iletileceği, iki aylık süre zarfında unutulmuş kişilerin isimlerinin listeye eklenmesinin taahhüt edilmesi ve mültecilerin güvenliğinin Osmanlı tarafından sağlanacağı bildirilmiştir (Refik; 1341; aktaran Gümüş, 2010: 270). Bunun yanında, Avusturya’da gerekli tüm tedbirler alınıp asayiş sağlandıktan sonra mültecilerin serbest bırakılabileceği ifade edilmiş olsa da diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi için iki devletin onayı olmadan mültecilerin serbest bırakılmayacağı deklare edilmiştir (Refik; 1341; aktaran Gümüş, 2010: 270). Ayrıca, din değiştirip Müslüman olan mültecilerin güvenliklerinin sağlanması koşuluyla başka bir yere gönderilebileceği de notada yer almıştır (Refik; 1341; aktaran Gümüş, 2010: 270).

Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya’nın da verdiği notada anlaşmazlığa düşmüştür. Ancak, diplomatik ilişkilerin bir an önce normalleşmesi adına bazı tavizlerle birlikte yeni şartlar Stürmer’e takdim edilmiştir. Avusturya tarafından kabul edilen yeni şartlara göre; mültecilerin serbest bırakılmasının Osmanlı’nın iradesinde olması, Avusturya’nın bilgilendirilmesi kararlaştırılmıştır (Saydam, 1995 ve 1997; aktaran Gümüş, 2010: 270-271). Din değiştirenlerin Halep’e yerleştirilmesi, gitmek istemeyenlerin İstanbul ve Avusturya’ya yakın bir konumda istihdam edilmeyeceğinin taahhüdünün verilmesi karara bağlanmıştır (Saydam, 1995 ve 1997; aktaran Gümüş, 2010: 270-271). Mültecilerin herhangi bir karşı faaliyette bulunamayacakları zamana kadar denetim altında tutulması ve son olarak Avusturya Elçiliği tarafından verilecek

olan isim listesinin iki ay süreyle açık tutulması, listede yer almayanların diğer mülteciler gibi kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (Saydam, 1995 ve 1997; aktaran Gümüş, 2010: 270-271).

Genel olarak iki ülkeyle yapılan anlaşmalar sonucunda, mültecilere liderlik edenlerin Avusturya ve Rusya'ya karşı faaliyetlerde bulunmasını engelleyecek şekilde Balkanlar'dan uzakta ikameti sağlanmıştır. Bu doğrultuda, Kossuth ile Kütahya'ya gönderilen Hristiyan mülteciler, Jozef Bem ile Halep'e gönderilen Müslüman mülteciler, Malta Adasına gönderilen mülteciler ve Osmanlı yönetiminde görev almak ya da çeşitli Avrupa ülkelerine gitmek üzere Şumnu'da kalan mülteciler olarak yerleşimleri sağlanmıştır (Duran ve Köse, 2017: 304; Gümüş, 2010: 271; Nazır, 2016: 81). Kossuth'un liderlik ettiği Kütahya'ya yerleştirilen mültecilere sağlanan 100.000 kuruş tahsisatla kalacakları kışlanın eksikleri giderilmiş ve Kossuth ve ailesi Asakir-i Nizamiye Kışlası'nın büyük dairesine yerleştirilmiştir (Geniş, 2018: 121; Nazır, 2016: 349). Kossuth mücadele sevdasıyla yeni bir özgürlük savaşında tekrar lider olma hayaliyle günlerini sürdürmüştür (Csorba, 2002: 810). Osmanlı'nın sunduğu misafirperverlikten duyduğu memnuniyeti "Padişah Hazretlerinin asaleti ve zat-ı alinizin yüce duyguları, bilgeliğiyle yönetilen hükümetinizin cömert politikası sayesinde, mutsuzluğun acılarını hafifleten bir güvenin telkin edildiği Türkiye'ye sığınmış bulunmaktayım." sözleriyle Mustafa Reşid Paşa'ya yazdığı mektupta dile getirmiştir (Duran ve Köse, 2017: 304). Bunun yanında, Osmanlı'ya sığınmış olanların Amerika'ya kabul edilmesi için sözü geçen kesimlere mektuplar yollamıştır (Nazır, 2002: 81). Kossuth, 1849 yılında tuğgeneralliğe yükseltilmiş olduğu Bulharyn'den askeri dersler almış olsa da yaşadıklarından öğrendiği ile bağımsız bir Macar Devleti'nin kurulabilmesi için öncelikle büyük devletlerin içinde bulunduğu çıkar çatışmalarının sonlandırılmış olması gerekliliğinin de farkına varmıştır (Hermann, 2003: 88-89).

Osmanlı İmparatorluğu mültecileri topraklarında barındırdığı dönemde Avusturya ve Rusya ile mültecilerin serbest kalabilmesi için anlaşmazlıklara düşmüş olsa da özellikle İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle üzerindeki yükü hafifletmek adına mücadele etmiştir. Bu diplomasi mücadelesinde, Amerika mültecilerin serbest kalmaları durumunda ülkelerine girişlerine izin vereceklerini bildirmiştir (Nazır, 2016: 322). Bu mücadele sonunda, Avusturya ile yapılan anlaşmayla 69 mültecinin Kütahya'dan ayrılmasına izin verilmiş, geriye kalan 51 mültecinin Avusturya'dan gelen notaya rağmen serbest kalacağı bildirilmiştir (Nazır, 2016: 317, 327). Kütahya'da 17 ay kalan mülteciler, Mississippi adlı savaş gemisiyle Türk topraklarından ayrılmışlardır (Herman, 2003: 92).

Halep'e yerleştirilen ve dinini değiştirmiş olan mültecilerin içinde Polonyalıların bulunması ve Rusya aleyhine faaliyetlerde bulunabilecekleri endişesi, gerçekleştirmelerinin zor

olduğu bir bölgeye yerleştirilmeleri kararıyla dinmiş, Rusya'nın iade talebinden vazgeçmesini sağlamıştır (Nazır, 2016: 406; Gümüş, 2010: 273-274). Müslümanlığa geçmiş olan asker kökenli mültecilere rütbelere verilerek maaş bağlanmıştır (Gümüş, 2010: 275). Bu meselenin çözümünde etkili olan temel unsurlardan biri Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 2. maddesinde yer alan "...Devlet-i Aliyye'de din-i İslam ve Rusya Devleti'nde tanassur edenlerden ma'adasi asla bir bahane ile kabul ve himaye olunmaya..." hükmüdür (Gümüş, 2010: 273).

Yapılan anlaşmalarla, Rusya vatandaşı konumundaki Polonyalı mültecilerin de Malta'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Kütahya ve Halep'e gönderilen önemli şahsiyetler ve mahiyetlerindeki mülteciler dışında toplam 130 kişi Malta'ya gönderilmiştir (Gümüş, 2007: 47 ve 2010: 275). Ayrıca, Macar Bağımsızlık Hareketi içinde yer alan ve Rusya vatandaşı olan herhangi bir Polonyalı'ya rastlanırsa sınır dışı edilmesi kararlaştırılmıştır (Gümüş, 2007: 47 ve 2010: 275). Son olarak, Avrupa'ya gitmek üzere Şumnu'da kalan mülteciler ise 4 ay sonra İngiltere'ye yerleşmişlerdir (Gümüş, 2007: 47 ve 2010: 275).

Sonuç

Mültecileri himaye etme kararı almasından itibaren Osmanlı İmparatorluğu, uluslararası hukuk normlarının yerine getirilmesi ve çıkan sorunlar karşısında sergilediği diplomasi ile takdir kazanmıştır. Tarihinin en zor şartları altında bulunmasına rağmen güçlü devletleri karşısına almayı göze alarak sahip olduğu devlet geleneğiyle mülteciler konusunda taviz vermemiş ve onların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Politik hamlelerle uluslararası alanda imaj tazelemiş ve büyük bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Rusya ve Avusturya'dan gördüğü tüm baskılara rağmen savaş taraftarı olmasa da savaşı göze alabileceğini ve sergilediği dış politika hamleleriyle itibarının her şeyden üstün olduğunu göstermiştir (Sofuoğlu, 2001: 297-302; Gümüş, 2010: 276). Fuat Efendi, Rusya ile yapılan görüşmelerde göstermiş olduğu kararlılıkla meselenin Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamak istediği mülteci politikaları doğrultusunda çözüme kavuşturulmasında dikkat çeken isim olmuştur. Meselenin, Osmanlı İmparatorluğu'nun talep ettiği doğrultuda çözümlenmesi, İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Ali ve Reşit Paşaların incelikli bir diplomasi örneği sergilemeleriyle sağlanmıştır (Gümüş, 2007: 48). Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra İngiltere'ye yerleşen Lajos Kossuth ve Osmanlı topraklarından ayrılan mülteciler, gösterilen misafirperverlik karşısında Türklere duydukları minnettarlığı, sevgi ve saygıyı gittikleri yerlerde verdikleri demeçlerle ifade etmişlerdir (Güngörmüş, 2002: 135). Mültecilerin bir kısmı ise, bir nevi borçlarını ödemek arzusuyla devlet bünyesindeki hizmetlere gönüllü olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllar boyunca kendisinden yardım talep eden, sığınanlara karşı etnik ve dinsel hiçbir ayırım gözetmeksizin kapılarını açmıştır. Aslında, dinsel, mezhepsel

ve etnik olarak çok çeşitli bir yapıya sahip olması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kendinden olmayana ortaya koyduğu bakış açısını olağan bir durum olarak değerlendirilmek mümkündür. Bu açıdan, Osmanlı'nın misafirperverliği, “herkese karşı misafirperverlik” boyutunda Derrida'nın her gelenin koşulsuz olarak kabul edilmesi gerekliliği olarak tanımladığı misafirperverlik kavramına yakın görülmektedir. Fakat, bunun kabul görebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu dönem dikkate alınmalıdır. Kuşkusuz, tüm dünyada takdir kazanan bir misafirperverlik göstermiş ve diploması izlemiş olsa da döneminde Batı'da kötü bir imaja sahip, yalnızlaşmış ve eskisi kadar sert güç araçlarına başvurabilecek konumda olmayan bir devlet söz konusudur. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu yaşanan süreci fırsata çevirmeye çalışmış ve içinde bulunduğu duruma göre taktik bir diploması sergilemiştir. Bu bağlamda, ortaya konulan diploması ile beraber misafirperverliği, dış politikada bir yumuşak güç aracı olarak kullanmaya başladığı görülmektedir. Sığınma talebinde bulunan kişilerin çoğunluklu olarak bağımsızlık mücadelesinde önderlik etmiş askeri ve siyasi kişilikler olması nedeniyle de Derrida'nın, Kant'ın misafirperverlik düşüncesi için yapmış olduğu “koşullu misafirperverlik” tanımında karşılık bulmaktadır.

Diğer taraftan, Osmanlı topraklarına kabul edilen mültecilerin genel itibarıyla nitelikli kişiler olması, başlangıçta bu düşünce doğrultusunda hareket edilmemiş olsa da Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet edecek düzeyde olmaları ortaya konulan misafirperverliğin olması gerektiği boyutu göstermektedir. Bu doğrultuda, misafirperverliğin bir nevi araç olarak kullanılması, gelen kişilerin siyasi ve nitelikli kişiler olması durumu, görev, hak ve zorunluluk ile sınırlanmış olan “koşullu misafirperverlik” kavramını karşılar düzeydedir. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun mültecilerin iade edilmemesi durumunda savaş ihtimalinin ne boyutta olduğunu anlamaya çalışması ve Fransa-İngiltere cephesinden gelecek olan tavra göre bir politika belirlemiş olması, Derrida'nın “kayıtsız, şartsız misafirperverlik” tanımını karşılamamaktadır. Ancak, Kant'ın söylediği gelen yabancıların yaşamlarının tehlikede olması durumunda “koşulsuz misafirperverlik” gösterilmesi, Osmanlı devlet adamlarının söylemlerinde kendisine karşılık bulmaktadır. Sonuç olarak, 1848/49 Macar bağımsızlık hareketleri sırasında Osmanlı İmparatorluğunun göstermiş olduğu misafirperverliği Macarlar unutmamış, ilerleyen yıllarda Osmanlı-Macar ilişkilerinin olumlu şekilde sürmesine katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (2017). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
Baştav, Ş. (2003). *Türk-Macar Münasabetleri*. Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yay. No.5.
Benhabib, S. (2014). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar* (Çev. B. Akkıyal) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berindei, D. (2002). Osmanlı Devleti ve Eflâk'taki 1848 İhtilâli. *XIII. Türk Tarih Kongresi (4-8 Ekim 1999)*, Cilt. III, Kısım I., 133-138, Ankara: Türk Tarih Kurumu. <https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfMmExR2ZHb1NleTQ/view>, Erişim Tarihi: 18.10.2024.
- Cesim, A. (2019). Immanuel Kant'ın Felsefi Görüşlerinin Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, (2)1, 1-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbder/issue/50221/647595>, Erişim Tarihi: 26.11.2025.
- Csorba, G. (2002). Macar Mültecileri (Çev. E. Hatıplı). *Türkler*, Cilt.12, 805-812. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. https://www.academia.edu/28649878/T%C3%BCrkler_-_Cilt_12.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2024.
- Çırakman, E. (2000). Levinas'ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not. *Doğu Batı Düşünce Dergisi, Hukuk ve Adalet Üstüne*, (13)4, 179-199. https://benefisiar.org/wp-content/uploads/2017/12/Dogu_Bati_Sayi_13_Hukuk_ve_Adalet_ustune.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2025.
- Dağ, A. E. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Davison, R. H. (2000). The Modernization of Ottoman Diplomacy in The Tanzimat Period (M. Çev. B. Durdu). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 11, 449-460. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000464, Erişim Tarihi: 18.10.2024.
- Derrida, J. (2000). Hospitality. *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, (5)3, s.3-18. <https://doi.org/10.1080/09697250020034706>, Erişim Tarihi: 14.10.2024.
- Derrida, J. (2012). Konuksev (-er/-mez-) lik. *Jacques Derrida ile Birlikte Pera Peras Poros* (Haz. Ö. Sözer ve F. Keskin) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.
- Direk, Z. (2005). *Başkalık Deneyimi: Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duran, A. ve Köse, İ. (2017). Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, 6, 291-314, Konya: Selçuk Üniversitesi. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usad/issue/39342/464646>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.
- Düzcü, L. (2016). Korku ile Tedbir Arasında Bir İhtilâli İzlemek: 1848 İhtilâli ve Osmanlı Hükümeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 51-78. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/218891>, Erişim Tarihi: 26.12.2024.
- Ekchart, J. F. (1949), *Macaristan Tarihi*. (Çev. İ. Kafesoğlu) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ekchart, J. F. (2010), *Macaristan Tarihi*. (Çev. İ. Kafesoğlu) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Feyzioğlu, H. S. (2006). 1848 İhtilâlleri Sırasında Osmanlı Devleti'nin Balkan ve Adalarda Aldığı Önlemler. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 49-64. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000217, Erişim Tarihi: 02.01.2025.
- Fador, P. (2002). Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Macar Reform Hareketleri ve 1848-49 Devrimi. *Doğumunun 200. Yıldönümünde Lajos Kossuth 1848-49 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı-Macar İlişkileri Sempozyumu*, C. İnal ve N. Güngörmüş (Ed.). Düz. Macaristan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, 43-53, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü. <https://www.turkmacar.org.tr/ondokuzuncu-yuzyilin-ilk-yarisinda-macar-reform-hareketleri-ve-1848-49-devrimi/>, Erişim Tarihi: 27.10.2025
- Friese, H. (2009). The Limits of Hospitality. *Paragraph* 32(1), 51-68. <https://doi.org/10.3366/E0264833409000406>, Erişim Tarihi: 28.11.2024.
- Friese, H. (2010). The Limits of Hospitality: Political Philosophy, Undocumented Migration and The Local Arena. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 323-341. <https://doi.org/10.1177/1368431010371755>, Erişim Tarihi: 28.11.2024.
- Geniş, K. C. (2018). 1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Dil ve Kültür Çalışmaları

- Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı, 113-130.
https://www.academia.edu/37578863/1848_Macar_%C4%B0htilali_ve_Macar_M%C3%BCltecileri_Meselesi, Erişim Tarihi: 27.01.2025.
- Girgin, K. (1994). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gönlübol, M. (1993). *Uluslararası Politika*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Griffiths, M., O'Callaghan, T. ve Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (Çev. Cesran) Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Gültekin, A. C. (2014). Bağışlanan Konukseverlik ve Konuksever Bağışlama: Derrida Felsefesi'nde Etik (Olanaksız) ve Politika (Olanaklı) İlişkisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 13-34. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1908806>, Erişim Tarihi: 27.01.2025.
- Gümüş, M. (2007). *1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti'ne Sığınan Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri*. (YL Tezi), Gazi Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Gümüş, M. (2010). Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. Yüzyıl Türk Diplomasisi. *History Studies*, (2)2, 255-280. <http://www.historystudies.net/dergi/tar201512d9912.pdf>, Erişim Tarihi: 20.11.2024.
- Gümüş, M. (2015). Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü olarak Değerlendirilebilir mi? *Tarih Okulu Dergisi*, (8)23, 363-387. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh762>, Erişim Tarihi: 02.12.2024.
- Güngörmüş, N. (2002). Doğumunun 200. Yıldönümünde Lajos Kossuth 1848-49 Macar Özgürlük Mücadelesi. *Doğumunun 200. Yıldönümünde Lajos Kossuth 1848-49 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı-Macar İlişkileri Sempozyumu*, C. İnal ve N. Güngörmüş (Ed.), Düz. Macaristan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, 17-42, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü.
- Hetnal, A. A. (1986). The Polish Question During The Crimean War, 1853-1856, *Degree 1980*, Michigan: University Microfilms International.
- Hermann, R. (2003). *Lajos Kossuth ve 1848-1849 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı* (Çev. Y. Gülen) Budapeşte: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2012). *Devrim Çağı* (Çev. S. Şener), Ankara: Dost Yayınevi.
- Kant, I. (1960). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* (Çev. Y. Abadan ve L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yay., No.113-95.
- Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster <https://www.scribd.com/doc/312252043/Henry-Kissinger-Diplomacy-pdf>, Erişim Tarihi: 01.12.2024.
- Kodaman, T. ve Akçay, E. Y. (2010). Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 75-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117908>, Erişim Tarihi: 20.10.2024.
- Kurat, Y. T. (1967) Osmanlı İmparatorluğu ve 1849 Macar Mültecileri Meselesi. *VI. Türk Tarih Kongresi (16-21 Ekim 1961)*, 451-459. Ankara: Türk Tarih Kurumu. <https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfdFV0NVFGLW5veVU/view>, Erişim Tarihi: 18.10.2024.
- Kutluoğlu, M. H. (1999). Tanzimat Dönemi Osmanlı Dış Politikası ve Diplomasisi. İ. Soysal (Ed.) *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (ss. 79-95), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lee, S. (2002). *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980*, (Çev. Savaş Aktur), Ankara: Dost Kitabevi.
- Naas, M. (2006). Alors, qui êtes-vous? Jacques Derrida ve Konukseverlik Sorusu. *Cogito*, 47-48, 236-250. <https://www.academia.edu/45617367>, Erişim Tarihi: 20.10.2024.
- Namal, Y. (2009). *Türk-Macar İlişkileri*. İstanbul: İskenderiye Yayınları.
- Nazır, B. (2002). Macar ve Polonyalı İhtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne İlticası ve Diplomatik Kriz. *Türkler*, 12, 813-825.

- Nazır, B. (2008). *Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları*. İstanbul İTO Yayınları.
- Nazır, B. (2016). *Osmanlı'ya Sığınanlar-Macar ve Polonyalı Mülteciler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Onur V. (1964). *Tanzimat Döneminin Unutulmaz ve Büyük Devlet Adamları*, İstanbul.
- Oral, S. (2003). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2014a). Avrupa'nın Ortasında 600 Yıllık Müttefik. *Atlas Tarih Dergisi*, 25, 22-31, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2014b). *İmparatorluğun Son Nefesi Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Önen, N. (2005). *İki Turan*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Öztürk, A. (1998), Macar Mültecileri Meselesi (1848-1849). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2)1, Ankara.
- Refik, A. (1341). Mülteciler Mes'elesine Dâir Fuat Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülakatı. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, No.41, 10-11.
- Savaş, A. İ. (2007). *Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Schott, R. M. (2009). Kant and Arendt on Hospitality. *Annual Review of Law and Ethics*, 17, 183-194.
- Saydam, A. (1997). Osmanlıların Siyasî ilticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi. *Belleten*, LXI(231), 339-385.
- Saydam, A. (1995). Müslüman Olan Macar Mültecileri Meselesi. *Toplumsal Tarih*, (IV)24, 16-21.
- Saylan, K. (2013). Bir Mültecinin Balkan İzlenimleri (1849-1851). *History Studies, Special Issue On Balkan Wars*, (5)6, 113- 130. <https://www.historystudies.net/dergi/tar20151285c89.pdf>, Erişim Tarihi: 16.01.2025.
- Sofuoğlu, E. (2001). Abdülmecid ve Macar Mülteciler. *Tarih ve Toplum (Kasım 2001)*, 36(215), 297-302.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Şen, M. (2016). *Yurt Tutuştan Trianon'a Macaristan*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tashnadi, E. (2001). 18-19. Yüzyılda Osmanlı'da Macar Mültecileri. *Tarih ve Toplum*, 36(215), 71-75.
- Tepekaya, M. (2006). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VI(2), 463-480.
- Timur, T. (2001). *Osmanlı Toplumsal Düzeni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tok, Ş. (2019). Misafirperverlik ve Sınır Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Mültecilere Bakışı. *Uluslararası Güvenlik Kongresi (Kuram, Yöntem, Uygulama) Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
- Tuncer, H. (2006). *Küresel Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, H. (1996). *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)*. İstanbul: Ümit Yayıncılık.
- Tunç, S. (2010). Konukseverlik: Hukukta ve Hukukun Ötesinde. *Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi: Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik Bildirileri*, 481-494. Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.
- Turan, N. S. (2015). *İmparatorluk ve Diplomasi-Osmanlı Diplomasisinin İzinde*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uçarol, R. (2019). *Siyasi Tarih (1789-1917)*. 1. Cilt. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Valdez, I. (2012). Perpetual What? Injury, Sovereignty and a Cosmopolitan View of Immigration. *Political Studies*, 60, 95-114.
- Westmoreland W. (2008). Interruptions: Derrida and Hospitality. *Kritike*, 2(1), 1-10. http://www.kritike.org/journal/issue_3/westmoreland_june2008.pdf, Erişim Tarihi: 16.11.2024.
- Yalçınkaya, M.A. (2003). Kurtuluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasisi Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 1(2), 423-489. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/651538>, Erişim Tarihi: 02.12.2004.

- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yurdusev, A. N. ve Yurdusev, E. (1999). Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı. İ. Soysal, (Ed). *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç* (ss. 137-149), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Cansu Çelenk Jahangiri %100 katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Cansu Çelenk Jahangiri contributed 100% to the study.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval is not applicable to this study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

ANTONIO NEGRI VE MICHAEL HARDT'IN "İMPARATORLUK" VE "ÇOKLUK" TEZLERİ ÜZERİNDEN "KÜRESELLEŞME" DEĞERLENDİRMESİ

(*"Globalization" Evaluation Through Antonio Negri and Michael Hardt's "Empire" and "Multitude" Theses*)

Alican EKREN¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Submission Date: 05.01.2025

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 12.05.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1613707.

ÖZ

Bu çalışma, Antonio Negri ve Michael Hardt'ın geliştirdikleri İmparatorluk ve Çokluk tezleri çerçevesinde küreselleşme sürecine dair kapsamlı bir yorum sunmayı hedeflemektedir. Negri ve Hardt'a göre, İmparatorluk, küreselleşmenin yarattığı yeni düzen içinde iktidarın işleyiş biçimini açıklayan bir kuram olarak ortaya çıkmış, egemenliğin ulusal sınırların ötesine geçerek dünya genelinde yeni bir iktidar formu yarattığını iddia etmiştir. Bu bağlamda, İmparatorluk kavramı yalnızca bir yönetim biçimini değil, aynı zamanda küresel ölçekte iktidarın nasıl yeniden tanımlandığını ve değişen egemenlik yapılarının doğasını da incelemektedir. Çalışmada, İmparatorluk ve Çokluk kavramlarının kapsamlı bir analizi yapılmakta; bu kavramlar ışığında küreselleşmenin ulus-devlet yapıları, egemenlik ilişkileri ve emek üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, Negri ve Hardt'ın tezlerine yöneltilen eleştiriler incelenmekte ve bu kuramların günümüz dünyasında geçerliliğini koruyup korumadığına dair tartışmalara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İmparatorluk, Çokluk, Michael Hardt, Antonio Negri, Küreselleşme*

ABSTRACT

This study aims to provide a comprehensive interpretation of the globalization process within the framework of the Empire and Multitude theses developed by Antonio Negri and Michael Hardt. According to Negri and Hardt, Empire emerged as a theory explaining the functioning of power within the new order created by globalization and claimed that sovereignty has gone beyond national borders and created a new form of power worldwide. In this context, the concept of Empire examines not only a form of governance, but also how power is redefined on a global scale and the nature of changing sovereignty structures. In the study, a comprehensive analysis of the concepts of Empire and Multitude is made; in the light of these concepts, the effects of globalization on nation-state structures, sovereignty relations and labor are discussed in detail. In addition, the criticisms directed to Hardt and Negri's theses are examined and discussions are given on whether these theories maintain their validity in today's world.

Keywords: *Empire, Multitude, Michael Hardt, Antonio Negri, Globalization*

¹Doktor Adayı, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, ekrenalican@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0234-028X.

***Atıf/Cite:** Ekren, A. (2025). Antonio Negri ve Michael Hardt'ın "İmparatorluk" ve "Çokluk" Tezleri Üzerinden "Küreselleşme" Değerlendirmesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 65-80, Doi: 10.53507/akademikdusunce.1613707.

Giriş

Hardt ve Negri, "İmparatorluk" ve "Çokluk" eserlerinde ulus devletlerin egemenlik anlayışlarının değiştiğini, küresel kapitalizm çağında yeni bir egemenlik anlayışının ortaya çıktığını öne sürmüştür. Bu yeni egemenlik biçimi karma bir yapıya sahiptir. Bir dışarıya ve bir iktidar yapısına sahip olmayan bu yeni yapı "imparatorluk" olarak tanımlanmıştır. İmparatorluk kavramı, iktidarın doğasını yeniden tanımlayarak küreselleşmiş dünyada yeni bir iktidar tanımı oluşturmaktadır. Hardt ve Negri'nin "imparatorluk" kavramı ile sınırların yokluğu vurgulanmaktadır. Onlara göre "İmparatorluk" bütün dünyaya hükmeden kapsayıcı bir rejimi ifade etmektedir.

Diğer önemli bir kavram olarak karşımıza çıkan "çokluk" ise günümüzde meydana gelen geniş çaplı toplumsal hareketler ile ilişki içerisindedir. Çokluk düşüncesini bu toplumsal hareketler üzerinden okumak, "çokluk" kavramının teorik çerçevesini eleştirel bir biçimde ortaya koymak ve toplumsal hareketlerin pratiğini güçlendirme açısından önemli katkılar sunmaktadır.

Günümüzde özellikle çevresel adalet, insan hakları, ekonomik eşitsizlik ve özgürlük talepleri gibi küresel meselelerde, farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelerek oluşturduğu hareketler, çokluğun en somut örneklerini sunmaktadır. Teknolojinin ve dijital iletişim ağlarının gelişimi, bu hareketlerin koordinasyonunu ve etkisini artırırken, çokluk kavramının da pratik anlamda nasıl işlediğini gözler önüne sermektedir.

Negri ve Hardt, çokluk fikrini yalnızca bir direniş modeli olarak değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak ele alır. Bu nedenle, çokluğun ortaya koyduğu dayanışma, eşitlik ve kolektif yaratıcılık anlayışı, günümüz dünyasında toplumsal hareketlerin başarılı olabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Çokluk, farklılıkların birliğini mümkün kılarak, mevcut düzenin ötesinde daha adil ve kapsayıcı bir toplumsal yapının kurulmasına yönelik bir umut sunmaktadır.

Bu bağlamda, "çokluk" kavramı, küreselleşme karşıtı hareketlerden çevre mücadelelerine, kimlik politikalarından ekonomik adalet taleplerine kadar geniş bir yelpazedeki toplumsal dinamikleri anlamak için güçlü bir çerçeve sunar. Negri ve Hardt'ın teorileri, yalnızca mevcut durumun analizini değil, aynı zamanda gelecekteki olası toplumsal dönüşümlere dair ipuçlarını da barındırır. Bu nedenle, imparatorluk ve çokluk kavramları, çağımızın politik ve toplumsal sorunlarına dair derin bir anlayış sunmaktadır.

Bu çalışma, Negri ve Hardt'ın ortaya koymuş olduğu "imparatorluk" ve "çokluk" tezleri üzerinden bir küreselleşme yorumu yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda inceleme yapılırken, biyo-iktidar, emek teorisi, ulus devlet ve yeni egemenlik anlayışı düşünceleri,

küreselleşme yorumunu daha anlaşılabilir kılmak açısından derinlemesine bir şekilde irdelenmiştir. Çalışmadaki tezler açıklanırken, çoğunlukla Michael Hardt ve Antonio Negri'nin birincil kaynaklarından yararlanılmıştır.

Negri ve Hardt'ın İmparatorluk ve Çokluk tezlerinin ele alınmasının temel nedeni, küreselleşme olgusuna yönelik sundukları özgün teorik çerçevenin, günümüz küresel dinamikleri ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekliliğidir. Hardt ve Negri, özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren kapitalizmin ve egemenlik biçimlerinin dönüşümüne dair getirdikleri yaklaşımla küreselleşme tartışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Onlara göre, geleneksel ulus-devlet merkezli egemenlik biçimleri yerini, merkezi bir otoriteye sahip olmayan, çok merkezli ve ağlar üzerinden işleyen bir İmparatorluk düzenine bırakmıştır. Bu yeni yapı, ekonomik ve politik süreçleri küresel düzeyde yönlendiren, ulus-devletlerin ötesine geçen ve esnek yönetim mekanizmalarına sahip bir düzen olarak tanımlanmıştır.

Küreselleşmenin yalnızca yatay bir yayılım değil, aynı zamanda belirli güç merkezlerinin yeniden inşası anlamına geldiği gerçeği, İmparatorluk tezinin sorgulanmasını gerektirmektedir. Negri ve Hart'ı bu çalışmanın merkezine almak, küreselleşme tartışmalarını yalnızca tarihsel bir bağlamda ele almak yerine, günümüzün değişen güç dengeleri ve politik dönüşümleri ışığında teorik bir yeniden değerlendirme yapmayı mümkün kılmaktadır.

Çalışmanın yol haritası şu şekilde ifade edilebilir: Başlangıçta ana tezler olan "imparatorluk" ve "çokluk" ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Sonrasında ana değerlendirme noktamız olan küreselleşme, Hardt ve Negri'nin yorumu ile incelenerek, alt başlıklar olan biyo-iktidar, maddi olmayan emek teorisi, ulus devlet ve yeni egemenlik anlayışları ile değerlendirme aşamasına geçilmiştir. Negri ve Hardt'ın ortaya koymuş oldukları tezlerin günümüzdeki geçerlilikleri çalışmanın ana sorusunu oluşturmaktadır.

1. Bir Kavram Olarak "İmparatorluk" ve Yeni Küresel Düzen

Antonio Negri ve Michael Hardt tarafından kaleme alınan ve 2000 yılında yayımlanan İmparatorluk (Empire) isimli eser, dünya genelinde oldukça geniş bir yankı uyandırmıştır (Kayapınar, 2000: 223). Kitaplarına ismini veren "imparatorluk", küresel bir iktidar düzenini tasvir etmek için kullanılmıştır (Okur, 2012: 233). İmparatorluk, Negri ve Hardt'ın kitabın girişinde belirttiği gibi küreselleşmiş dünyada genel bir iktidar teorisi ortaya koyarken, iktidarın doğasını yeniden tanımlamayı amaçlamıştır (Negri ve Hardt, 2002: 21). Yazarlar bu düşünceleri ortaya kayarken, Marx ve Michel Foucault'nun yanı sıra post yapısalci isimler olan Gilles Deleuze ve Félix Guattari gibi düşünürlerden de etkilenmişlerdir (Duman, 2019: 56).

Antonio Negri, imparatorluk kavramını, emperyalizme karşı bir biçimde çağdaş küresel düzeni tanımlamak için kullanmıştır (Duman, 2019: 56). Yazarlara göre, "emperyalizm"

kavramı üzerinden bunu açıklamak yetersizdir, bunun için günümüz iktidar yapısını "imparatorluk" kavramı üzerinden açıklayacak yeni bir kavrayış öne sürmüşlerdir (Alp, 2007: 47). Emperyalizmin günümüz iktidarının doğasını açıklamadaki yetersizliği, ulus devletlerin gücünü kaybetmesiyle alakalıdır. Negri ve Hardt'a göre ulus-devletlerin egemenliğinin zayıflaması, yeni küresel egemenlik biçimi olan "imparatorluk"un çıkmasına zemin hazırlamıştır. Emperyalizm, ulus-devletlerin kendi sınırlarını aşan bir politikayı simgelerken, İmparatorluk belli bir sınıra tabii olmayan merkezsiz bir yapıyı temsil etmektedir (Negri ve Hardt, 2002: 12).

İmparatorluk adlı çalışmada ortaya konmaya çalışılan yeni küresel düzen, modern egemenlik anlayışından, emperyal egemenliğe geçişi, kapitalist üretim tarzındaki değişiklikler ve "Çokluk"un ortaya çıkışı gibi farklı toplumsal süreçleri içermektedir (Aykutalp ve Çelik, 2018: 408). Negri ve Hardt'ın ortaya koymuş olduğu İmparatorluk, küresel bir akış içerisinde bulunan yeni dünyada, siyasi gücün radikal bir değişimini simgelemekte, toplumsal ve siyasal değişimlerin izini sürmektedir. "İmparatorluk", emperyalizmin ve ulus devletin yerini alan küresel politik ekonomi üzerindeki yeni küresel düzen ve egemenlik biçimine verilen etikettir (Thompson, 2005: 73).

Hardt ve Negri'nin başlangıç noktası, neoliberal küresel sermayenin ve çeşitli alt ulusal faktörlerin (örneğin STK'lar) neden olduğu ulus-devletlerin egemenliğinin azalmasıdır. Bir yandan, İmparatorluk yeni bir egemenlik biçimi olarak öngörülürken, diğer yandan, İmparatorluğun rekabeti ve yıkılmasını amaçlayan küresel akışların ve değişimlerin alternatif bir siyasi organizasyonu olarak dikkate alınan "çokluk" olan bir karşı İmparatorluk inşa etmiştir (Antal, 2018: 35). Bu yeni düzen anlayışı beraberinde yeni bir "egemenlik" anlayışı getirmiştir. Özellikle kolonyal rejimlerin yıkılması, Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalmasıyla beraber, karşı konulamaz bir küreselleşmenin içine girilmesi, bu yeni egemenlik anlayışını daha da güçlendirmiştir (Duman, 2019: 57).

Negri ve Hardt'a göre, küreselleşmenin bir sonucu olarak iletişim ve ulaşım olanaklarının artması, Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin etkinliğinin artması, yeni bir egemenlik anlayışı doğurmuştur. Bu anlayış ile iktidarın belirli bir devletin veya kurumun himayesi altında olmadığı yeni bir tarihsel döneme girilmiştir.

"İmparatorluk"u özel kılan şey, tarihi bir kenara alıp toplumu bir uçtan diğer uca sarıp sarmalaması, kuşatması ve üretmesidir (Çakır, 2016: 33). Bununla birlikte Negri ve Hardt, Foucault'nun 18. yüzyılda Batı'daki sekülerleşme ve rasyonelleşme ile ortaya çıktığını söylediği "biyo-iktidar" kavramını, imparatorluk tezinin önemli bir unsuru olarak bize sunmaktadır: "İmparatorluk insan ilişkilerini düzenlemekle kalmaz, doğrudan insan doğası

üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışır. İmparatorluk yönetiminin nesnesi bütünlüğün içinde toplumsal hayattır ve bu yüzden imparatorluk biyo-iktidarın paradigmatic biçimidir." (Negri ve Hardt, 2002: 11).

İmparatorluğun vurgu yapılan üç özelliği olduğundan bahsedilebilir. Bunların ilki, imparatorluğun mekânsal olarak belli bir sınıra sahip olmayan, merkezsiz bir düzen olduğudur. İkincisi, içinde bulunduğumuz zamanı doldurarak sonsuza giden bir süreci temel alan zaman sınırı olmayan bir yapı oluşudur. Üçüncüsü ise, söylemsel olarak her zaman barışa vurgu yapılan bir yapı oluşudur (Kayapınar, 2000: 223).

İmparatorluk, geleneksel emperyalist düzenin ötesinde, egemenliğin yeni ve ulusötesi biçimlerini tanımlamak için kullanılan kavramsal bir çerçevedir. Bu yapı, ulus-devletin egemenliğinden farklı olarak, çok katmanlı ve dağınık bir iktidar örgütlenmesini ifade eder. Hardt ve Negri'ye göre İmparatorluk; devletlerin, uluslararası kuruluşların (örneğin IMF, Dünya Bankası), çok uluslu şirketlerin ve hatta sivil toplum kuruluşlarının birlikte oluşturduğu, sınır tanımayan bir yönetim biçimidir (Negri ve Hardt, 2002: 12). Bu yapı, yalnızca siyasi ya da askeri hegemonya ile değil, aynı zamanda bilgi, kültür ve sembolik üretim araçlarıyla da iktidar kurar.

İmparatorluk'un en ayırt edici yönü, egemenliğin artık sabit bir merkezden değil, çok merkezli bir düzenden çıkıyor olmasıdır. Bu durum, Michel Foucault'nun iktidarın disipliner biçimleriyle ilgili analizlerine de göndermede bulunur. Ancak eleştirel yaklaşımlar, bu kavramın çok belirsiz olduğunu ve özne-ajans ilişkilerini yeterince açıklayamadığını ileri sürmektedir (Sassen, 2007; Balibar, 2002). Yine de kavram, küresel egemenlik ilişkilerini açıklamada hâlâ önemli bir kuramsal potansiyel taşımaktadır.

2. Bir Kavram Olarak "Çokluk"

2004 yılında yayınlanan "Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi" (Multitude: War and Democracy in The Age of Empire) adlı eserleri, Negri ve Hardt'ın yeni küresel düzenin tanımını yaptıkları "İmparatorluk" (Empire) adlı eserlerinin devamı niteliğindedir (Alp, 2007: 62). Yazarlar bu kitapta, alternatif egemenlik hareketlerinden ve çokluk hareketinin ana hatlarından bahsetmektedir (Aykutalp ve Çelik, 2018: 421).

Bir kavram olarak "Çokluk" (Multitude), sınıfı tanımlayan bir anlam içermektedir (Negri ve Hardt, 2020: 12). Yazarlar sınıf kavramını iktidara karşı ortak bir mücadele yürüten bir "Çokluk" olarak tanımlamaktadır. Bu anlamıyla sınıf, bir siyasal kategoriye ifade etmektedir. Sınıfa dair bir analiz yaparken, iktidara karşı verilen bir mücadele deneyiminin de koşullarını ortaya koymalıdır. Bu nedenle sınıf ya da Negri ve Hardt'ın ifade ediş biçimiyle "Çokluk", kurucu bir seferberlik olarak tanımlanmaktadır (Negri ve Hardt, 2020: 118).

Çokluk sadece ekonomik bir kavram değildir. Bunun yanı sıra ırk, cinsiyet ve kültürel tüm özne biçimlerini içinde barındıran, bu özne biçimlerinin demokratik değişikliklerini kabul eden ve ortak bir paydaya dayanan bir ağ mantığıdır. Bu ağ, tek bir egemen otoriteye bağlı, dikey hiyerarşik iktidar anlayışından farklı olarak yatay ve çoğul bir yönetim anlayışını kabul etmektedir (Negri ve Hardt, 2020: 12).

Negri'ye göre çokluk, birçok terim ile karıştırılmaktadır. Çokluk, küreselleşen dünyada yeni bir terimdir (Sanlı, 2011: 83). Negri ve Hardt (2020: 106)'a göre çokluk, hayatı yeniden üreten, nihai olağana ulaştıracak olan ve mutlak demokrasiyi oluşturacak olan kurucu güçtür. Çokluk, hayatı yaratırken kendini de yaratmaktadır. Çokluğun kendini yaratan hayatı yaratması, onun otonom yaratım gücü olduğunu göstermektedir.

3. İmparatorluk Düşüncesi ve Küreselleşme

İmparatorluk, Negri ve Hart'ın sorunsalında, günümüz dünyasını yöneten egemen güçtür; kapitalist küreselleşmenin politik biçimidir. Yazarlar, hukuki dönüşümlerin dünya iktidarının ve düzeninin maddi anayasasındaki değişikliklere etkili bir şekilde işaret ettiği gerekçesiyle, imparatorluğun anayasasını yasal olarak tartışarak başlamıştır. Birleşmiş Milletler hukuki yapısını başlangıç noktası olarak kullanırlar, daha sonra "adil savaş" kavramına olan ilgiyi yeniden incelemeye devam ederler ve sözde "müdahale hakkı"nı "adaletin temel değerlerine itirazla haklı çıkarılan kalıcı bir olağanüstü hâl ve istisnadan kaynaklandığı gibi tanımlarlar (Negri ve Hardt, 2002: 145). Bununla birlikte, yazarların vurguladığı gibi, "İmparatorluk kavramı her zaman barışa adanmıştır." (Negri ve Hardt, 2002: 21).

Hardt (2006: 11)'a göre İmparatorluk'ta, ulus devletlerin kontrolünün ötesine, özellikle de baskın ulus devletlerin kontrolünün ötesine uzanan bir güç ve kontrol biçiminin yapılarını adlandırmaya ve analiz etmeye çalışmışlardır. Bunu kesinlikle politik terimlerle düşünmek için, hipotez, en baskın ulus devletlerin bile küresel siyasi politikaları dikte etmesinin artık mümkün olmadığına dikkat çekmişlerdir. Emperyalizm, on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar uygulandığı gibi, emperyalizmi bir ulus devletin egemenliğinin yabancı topraklara dayatılması olarak düşündüğümüz sürece artık mümkün değildir.

Negri ve Hardt'ın savundukları hipotez, ulus devletlerin sadece diğer devletlerle değil, aynı zamanda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar üstü kurumlar, büyük şirketler, çeşitli STK'lar gibi devlet dışı kurumlarla da daha fazla iş birliği yapmaları gerektiğidir. Bu iş birliği ağı, küresel meselelerin egemen organizması olma eğilimindedir. Bu sadece ulus devletlerin egemenliğinin politik bir anlayışı değil, aynı zamanda küresel ekonomik düzenin, kültürel mantığın ve sosyal akışların bir tanımıdır. İmparatorluk kavramı, küreselleşmenin

adlandırmaya çalıştığı çeşitli alanlardaki değişiklikleri kavramak içindir (Negri ve Hardt, 2002: 14).

Küreselleşme, emperyal devletlerin ve egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir düzen inşa etme konusunda yerelliği ve yerelciliği ön plana çıkarmaktadırlar. Küreselleşme kendini yerelleşme ile iç içe geçirir (Kızılcı, 2012). Negri ve Hardt'ın "İmparatorluk" kitabında söyledikleri de bunu doğrular niteliktedir: "Emperyal makinenin yürüttüğü makineleşme ya da kendini toprak bağlarından kurtarma süreci aslında yerelleşme ya da yeniden toprağa dönüşe karşı değildir." (Negri ve Hardt, 2002: 387).

4. Biyo-iktidar, Ulus-Devlet ve Yeni Egemenlik Anlayışı

Negri ve Hardt, küreselleşmenin bir sonucu olarak toplumun farklı bir üretim ilişkisi ile tanıştığını söyler. Bu durumun açıklanması için ise Michael Foucault'dan aldıkları yöntemsel çerçeveyi kullanırlar (Durutürk, 2019: 354). Küreselleşme çağının post-modernizm kavramı ile yorumlanması gerektiği düşüncesiyle birlikte içinde bulunduğumuz iktidar kuşatıcılığını aşmak için "biyo-iktidar"ın kuşatıcılığının aşılması gerektiğini vurgularlar. Negri ve Hardt'ın çalışmalarında soybilimsel bir arka plan yer alır. Burada soybilimsel yöntemin temel unsuru ulus-devletten küreselleşmeye kadar tarihin yeniden okunmasıdır. Bu okuma, biyo-iktidara dönüşen egemenin incelenmesine yöneliktir (Durutürk, 2019: 355).

Negri ve Hardt, imparatorluk ile ortaya çıkan yeni egemenlik anlayışını, Foucault'un "biyo-iktidar" kavramı ile açıklamaya çalışırlar. Bu yeni egemenlik modeli hukuk, yasaklar, sınırlama odaklı değil, teşvik etme ve özgürlükler sistemidir. Bu şekilde işleyen "biyo-politik" bir sistemin merkezi bulunmamaktadır. Her yere yayılmış merkezless bir sistemdir (Akkaya ve Bozdoğan, 2019: 368). Yazarlar "İmparatorluk" eserlerinde yeni iktidarı şu şekilde tanımlar: "Bu iktidarın en önemli işlevi hayatı bütün yönleriyle kuşatmasıdır ve asli görevi de hayatı yönetmektir" (Negri ve Hardt, 2002: 14).

Küreselleşme ile dünyadaki politik denetimin ortadan kalkmak yerine şekil değiştirdiğine vurgu yapılmaktadır. Bunun en belirgin örneği olarak da ulus-devletlerin dönüşmesini gösterirler. Ulus-devletlerin artık sadece uluslararası alanda değil, kendi içlerinde bile en üstün egemen otorite olmadığını söyleyerek "egemenlik" kavramını yeniden sorgulamaya girişmişlerdir (Negri ve Hardt, 2002: 15). Negri ve Hardt'a göre ulus-devletin içinde bulunduğu bu durum yeni düzenin belirleyicisi olmuştur. Ulusal sermaye ve pazar artık küresel mecrada işlev görmektedir (Akkaya ve Bozdoğan, 2019: 367). Yeni dünya düzeninde "ulus-devletlerin" yaşadığı bir diğer sıkıntı ise "halk" kavramı üzerinden ortaya çıkmaktadır. Temel olarak bakıldığında ulus-devlet, halk üzerinde kavramsallaşmış bir yapıdır. Hardt ve Negri'ye göre ulus-devletlerin yerini ulus-üstü yeni egemenlik anlayışını temsil eden "İmparatorluk" aldıkça,

halkı temsil etmek imkânsız bir hale gelecek ve "halk" kavramı yok olacaktır. Yazarlara göre "halk" ve "temsil" arasındaki temel sorun, küresel yeni sistemde halkın ne olduğuna dair kesin bir cevap vermenin zor olduğudur. Çünkü, bugün halkı siyasal olarak kavramak ve kurumsal olarak temsil etmek imkansızdır (Akkaya ve Bozdoğan, 2019: 368).

5. Negri ve Hardt'ın Maddi Olmayan Emek Teorisi

Negri ve Hardt'ın Foucault'un "biyo-iktidar" kavramını yeniden üretim, ekonomi ve siyaset arasındaki farkın belirsizleştiği, kapitalizmin yeni bir aşaması olarak yeniden yorumlamışlardır. Tüm dünyanın bütünleştiği "İmparatorluk" düzeninde, emek ve tek piyasasının biyo-politik bir dönüşüme uğradığını savunmaktadırlar (Negri ve Hardt, 2002: 16). Yazarlar yeni dünya düzeni içerisinde emek süreçlerini "maddi olmayan emek" temelinde kavramsallaştırırlar. Bu emeğin ölçümü klasik yöntemden farklıdır. Bu emek, elle tutulamaması nedeniyle maddi olmayan bir emektir (Akkaya ve Bozdoğan, 2019: 369).

Hard ve Negri, emeğin dönüşümünü dönemlere ayırmıştır. 1848-1870 arası dönem, işçi sınıfının çocukluğudur. 1870'ten 1917'ye kadar olan dönem ise nitelikli işçinin dönemidir. 1917-1968 arası dönem endüstriyel işçinin, 1968 sonrası günümüze kadar olan dönem de maddi olmayan emek çağını ifade etmektedir. Yazarlar bu iddialarını temellendirmek için ampirik verilere dayalı somut bir örnek verememektedir. Maddi olmayan emek kavramı teorik açıdan yoğun bir inşaya işaret etmektedir (Temelli, 2019: 63).

Yazarların İmparatorluk adlı eserlerinde geniş yer bulan "maddi olmayan emek" teorisi, Çokluk'ta daha merkezi bir nitelik kazanmıştır. Negri ve Hardt'ın bu teorisi, düşüncelerinin felsefi ve siyasal öğelerine, günümüz sosyo-ekonomik dünyasında bir temel oluşturmasında önemli bir yere sahiptir (Camfield, 2014: 174).

Çokluk'ta maddi olmayan emek "bilgi, enformasyon, iletişim, ilişkiler veya duygusal ifade gibi maddi olmayan ürünler üreten" emek olarak ifade edilmektedir. Negri ve Hardt iki çeşit maddi olmayan emekten bahsederler. Bunlardan ilki, problem çözme, sembolik ve analitik görevler gibi daha çok dilsel ifadeleri barındıran emek türüdür. İkincisi ise duygulanımsaldır. Beden ve zihni içeren, heyecan, rahatlık, tatmin ya da tutku gibi hisleri üretilen bir emektir (Negri ve Hardt, 2002: 19). Yazarlar, ikinci olarak saydıkları "duygulanımsal" boyuta sahip işlerin, fabrikalarda düşük ücretle çalıştırılan kadın işçilere yaptırıldığını söyler (Negri ve Hardt, 2020: 122). Negri ve Hardt'ın "maddi olmayan emek" in aslında maddi bir şey olduğunu kabul ederler. Onlara göre maddi olmayan şey emeğin ürünleridir. Terimlerin muğlaklığını kabul ederler. Bu nedenle "biyo-politik emek" i alternatif olarak ortaya koyarlar. Diğer taraftan, biyo-iktidar kavramının da "maddi olmayan emek" teriminin daha anlaşılır ve ekonomik

dönüşümü daha iyi ifade eden karşılıkları da beraberinde getirdiğini söylerler (Negri ve Hardt, 2020: 84).

Negri ve Hardt'ın, dünyadaki işçilerin çoğunun halen "maddi olmayan emek" sarf etmediğini iddia eder. Dünyada üretim alanında tarım hâlâ en büyük alanı kapsamaktadır. Aynı şekilde sanayi sektöründe çalışan işçilerin sayısı da azalmış değildir. Diğer taraftan maddi olmayan emeğin, iş deneyimini geliştirdiği, işyerindeki hiyerarşiyi ve kutuplaşmayı azalttığını söylemek güçtür (Negri ve Hardt, 2020: 128).

Yazarlara göre maddi olmayan emeğin ortaya çıkışında çok önemli sonuçlar vardır. Bunlardan birisi, iş ve iş harici (boş zaman) ayrımının sona ermesidir. Bu ayrım maddi emek (fabrika) çağında çok belirgindi. Negri ve Hardt bize bu ayrımı daha iyi anlayabilmemiz için ücretsiz ev işlerinde çalışan kadınları ve gerektiğinde tüm gün çalışan tarım işçilerini örnek vermektedir (Negri ve Hardt, 2020: 126). Yine yazarlara göre, maddi olmayan emek giderek sermayenin kontrolünden çıkmaktadır. Artık, eskisi gibi işçiler sadece fabrikada bir araya getirilerek iş birliği sağlamamaktadır. Maddi olmayan emek ise toplumsaldır. Doğrudan iletişimin ve iş birliğinin artmasına imkân vermektedir. Bu düşünce İmparatorluk'ta daha net bir şekilde ortaya konmuştur: "Maddi olmayan emeğin ortak oluşu daha önceki emek biçimlerinde olduğu gibi dışarıdan dayatılmış ve örgütlenmiş bir şey değildir; ortaklık bizatihi emek faaliyetine tam anlamıyla içkindir" (Negri ve Hardt, 2002: 306).

Maddi olmayan emek (immaterial labor), bilginin, duygunun ve toplumsal ilişkilerin üretimini içeren bir emek biçimi olarak, klasik üretim tanımlarının ötesine geçer. Negri ve Hardt'a göre bu emek türü, çağdaş kapitalizmin temel üretici gücü haline gelmiştir. Özellikle dijitalleşme süreciyle birlikte, bilişsel ve duygusal emeğin metalaştırılması, iş gücünün örgütlenmesini radikal biçimde dönüştürmüştür (Negri ve Hardt, 2020: 218).

Bu bağlamda Maurizio Lazzarato'nun katkıları dikkat çekicidir. Lazzarato'ya göre maddi olmayan emek yalnızca üretim sürecine değil, aynı zamanda öznelik biçimlerine de etki eder; bireyler yalnızca çalışan değil, aynı zamanda tüketen, duygulanan, bağ kuran öznelerdir (Lazzarato, 1996). Bu yaklaşım, post-Fordist üretim biçimlerinin neoliberal özne yaratımındaki rolünü de açıklamaya yardımcı olur.

Ancak bu kavram, eleştirel literatürde zaman zaman belirsiz bulunmuş; örneğin bazı yazarlar, maddi ve maddi olmayan emek arasındaki ayrımın bulanıklaştığını ve bu nedenle kavramın politik strateji geliştirmede yetersiz kalabileceğini ileri sürmüştür (Dyer-Witheford, 2005).

6. İmparatorluk ve Çokluk Tezlerine Yöneltilen Eleştiriler

Negri ve Hardt'ın imparatorluk ve çokluk eserleri, küreselleşme sürecini açıklayan ve eleştiren en etkili çalışmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu tezler, literatürde hem teorik hem de ampirik açıdan çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle David Harvey ve Slavoj Žižek gibi düşünürler, Hardt ve Negri'nin argümanlarının eksikliklerini vurgulayarak alternatif değerlendirmeler sunmuşlardır. Bu eleştirileri ele almak, küreselleşme üzerine yapılan değerlendirmeyi daha görünür ve kapsamlı bir çerçeveye oturtacaktır.

David Harvey, Neoliberalizmin Kısa Tarihi (2015) ve Asi Şehirler (2013) gibi eserlerinde, Hardt ve Negri'nin İmparatorluk tezini eleştirerek küreselleşmeyi sermayenin mekânsal yeniden yapılanması bağlamında incelemiştir. Harvey'e göre, Negri ve Hardt'ın sunduğu İmparatorluk kavramı, küresel kapitalizmin temel çelişkilerini göz ardı etmektedir. Harvey, neoliberal politikaların sermayenin hareket kabiliyetini artırarak eşitsiz gelişimi daha da derinleştirdiğini savunur. Oysa Negri ve Hardt, ulus-devletlerin eski önemini yitirdiğini ve küresel bir imparatorluğun ortaya çıktığını iddia ederler. Harvey ise ulus-devletlerin hâlâ kapitalizmin yeniden üretiminde merkezi bir role sahip olduğunu öne sürerek bu teze karşı çıkmıştır.

Slavoj Žižek (2009: 263), Negri ve Hardt'ın çokluk kavramını eleştirerek, bunun sınıfsal mücadele dinamiklerini göz ardı ettiğini savunur. Žižek'e göre, Çokluk kavramı fazla soyut olup, politik olarak etkin bir özne yaratmakta başarısızdır. Hardt ve Negri, neoliberal küreselleşme karşısında yatay ve âdem-i merkeziyetçi bir direniş biçimi önerirken, Žižek bu tür yapılanmaların gerçek anlamda devrimci dönüşüm yaratamayacağını ileri sürer. Ona göre, küreselleşmeye karşı etkili bir mücadele için merkezi bir politik özne gereklidir. Žižek, çokluk'un sermaye tarafından kolayca söğürülabileceğini ve bunun mevcut düzenin yeniden üretilmesine hizmet edebileceğini öne sürmektedir.

7. Maddi Olmayan Emek Teorisine Yöneltilen Eleştiriler

Camfield'a göre Negri ve Hardt'ın maddi olmayan emek teorisi sorunlu bir teoridir. Çokluk'ta ortaya konan "maddi olmayan emek" anlayışının tutarlı bir teorik kavram olabilmesi için, Negri ve Hardt'ın bize maddi olmayan emek silsilesini anlamlı kılacak nitel ortaklaşmaları ikna edici bir biçimde sunmaları gerekirdi. Bunun yerine yazarlar sadece maddi olmayan emeklerin var olduğunu iddia etmekle yetinmişlerdir (Camfield, 2014: 186).

Yapılan eleştirilerden bir diğeri ise emeğin giderek sermayenin kontrolü altından çıktığı görüşüdür. Nicholas Thoburn bu düşüncüyü "maddi olmayan emek daha fazla otonomiye doğru gidiyor" diyerek eleştirmiştir (Thoburn, 2011: 86). Peter Meiksins, işverenlerin kontrol kaygıları onları bilgi teknolojilerini kullanmasını kısıtladığını söyler. Bu durum da Negri ve

Hardt'ın maddi olmayan emeğe içsel, sermayeye ise dışsal olduğunu söyledikleri iletişim ve iş birliği potansiyelini törpülediğini dile getirir (Camfield, 2014: 186).

8. Negri ve Hardt'ın "İmparatorluğu'nun" Günümüzdeki Geçerliliği

Negri ve Hardt'ın teorisine göre, merkezî otoritenin tamamen ortadan kalktığı yatay bir kapitalist yapı içinde, çokluk yeni bir sömürü biçimiyle karşı karşıya kalır ve iktidar, küresel ağlar temelinde dağılan bir düzen içinde işler. Yazarlar, emperyalist ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda birbirlerini etkiledikleri, savaşmak yerine iş birliği içinde oldukları yeni bir döneme inanmaktadırlar. Negri ve Hardt'ın teorileri, somut kanıtlarla desteklenmemiştir. Kendi teorilerinin temelini oluşturan ve eserlerinde referans verdikleri birçok çalışma ise küreselleşmenin neden olduğu değişimleri tartışırken iktisadi ve istatistikî verilere daima yer vermiştir.

Yazarların imparatorluk ve çokluk tezleri, 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne giren uçaklarla aslında o toz bulutu içerisinde yıkılmıştır. Tarihin 11 Eylül 2001'de başladığını düşünürsek, yazarların "Birinci Körfez Savaşı ve Kosova Savaşı arasında yazıldı" dedikleri kitabın argümanlarının, 2000'li yıllarda geçerli olmayacağı aşıkardır (Yaşlı, 2009: 301). Özellikle İmparatorluk'ta ulus-devletlerin geriliyor oluşu kesin bir yargı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarlara göre artık ulus-devletler bırakın ülke dışını ülke içinde dahi etkin olmayan bir yapı haline gelmiştir. Özellikle son dönemlerde dünyada yükselen milliyetçilik dalgaları, Brexit gibi oluşumlar, Negri ve Hardt'ın ulus-devletler hakkındaki görüşlerinin günümüz için tutarlı olmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan Negri ve Hardt'ın maddi olmayan emek ve İmparatorluk kavramları, çağdaş dijital platform kapitalizmi içinde somut bir örnekle incelenebilir. Özellikle küresel e-ticaret platformları hem üretimin hem de tüketimin dijitalleştiği yeni bir emek düzeni yaratmaktadır.

Küresel e-ticaret platformlarında çalışan içerik denetleyicileri, müşteri hizmeti temsilcileri ve algoritma denetçileri, fiziksel bir üretim yapmasalar da sürekli veri üretimi, etkileşim, duygu yönetimi ve koordinasyon sağlamak zorundadırlar. Bu emek biçimi, Negri ve Hardt'ın tanımladığı biçimiyle, üretimle tüketim arasındaki sınırları belirsizleştirir.

Ayrıca bu emek biçimi, platform tarafından sürekli izlenmekte, denetlenmekte ve algoritmik yönetim altında şekillenmektedir. Bu yönüyle Foucault'nun panoptikon modeli ve Deleuze'ün denetim toplumu kavramlarıyla da bağlantı kurulabilir. Dolayısıyla İmparatorluk'un maddi olmayan emek ve gözetim sistemleri üzerinden günümüzde nasıl işlediği bu örnek üzerinden anlaşılabilir.

Sonuç olarak imparatorluk ve çokluk tezleri post-emperyalizmin teorik olarak ortaya konmaya çalışıldığı ve günümüz dünyasında başarısız olmuş tezlerdir. Çünkü günümüzde ulus-devletler güçlü birer aktör olarak uluslararası sistem içerisinde bulunmaktadır. IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi uluslararası örgütler, kararları sorgulanır bir konumdadırlar. Özellikle son yıllarda Rusya ve Çin'in jeopolitik olarak güçlü birer aktör haline gelmeleri ve dünya ticaretindeki yükselişleri, Negri ve Hardt'ın emperyalizm savaşlarının bittiği yönündeki tezlerini de çürütür vaziyettedir. Aksine günümüz, yeni enerji kaynaklarının bulunması, ticaret yollarına hakimiyet, sermayenin akışı gibi birçok küresel egemenlik mücadelelerine sahne olmaktadır. Yaşanan bu süreci analiz edebilmek için "emperyalizm" halen elimizdeki en geçerli kavramdır.

Sonuç

İmparatorluk, çokluk ve biyo-politik üretim kavramları, küreselleşen dünyanın dinamiklerini anlamak için önemli kavramlar olmuştur. Negri ve Hardt'ın imparatorluk tezi, yeni bir dünya düzeninin ve yeni bir küresel düzenin oluşumuna dikkat çekmektedir. Bilhassa Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek bir ideolojiye sahip yeni bir dünya düzeni tartışılır olmuştur. İmparatorluk düşüncesi küreselleşme ile ulus-devletlerin gerilemeye başladığına vurgu yapar. Bu teze göre ulus-devletler egemen güç olarak, sermayenin dolaşımı üzerindeki etkinliklerini kaybetmektedirler. Bu bağlamda yeni bir küresel egemenlik mantığı ortaya çıkmaktadır. Çalışmada ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği gibi imparatorluk, merkezsizliği temel alan küresel bir ağ mantığı üzerine kuruludur.

Bu çalışmada üzerine değindiğimiz bir diğer kavram ise çokluk'tur. Çokluk, modern demokratik yapıların ve öznellik tartışmalarının merkezinde yer alan bir kavram olmuştur. Çokluk bu yönü nedeniyle küresel imparatorluğun kontrol yapılarına karşı bir direniş olarak görülmüştür. Çokluk kavramı belli bir amaç için örgütlenen, temsili siyasetin sınırlarını aşan siyasal parti, sendika gibi kuruluşların siyaseti dışında, siyaset yapabilmenin yeni yollarını üreten bir özne olarak görülmüştür.

Negri ve Hardt'ın üzerinde durduğu ve bu çalışmada ele alınan bir diğer önemli kavram ise biyo-politik üretimdir. Biyo-politik üretim, çağdaş kapitalizmdeki çalışma ve iş biçimlerinin değişimlerini temel alan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bilhassa 1970'lerden sonra kapitalizmin girmiş olduğu krizlerden çıkmasına yönelik tutumu emek kavramının değişmesine neden olmuştur. Bu değişimle birlikte üretim maddi malların üretiminden, maddi olmayan sembollerin, iletişimin ve imajların üretimine dönüşmüştür. Maddi olmayan üretimin önemli bir noktası, ortak alanların üretimine dayanan iletişimsel ve duyumsal emek biçimlerini ortaya çıkarması olmuştur.

Ortaya konulmuş olan tezin ya da kavramın yazıldığı dönemin özelliklerini ve bağlamını göz ardı etmeden günümüzde okunarak anlaşılması gerekmektedir. Yazar, eserin günümüzdeki anlamını, geçerliliğini, öngörülerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve zaman içinde nasıl evrildiğini değerlendirerek, eserin günümüzdeki önemini ve geçerliliğini sorgular. Günümüzdeki okuma, eserin yazıldığı tarihsel dönemi ve o dönemin koşullarını anlama çabası içerisinde gerçekleşir, bu da eserin günümüzdeki bağlamını daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Sonuç olarak, Negri ve Hardt'ın düşüncesinde kilit bir noktada yer alan imparatorluk, çokluk ve biyo-politik üretim kavramları küreselleşme sonucu kapitalizmde meydana gelen değişimleri anlamak için değişime uygun çağdaş teori çalışmaları olarak tartışılabilir, daha kapsayıcı hale getirilerek teorik olarak tamamlanabilir eserler ve kavramlardır.

Kaynakça

- Alp, E. (2007). Küresel Kapitalizme Karşı İki Makro Politik Eleştirel Yaklaşım: Michael Hardt, Antonio Negri ve Slavoj Žižek (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Antal, A. (2018). The Populism of The Empire and The Multitude. *Romanian Journal of Society & Politics*, 13(2), 34-51.
- Aykutalp, A. ve Çelik, A. (2018). Antonio Negri ve Michael Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biopolitik Üretim Kavramları Üzerine Kaygı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 31, 404-430. <https://doi.org/10.20981/kaygi.480834>.
- Balibar, E. (2002). *Politics and the Other Scene*. Verso.
- Camfield, D. (2014). Çokluk ve Kanguru: Hardt ve Negri'nin Maddi Olmayan Emek Teorisinin Eleştirisi. *Devrimci Marksizm*, 46, 91-123.
- Çakır, H. (2016). Haklı Savaş Kavramına Post-Modern Bir Yaklaşım Olarak M. Hardt ve A. Negri'nin İmparatorluk Tezi. *Humanitas*, 4(8), 31-45. <https://doi.org/10.20304/humanitas.277534>.
- Dyer-Witheford, N. (2005). *Cyber-Marx: Cycles and Circuits of Struggle in High-Technology Capitalism*. Champaign: University of Illinois Press.
- Duman, M., Z. (2019). İmparatorluk Nostaljisi: Michael Hardt ve Antonio Negri'de Egemenlik ve İmparatorluk. *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(95), 37-65. <https://doi.org/10.36484/liberal.598883>.
- Durutürk, B. (2019). Hardt ve Negri'de Foucault'nun Biyoiktidari: Sorunsallastıran Özne ve Çokluk Hali. *Çankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics et Administrative Sciences*, 9(2), 345-363.
- Hardt, M. (2006). *Welcoming the Multitude*. Brown J. World Aff., 13(1), 11-18.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler* (A. Deniz Temiz Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kayapınar, M. A. (2003). Michael Hardt, Antonio Negri-Empire. *Dîvân, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 15, 221-228.
- Kızılçelik, S. (2012). *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lazzarato, M. (1996). *Immaterial Labor*. In *Virno Radical Thought in Italy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Negri, A. (2006). *İmparatorluktaki Hareketler, Geçişler ve Görünümler*. (K. Atakay Çev.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Negri, A. ve Hardt, M. (2002). *İmparatorluk*. (A. Yılmaz Çev.), İstanbul: Ayrıntı yayınları.

- Negri, A. ve Hardt, M. (2020). *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. (B. Yıldırım Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Okur, M. A. (2012). *Emperyalizm Hegemonya İmparatorluk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sanlı, H. (2011). Küreselleşme eleştirisi: Antonio Negri örneği. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sassen, S. (2007). *A Sociology of Globalization*. New York: W. W. Norton.
- Temelli, C. (2019). Michael Hardt ve Antonio Negri'nin Özne Teorisi: Sınıftan Çokluk'a. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal. Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Thoburn, N. (2001). Autonomous Production? On Negri's 'New Synthesis. *Theory, Culture and Society*, 18(5), 75-96. <https://doi.org/10.1177/02632760122051977>.
- Thompson, P. (2005). Foundation and Empire: A Critique of Hardt and Negri. *Capital & Class*, 29(2), 73-98. <https://doi.org/10.1177/030981680508600105>.
- Tonak, A. E. (2014). Komünist Manifesto'dan Kapital'e Sınıflar. S. Savran, K. Eryılmaz ve A. Tonak (Ed.), *Marksizm ve Sınıflar Dünyada ve Türkiye'de Sınıflar ve Sınıf Mücadeleleri* (ss.15-21). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yaşlı, F. (2009). Günümüzde İmparatorluk'u ve Çokluk'u Okumak. *Alternatif Politika*, 1(2), 300-324.
- Yaralı, A. ve Bozdoğan, S. A. (2019). Hardt ve Negri'nin Küresel Demokrasi Düşüncesi ile Laclau ve Mouffe'un Radikal Demokrasi Projesinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Trakya University Journal of Social Science*, 21, 357-375. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.461524>.
- Zizek, S. (2009). *The Parallax View*. Cambridge: Mit Press.

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Alican EKREN %100 katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışmayla ilgili herhangi bir kurum veya kişiyle çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Alican EKREN contributed 100% to the study

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study

Ethics Approval: Ethics committee approval is not applicable to this study

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

BİLGİNİN BELİRSİZLİKLERİ**Emine DOĞAN¹****Kitap İncelemesi/Book Review**

Geliş Tarih/Submission Date: 12.09.2024

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 22.02.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1549206

KİTAP KÜNYESİ:

Yazar: Immanuel Wallerstein

Çeviren: Beriven Alataş

Basım Yılı ve Yeri: 2013, İstanbul

Yayınevi: Sümer

Sayfa Sayısı: 250

ISBN: 978-605-61173-0-5

Epistemolojik tartışmalar, uzun yıllardır bilim dünyası içerisinde kendisine yer bulmuştur. Modern bilime yönelik yapılan eleştiriler ise özellikle XX. yüzyılın sonlarına doğru hızlı bir şekilde artmıştır (Hira, 2011). Amerikalı sosyolog ve yazar Immanuel Maurice Wallerstein, bu dönemlerde özellikle modern bilgi sistemlerine ve küresel kapitalizme yönelik yaptığı eleştirilerle ön plana çıkan bir isim olmuştur. Wallerstein, çalışmalarında toplumsal dünyanın sınırlarını ekonomik ilişkilerin belirlediğini savunmuştur. Ayrıca çalışmalarında temel olarak geçmişten günümüze doğru bir perspektif sunmayı ve Tarihsel Sosyal Bilimi kurmayı amaçlamıştır. Nitekim bu amaçları ve zamanla şekillenen düşünceleri doğrultusunda “dünya sistemleri analizi” olarak adlandırdığı bir teknik ortaya koymuştur. Dünya sistemleri analizi, her şeyden önce sosyal bilimlerin yapılış biçimlerine karşı bir protestodur (Wallerstein, 2013: 158). Bu bağlamda Wallerstein’in eserlerinin temel gayesi, sosyal bilimlerin tarihsel haritasını çıkarmak ve nasıl bir sosyal bilim kuralmalıyız sorusuna yanıt aramaktır (Uğraş, 2019).

Wallerstein’in 2004 yılında yayınlanan *The Uncertainties of Knowledge* kitabı 2013 yılında Berivan Alataş tarafından *Bilginin Belirsizlikleri* ismi ile tercüme edilmiştir. Wallerstein, *Bilginin Belirsizlikleri* eserinde genel olarak müphem olan bilginin parametrelerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Wallerstein tarafından ortaya atılan yaklaşımlardan olan “Dünya Sistem Teorisi” bu eserde başvuru bir analiz yöntemidir. Wallerstein, bu yöntemle birlikte bilginin belirli kalıp yargılar üzerinden değerlendirilmesine karşı eleştirel bir bakış açısı sunarak sosyal bilimlere farklı bir yorum getirmeye gayret etmektedir. Bununla birlikte eser,

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Programı, eminedgn@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6618-6173.

okurları sosyal bilimler açısından mevcut ve karşılaşılmaması beklenen durumlarla yüzleşmeye davet etmektedir.

Kitap, “Giriş: Zamanın Belirsizlikleri” bölümünden sonra “Bilgi Yapıları” ve “Disiplin İkilemleri” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım beş alt başlıktan, ikinci kısım altı alt başlıktan oluşmaktadır. Kitabın “Giriş: Zamanın Belirsizlikleri” kısmında yazar, geçmiş zaman algımızın da şimdiki zaman algımız kadar hızlı bir şekilde değiştiğini belirtmektedir. Geleceğe yönelik yapılan çıkarımların ise mevcut durumda kanıtlanamayacağından söz etmektedir. Dolayısıyla şimdiyi, geçmiş ve geleceği bilebilmemiz mümkün değildir. Bu gibi bilinmezlikler silsilesi sosyal bilimlere de zor bir durumda bırakmaktadır.

Birinci kısmın “Bilim İçin Bilimciliğe Karşı Olmak: Çağdaş Bilgi Üretiminin İkilemleri” alt başlığında yazar, okurları bilim insanlarının yeterliliklerine ve tarafsızlıklarına karşı kuşkuyla yaklaştıklarında bilgi sahibi olmalarının da ne kadar güçleşeceğini düşünmeye yöneltmektedir. Bu durum çağdaş bilgi üretiminin üstesinden gelmesi gereken temel bir problem olarak ele alınmaktadır. Yazara göre bu problemin üstesinden gelinebilmesi için nesnel bilim insanı imgesini terk edip, kibrini denetim altına almış olan bir bilim insanı imgesine geçilmesi gerekmektedir.

“Yirmi Birinci Yüzyılda Sosyal Bilimler” alt başlığında kitabın ilerleyen bölümlerinde de sıklıkla karşılaşılabilecek olan “iki kültür” meselesi tartışılmaktadır. “İki kültür” kavramı, felsefenin (geniş anlamda beşerî disiplinlerin) iyi ve güzel arayışlarına indirgenmesi ile bilimin doğruluk arayışları arasında ortaya çıkan ayrışmaları ifade etmektedir. Bilim ile felsefe arasında yapılan bu ayırım, karmaşık sistemler analizi ile kültürel çalışmalar arasında ilişki kurulamamasına neden olmaktadır. Yazar bunu “karmaşık sistemler analizi hala bilimsel olmak isterken, kültürel çalışmalar da hala beşerî disiplinler içinde kalmak istemektedir” (Wallerstein, 2013: 34-35) şeklinde izah etmektedir. Bu iki düşünsel eğilimin, ortak bir dil inşa edebilmesi için daha çok yolunun olduğu ancak bu sorun karşısında sosyal bilimlerin özel bir rol oynayabileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca bu alanların yeniden bir araya getirilmesi için gerek doğa bilimlerin gerek beşerî disiplinlerin, sosyal bilimlere özgü olan bazı öncülleri kabul etmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde böyle bir iş birliği içerisinde ne tür bölümlerin kurulacağı hala cevap bekleyen bir sorudur. Yazara göre yirmi birinci yüzyıldaki sosyal bilimlerin, yalnızca entelektüel bakımdan heyecan verici, toplumsal anlamda önemli ve çekişmeli bir alan olacağı iddia edilmektedir.

“Sosyal Bilimlerde Kesinliklerin Sonu” alt başlığında yazar, ilk olarak evrenin sürekli ve sonsuz bir akış halinde olduğu imgeden yola çıkarak, sistemlerin sürekli denge halinden uzaklaştığı ve belli bir noktadan sonra başkalaşım geçirerek bizi çelişkiler içinde yaşamak

zorunda bıraktığına değinmektedir. Bu noktada, Prigogine tarafından ortaya atılan çatalanmaları sosyal bilimlere göre uyarlayan Wallerstein, sistemsel bir çatalanmadan söz edebilmek için üç farklı dönemin analiz edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu dönemler şu şekilde sıralanmaktadır: Oluşum dönemi, gelişim dönemi ve çatalanma veya sistematik kriz dönemi. Yazar, çatalanma konusu ile ilgili döngüsel ritimler ile uzun dönemli eğilimlerin araştırılması şeklinde adlandırdığı metodolojik ilkeler önermektedir.

Kitabın “Üçüncü Halin Olanaklılığı ya da Braudel ve Prigogine Üzerine Düşünceler” alt başlığında yazar, genel olarak Braudel’in vurguladığı *longue durée* ve Prigogine’nin Arthur Eddington’dan ödünç aldığı *zaman oku* kavramlarına ilişkin derin analizler yapmaktadır. “Braudel olayların kronolojik zamanının karşısına süreyi -*longue durée*- koyar. *Longue durée* terimini de yapı terimiyle ilişkilendirir” (Wallerstein, 2013: 95). Prigogine, *zaman oku* kavramının ters çevrilmez süreçlerin doğada asıl yapıcı rolü üstlendiğine işaret etmektedir. Kitapta iki kavramın benzerlik ve farklılıklarının analizi yapıldıktan sonra, bu iki kavram arasında orta yolu bulmaya imkân veren üçüncü halin olanaklılığından bahsedilmektedir.

Kitabın ikinci kısmı olan “Disiplinlerin İkilemleri” başlığı altında farklı disiplinlerin kendi içinde ayrıştığı noktalar konu edilmektedir. Yazar, okurları on dokuzuncu yüzyıl sosyal bilimi tarafından kutsal üçlü olarak belirlenen ekonomik, politik ve sosyokültürel alanlarla yüzleşmeye davet etmektedir. Ayrıca yazarın bilim arayışındaki tarihçilere önerileri şu şekildedir: “on dokuzuncu yüzyılın kıymetli paradokslarının (ideografik/nomotetik, olgu/değer, mikro/makro) ötesine götürecek bir terminoloji üzerinde durmalıyız ve insani eylem alanlarının üçe ayrıldığı fikrinden de vazgeçmeliyiz” (Wallerstein, 2013: 160).

Kitabın “Tarih Yazımı” alt başlığında bilgi üretiminin şu şekilde dörde ayrıldığı dikkat çekmektedir: Kurgusal öyküler, propaganda, gazetecilik ve (tarihçi olarak kabul edilen bireyler tarafından yazılan) tarih. Kurgusal öyküler ile ilgili olarak günümüzde özellikle tarih bilgisinin tarihi romanlar ve filmler aracılığıyla edinildiğine değinilmektedir. Propaganda bir siyaset aracı olarak halkın düşüncelerini etkileme girişimi olarak ifade edilmektedir. Bu noktada gazeteciliğin propagandaya göre daha fazla doğruluk değeri olabileceği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan gazetecilerin bilgiye erişebilmesi için yeterli vaktinin olmaması da bir dezavantaj olarak yorumlanmaktadır. Tarih yazımında ise birinci elden kaynakların güvenilirlik meselesi, tartışılması gereken önemli hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuların akabinde “hakikat” kavramı ele alınmaktadır.

Yazar, disiplinlerin ayrı olarak değerlendirilmesinin ancak az sayıda disiplin olduğu zaman anlamlı olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıştırılan disiplinler ile ilgili olarak yazar tarafından üç senaryo öne sürülmektedir. “Birinci senaryoda; bir gün gelip de sosyal bilimler

kendi ağırlığından çökene dek, sosyal bilimlerin örgütsel yapısını, ona yeni yamalar yaparak inşa etmeyi sürdürürüz” (Wallerstein, 2013: 207). İkinci senaryo, sosyal bilimlerin yeniden düzenlenmesine ilişkindir. Ancak bunun sonuçları birinci senaryo ile benzerlik göstermektedir. Yazar açısından gerçekleşme ihtimali en zayıf olan, fakat en çok istenilen üçüncü senaryo ise sosyal bilimler kapsamında değerlendirilen disiplinlerin yeniden birleştirilmesi ve yeniden bölünmesinin ardından sosyal bilimcilerin başı çekmesidir.

Son olarak, “Antropoloji, Sosyoloji ve Diğer Müphem Disiplinler” alt başlığında yazar disiplinlerle ilgili üç temel iddiasını sunmaktadır. Bunlardan ilki, disiplinlerin entelektüel alanlar olarak inşa edilmesinin artık bir fayda sağlamaması ve bunun yapılan çalışmaların önünde bir engel teşkil etmesidir. Yazar bu noktada tarihsel sosyal bilim olarak adlandırdığı bir fakülte çatısı altında sosyal bilimlerin tekrar biçimlendirildiği bir senaryo sunmaktadır; ancak bu senaryoda da geçmişte sahip olduğumuz herhangi bir şeyden daha iyisini ortaya koyabileceğimizin garantisini verememektedir. Yazarın ikinci iddiası, disiplinlerin örgütsel yapısının kurumsal alanlarda güçlü olmalarına yol açması hakkındadır. Bu durum, işleri “politik” olarak düşünmeye sevk etmektedir. Sonuncu iddia ise “sosyal bilimler kültürlerini hasat etmek” şeklinde adlandırılmaktadır. Yazar, hoşgörülü ve şüpheli bir tartışma ortamında gerçekleştirilen analizin, bu kültüre katkıda bulunabileceği iddiasındadır. Yazar açısından bu iddiaya göre sosyal bilim, doğa bilimleri ve beşerî disiplinler arasında önemli ilişkiler kurulabileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak yazar, *Bilginin Belirsizlikleri* isimli eserinde bilginin doğasında var olan belirsizlikleri analiz ederek ve tartışarak okurlara eleştirel düşünme noktasında bir kılavuz sunmaktadır. Ayrıca bu kitapta yalnızca bilgi yapılarını eleştirme amacı güdülmemekte; hem bilginin değerinin artırılması hem de disiplinlerin sahip olduğu belirsizliğin azaltılması doğrultusunda çok yönlü yaklaşımlar sunulmakta ve çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Bu yolla birlikte yazar, okurlara farklı bir bakış açısı sunma yönündeki hedefine başarılı bir şekilde ulaşmaktadır. Kitabın çevirisinin titizlikle yapıldığı, yazım dilinin anlaşılır ve metin içeriğinin merak uyandırıcı olduğu düşünülmektedir. Yazarın kitapta yaptığı betimlemelerden ve gelecek projeksiyonlarından yola çıkarak, alanda özgün bir kaynak ortaya koyduğu söylenebilir. Özellikle sosyal bilimlere meraklı olan ve bu alanda uzman olan tüm kişiler, *Bilginin Belirsizlikleri* kitabının potansiyel okuyucu kitlesini oluşturabilir. Yazarın sosyal bilimlerle ilgili diğer çalışmalarının irdelenerek okunması, okuyucular açısından *Bilginin Belirsizlikleri* kitabının daha anlaşılır kılınmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Hira, İ. (2011). Wallerstein: Sosyal Bilimlerde Yeni Bir Paradigma İhtiyacı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 177-190.
- Uğraş, Ö. S. (2019). Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor. *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, 3(1), 125-130.
- Wallerstein I. (2013). *Bilginin Belirsizlikleri* (B. Alataş, Çev). İstanbul: Sümer Yayıncılık.

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval is not applicable to this study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

THE COLD WAR OF AMERICA AGAINST CHINA: DESTINED TO FAIL

Muhammed KARAKUŞ¹

Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarih/Submission Date: 04.05.2025

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 03.06.2025

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1691289

KİTAP KÜNYESİ:

Yazar: Peter Nolan

Basım Yılı ve Yeri: 2025, London

Yayınevi: Routledge

Sayfa Sayısı: 176

ISBN: 9781032797410

Peter Nolan, a Cambridge economist and Director of the Centre of Development Studies at Cambridge University, analyzes the “New Cold War” between the United States and China. The book argues that since 2008 global financial crisis, “the USA has launched a new Cold War against China,” focusing on issues of China’s territorial integrity (Xinjiang, the South China Sea, Hong Kong, Taiwan) and technology (semiconductors).

Nolan contends that China’s response-following a Confucian injunction to “return aggression with firmness” rather than reciprocal hostility—has thus far blunted US efforts. In Nolan’s view, America’s bid for hegemony in Eurasia has “failed,” the only viable path is cooperation with China to address global challenges. The book’s scope encompasses both historical background and contemporary policy, tracing continuities and differences between the Cold War era and the present confrontation.

Nolan’s thesis is laid out in an introduction and subsequent chapters that juxtapose the “Old” versus “New” Cold Wars, describe US and Western strategies toward China, and detail China’s policy responses. The author draws heavily on historical analogy and policy analysis. For example, he explicitly contrasts China’s diplomatic stance with a Confucian adage: China has chosen firmness instead of “returning aggression with kindness” or violence. The table of

¹Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, m.karakus@adiyaman.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0078-8603.

***Atıf/Cite:** Karakuş, M. (2025). The Cold War Of America Against China: Destined To Fail. *Akademik Düşünce Dergisi*, 11, 84-89, Doi: 10.53507/akademikdusunce.1691289.

contents (as gleaned from publisher descriptions) suggests a mostly chronological and topical arrangement: early chapters review the evolution of the US-China relations. In contrast, later chapters dissect specific theaters of tension. Nolan's argument combines the exposition of historical events with a clear normative point: that the US policy of containment is self-defeating. His evidence ranges from historical parallels (invoking classic texts like Thucydides and Hegel, as seen in the bibliography) to contemporary data and policy statements (including Chinese government White Papers on Xinjiang and Hong Kong). He cites official sources and economic studies, reflecting his background in development economics, but the style is primarily argumentative and analytical rather than statistical. Overall, Nolan's methodology is one of the critical narratives. He interprets policy shifts through a broad geopolitical lens, using history and ideology as analytical tools rather than conducting original empirical research.

The central content of the book is Nolan's critical analysis of the US policy. He documents how successive American administrations have adopted increasingly confrontational measures-trade sanctions, diplomatic pressure over Hong Kong and human rights, and intensified military posturing in the South China Sea and around Taiwan. These are framed as components of a coherent strategy to "organize an anti-China front" (Yuntao, 2020). In Nolan's narrative, each instance of the US "aggression" has been met by a measured Chinese reaction: for example, instead of counter-sanctions or military escalations, China has often retaliated with policy firmness or reciprocity in kind (e.g., countersanctions on trade, diplomatic protests), consistent with his quoted aphorism. Nolan concludes that despite sustained US pressure, China's economy and strategic position have not collapsed; on the contrary, "the United States' effort to establish hegemony over Eurasia has failed." Therefore, he argues that the US must abandon its Cold War approach and cooperate on global issues.

When evaluating Nolan's argument and evidence, both its strengths and limitations are apparent. A strength is Nolan's comprehensive framing. He connects disparate policy arenas (economics, technology, territorial disputes) into a single strategic narrative and places them in a historical context. His use of classical analogies, such as those from Confucius and Cold War precedents, lends rhetorical power to the analysis. He also highlights issues like Xinjiang and semiconductors often underplayed in Western accounts. However, Nolan's treatment is one-sided. He describes US policy exclusively as "aggression" and largely omits any discussion of Chinese actions that have raised international concerns. For example, issues such as China's assertive maritime claims, the construction of artificial islands in disputed waters, or its global economic policies are not given comparable scrutiny. The book also assumes that China's governance model and policy choices are fundamentally benign or reactive, which may

overstate the case. In scholarly terms, Nolan's argument is persuasive only to the extent that one accepts his premises; he tends to interpret all US measures as hostile rather than strategic competition.

Moreover, the book's central claim that the US campaign "has failed" is more asserted than demonstrated. Nolan offers limited criteria for "failure" beyond the continued rise of the Chinese economy and the resilience of its political system. He does not systematically analyze alternative explanations (for instance, that China's growth could slow independently of US actions) or quantify the economic costs of decoupling or sanctions. The evidence cited is often drawn from Chinese and historical sources: his notes include Chinese government white papers on Xinjiang and Hong Kong and scholarly works on China's economy (Yang, 2020). This lends authenticity to the Chinese perspective but may reflect a confirmation bias. By contrast, most Western scholars have emphasized U.S. policy's competitive or confrontational elements without endorsing cooperation. For example, in *Destined for War*, Yale's Graham Allison warns that major powers often end up in conflict when one challenges another (Afridi, 2025). Whereas Allison's analysis highlights a pattern of rivalry leading potentially to war, Nolan's prescriptive conclusion is diametrically opposite: cooperation with China is imperative to avert disaster.

In the broader scholarly debate, Nolan's position aligns with a more conciliatory or pro-China viewpoint. As Yang Yao observes in a recent strategic study, the Trump administration indeed "started a New Cold War against China," treating China as "America's primary rival" in ideology, geopolitics, and technology (Yao, 2021). Nolan builds on this assessment but frames it as a strategic error that cannot succeed. Chinese analysts echo this line: a survey reported in the *Global Times* finds that most Chinese scholars view US policy as "confrontation" and stress that "China is not the former Soviet Union" in terms of global standing (Yuntao, 2020). In other words, many Chinese observers agree with Nolan that this rivalry is asymmetrical.

By contrast, Western policy analysts and many U.S. officials continue to view China as a peer competitor, as documented by Yang and others (Afridi, 2025; Yao, 2021). Nolan's thesis thus diverges from much of the literature on strategic competition, where the assumption tends to be that continued tension is likely or even inevitable. Nolan's call for cooperation and confidence in China's resilience significantly contrasts the "Cold War" framing prevalent in contemporary Western discourse.

The book's presentation is generally straightforward and accessible, though it is aimed at an informed audience. The prose is formal, and the chapters are organized logically, but at times, the tone is polemical rather than neutral. Technical terms are used appropriately (e.g.

“hegemony,” “containment”), and the historical narrative is apparent. The front matter includes a table of contents (not directly available, but implied by structure) that presumably outlines the sequence of topics. Nolan’s preface and introduction (which outline his objectives) appear effective in setting the stage, and he delivers on those objectives. The footnotes and bibliography are comprehensive: Nolan cites various sources, ranging from Chinese state publications on Xinjiang and “One Country, Two Systems” to classical works such as Thucydides’ *History of the Peloponnesian War*. This breadth demonstrates scholarly effort, although the selection skews heavily toward Chinese and historical material.

In conclusion, Nolan’s *America’s Cold War against China: Destined to Fail* is a provocative intervention that will interest scholars of international relations and Chinese politics. Its strengths lie in the clarity and boldness of its thesis and in highlighting the territorial and economic dimensions of US-China competition that are sometimes overlooked. Nolan writes confidently, and his extensive referencing lends an air of authority. However, the book is not without weaknesses. Its argumentation often assumes the very point (that US intentions are wholly aggressive) and leaves out counter-arguments. The evidence is suggestive rather than conclusive, and the interpretive style may not satisfy readers seeking a balanced policy analysis. Nolan’s portrayal is polemical, bordering on advocacy, which may limit the work’s acceptance in more neutral scholarly debate.

Nonetheless, the book contributes scholarly by articulating a straightforward narrative that counters the dominant Cold War paradigm. For researchers and policymakers, it serves as a reminder to question fundamental assumptions about the nature of U.S.–China rivalry. Its value may be in stimulating debate: if Nolan is correct that the “new Cold War” strategy is unsustainable, then his argument challenges others to explain how the status quo might be maintained or shifted. In any case, *America’s Cold War against China* offers a richly argued viewpoint that must be reckoned with.

References

- Afridi, M. (2025). Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’s Trap? Modern Diplomacy. <https://moderndiplomacy.eu/2025/02/13/destined-for-war-can-america-and-china-escape-thucydides-trap-book-review/2025> (February 13.02.2025).
- Yang, W. (2020). China Published New Xinjiang White Paper In An Attempt To Push Back Against Forced Labor Criticisms. Medium. <https://williamyang-35700.medium.com/china-published-new-xinjiang-white-paper-in-an-attempt-to-push-back-against-forced-labor-3e77becdb125>. (Accessed: 18.11.2020).
- Yao, Y. (2021). The New Cold War: America’s New Approach to Sino-American Relations. *China International Strategy Review*, 3(1), 20-33, <https://doi.org/10.1007/S42533-021-00071-1>.

Yuntao, Y. (2020). China Can Deal with the US: Scholars. Global Times.
<https://www.globaltimes.cn/content/1193707.shtml>. (Accessed: 07.07. 2020).

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval does not apply to this study.

Conflict of Interest: No conflict of interest exists with any institution or person related to the study.

YAYIN İLKELERİ

- ❖ Akademik Düşünce Dergisi (ADD), 2020 yılında yayın hayatına başlayan ve yılda iki sayı çıkan, çifte-kör hakemlik sürecinden geçen bilimsel makalelerin yayımlandığı, açık erişimli ve ulusal bir dergidir.
- ❖ Derginin yayım dili, Türkçe ve İngilizcedir.
- ❖ Akademik Düşünce Dergisi'nde yayımlanması için siyaset bilimi, işletme, maliye, iktisat, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, tarih ve sosyoloji alanlarında özgün makale ve kitap incelemeleri kabul edilmektedir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalar, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- ❖ Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.
- ❖ Dergiye gelen yazıların yazım kurallarına uygun olması gerekmektedir. Yazım kurallarına uygun olmayan yazılar, editörlerce hakem değerlendirme süreci başlatılmadan yazara iade edilecektir.
- ❖ Kitap incelemeleri, analitik bir yaklaşımla kitabın temel tezini çözümleyerek ele alan bir yapıya sahip olmalıdır. Kitabın bölümlerinin tanıtılması, yazar ve yayınevi hakkında kısa bilgilerin verilmesi, incelenen kitabın yazarın diğer yayınları arasındaki yerinin belirlenmesi ve kitabın alanyazına olan katkısının ne olduğunun açıklanması iyi bir kitap incelemesinin temel özellikleridir. Gönderilecek incelemelerde bu hususlar göz önüne alınmalıdır.

HAKEM DEĞERLENDİRME SÜRECİ

- ❖ Yazı önerileri, kör hakem değerlendirme sistemine göre değerlendirmeye alınacaktır.
- ❖ Hakem kararlarından biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilmekte ve üçüncü hakem tarafından kabul edilmesi halinde çalışma yayımlanmaktadır.
- ❖ Yazılar Yayın Kurulu'na ulaştıktan sonra en geç ÜÇ ay içinde yazara olumlu ya da olumsuz yanıt verilecektir.
- ❖ Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç BİR ay içinde yapılması gerekmektedir
- ❖ Çalışmaların yayın kararı Yayın Kuruluna aittir. Hakem değerlendirmeleri sonucunda kabul edilen çalışmaların yayımlanma zorunluluğu bulunmamaktadır. Editörler, dergi

sayıları arasındaki uyumu sağlamak için kabul edilen çalışmaları bir sonraki sayıya bırakma hakkına sahiptir.

ETİK İLKELER ve SORUMLULUKLAR

- ❖ ADD’de yayımlanacak yazıların yayın sürecinde; yazarlar, hakemler ve editörlerden ulusal düzenlemelerden Anayasa, Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi; Uluslararası düzenlemelerden Committee on Publication Ethics (COPE) ve Açık Erişim Dergiler Dizini (Directory of Open Access Journals, DOAJ) gibi kuruluşlar tarafından belirlenmiş Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri’ne bağlı kalmaları beklenmektedir. Derginin Yayın ve Editör Kurulu, etik ilkelere uygun davranmayı taahhüt etmektedir.
- ❖ Sosyal bilimler dahil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

Yazar/Yazarlar Sorumlulukları:

- ❖ Dergide yayımlanan çalışmalardan doğacak her türlü hukuki sorumluluk yazarlara aittir.
- ❖ Çalışmaların çıkar çatışmalarına ve katkı oranlarına ilişkin durumlarında yazarların beyanları esas alınmaktadır.
- ❖ Yazarlar çalışmaları yayımlandıktan sonra telif haklarını ücretsiz devretmektedirler.
- ❖ Değerlendirme sürecine alan çalışmalar yazarlar tarafından başka bir dergiye gönderilemez.

Hakemlerin Sorumlulukları

- ❖ Hakemler, alan editörleri tarafından değerlendirilmek üzere kendilerine gönderilen çalışmaları tarafsız bir şekilde incelemekle sorumludurlar.
- ❖ Hakemler çalışmaların dergi yayım politikasına ve akademik kriterlere uygunluğunu kendilerine gönderilen formlarda açık bir şekilde belirtmekle yükümlüdürler.
- ❖ Hakemler çalışmalarda etik ihlaller ve çıkar çatışmaları tespit etmeleri halinde dergi yönetimine bilgi vermekle sorumludurlar.
- ❖ Hakemler çalışmaları kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmekle yükümlüdürler. Değerlendirme için ek süre talep edilebilmektedir.

Editörlerin Sorumlulukları

- ❖ Editörler, çalışmaların değerlendirme süreçleri hakkında yazarlara doğru ve hızlı bilgi vermekle yükümlüdürler.
- ❖ Editörler, çalışmaların yayım kararları hakkında Yayın Kurulu ile bilgi paylaşmakla sorumludur.
- ❖ Editörler, hakem değerlendirmeleri sonucunda ret kararı verilen çalışmalar ile ilgili olmak üzere yazarlara gerekçeli ret kararı sunmak zorundadırlar.
- ❖ Editörler, çalışmaların hakem değerlendirilmesi yapılmadan önce, dergi yayım ilkeleri ile uygunluğu, dergi yazım şablonuna uygunluğu konusunda gerekli incelemeleri yapmakla yükümlüdürler.
- ❖ Editörler, yazar/yazarlar ve hakem/hakemler arasındaki gizlilik esasını korumak ile sorumludurlar.

YAZIM KURALLARI

- ❖ Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
- ❖ Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaların özet ve kaynakça kısımları da dâhil olmak üzere sözcük sınırı bulunmaktadır. Bu sınır, kitap incelemeleri için 2.000-5.000 kelime, makaleler için ise 4.000- 15.000 arasında olmalıdır.
- ❖ Makale başlığı, 15 kelimeyi geçmeyecek şekilde kısa ve öz olmalıdır. Türkçe başlık, 14 Punto, tamamı büyük harf, Times New Roman yazı karakteri, ortalı bir şekilde yazılmalıdır. İngilizce başlık, 9 Punto ile sadece baş harfleri büyük, Times New Roman yazı karakteri, ortalı, parantez içinde yazılmalıdır.
- ❖ Yazar adı, makale başlığının altında ortalı 10 punto Times New Roman yazı karakteri ile belirtmeli; unvanı, görev yeri, elektronik posta adresi ve ORCID numarası dipnotta 10 punto ile yazılmalıdır.
- ❖ Makalelerde Türkçe ve İngilizce özet bölümleri en az 100 en çok 250 kelime arasında olmalıdır. Türkçe ÖZET ve İngilizce ABSTRACT bölümünde en az 3 en çok 5 anahtar kelimeye yer verilmelidir. Times New Roman yazı karakteri ve 11 punto ile tek satır aralığı yazılmalıdır. Özet, araştırmanın amacını, yöntemini, önemli sonuçlarını kapsayacak biçimde yazılmalıdır.
- ❖ Makaleler, A4 boyutunda, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 12 punto, 1,5 satır aralığıyla ve önce boşluk olmaksızın sonra 6nk satır aralığı bırakılarak yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 2,5 cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar

numaralandırılmalıdır. Tüm çalışma boyunca Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır.

- ❖ Metin içinde üç veya daha az satırdan oluşan kısa ve doğrudan alıntılar “tırnak işareti içinde” (italik değil) verilmelidir. Üç satırı geçen (blok) doğrudan alıntılar, metnin bir alt satırına geçilerek tek satır Aralığında, 10 punto ile 1 cm genişliğinde soldan ve sağdan girintili, tırnak işareti içine alınmadan (italik değil) yazılmalıdır.
- ❖ Giriş, sonuç, kaynakça ve ek kısımlarına numara verilmemelidir. Ana ve alt bölüm başlıkları baş harfleri büyük şekilde 12 punto kalın ve normal şekilde yazılmalıdır. Giriş ve sonuç bölümleri dışında birincil düzey başlıklar (1., 2., 3.,...) ikincil düzey başlıklar (1.1., 1.2., 1.3.,), üçüncül düzey başlıklar (1.1.1., 1.1.2, 1.1.3...) biçiminde gösterilmelidir.
- ❖ Kaynakça 11 punto, 1,15 satır aralığıyla Time New Roman ve soyad alfabetik sırasına göre listelenmelidir.
- ❖ Kaynakça bölümünün altında yer alan beyanlar kısmı yazarlar tarafından doldurulmalıdır.

ATIF VE KAYNAK GÖSTERME KURALLARI

- ❖ Metin içerisinde atıf yapılan her kaynak, kaynakçada yer almalıdır.
- ❖ Kaynakçada yer alan her kaynağa da metin içerisinde mutlaka atıf yapılmalıdır.
- ❖ Metin içinde tek yazarlı bir çalışmada genel bir atıf varsa ve metnin bütününe referans veriliyorsa: (Akman, 2010).
- ❖ Metin içinde tek yazarlı bir çalışmanın belirli bir sayfasından ya da kısmından alıntı yapılıyorsa: (Akman, 2019: 2).
- ❖ Metin içinde iki yazarlı çalışmaya atıf yapılıyorsa: (Sezgin ve Mursül, 2024).
- ❖ Metin içinde yazar sayısı üç ve daha fazla olan çalışmalara atıf yapılıyorsa: (Sezgin vd., 2016).
- ❖ Bir yazarın aynı yılda basılan eserleri (Öz, 2011a) ve (Öz, 2011b) şeklinde gösterilmelidir.
- ❖ Birden fazla yazara atıfta bulunulurken, göndermeler aynı parantez içerisinde yer almalıdır. Sırasıyla ilk yazarın soyadına göre alfabetik olarak ve noktalı virgül ile ayrılmalıdır: (Yetkin, 2010; Özel Özcan, 2016).
- ❖ İkincil kaynaklar (aktaran...): (Nalbant, 1995; aktaran Çetintürk, 2014) şeklinde gösterilmelidir.
- ❖ Kaynakların tarih bilgisi olmaması durumunda (t.y)/(n.d) kısaltması kullanılmalıdır.
- ❖ Son iki yazar bilgileri arasında “and/ve” bağlacı kullanılır.

TEK YAZARLI KİTAP

Metin içinde:

(Mursül, 2018: 50).

Kaynakça bölümünde:

Mursül, D. (2018). *Türkiye'ye Yerleşme Amacıyla Gelen Ahıska Türklerine Yönelik Göç Yönetimi Stratejisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

EDİTÖRLÜ KİTAP

Metin içinde:

(Koca ve Akman, 2024: 20).

Kaynakça bölümünde:

Koca, O. ve Akman, K. (Ed.) (2024). *Cumhuriyetin 100. Yılında Sosyal Bilimler*. Ankara: İmge Yayınları.

ÜÇ VE DAHA FAZLA YAZARLI KİTAP

Metin içinde:

(Akman vd., 2022: 74).

Kaynakça bölümünde:

Akman, K. Tekke, A. ve Akpınar, İ. (2006). *Uluslararası Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*. Samsun: Akademik Düşünce Yayınları.

ÇEVİRİ KİTAP

Metin içinde:

(Jardins, 2006: 30).

Kaynakça bölümünde:

Jardins, J. R. D. (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş* (R. Keleş, Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

KİTAP BÖLÜMÜ

Metin içinde:

(Lale Kahraman, 2022: 175).

Kaynakça bölümünde:

Lale Kahraman, A. (2022). Soğuk Savaş Sonrasında Asya-Pasifik. M. S. Özel Özcan (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Sistem, Devlet ve Tarih* (ss.173-196). Ankara: Orion Kitabevi.

DERGİ MAKALESİ

Metin içinde:

(Özel, 2020: 145).

Kaynakça bölümünde:

Özel Özcan, M. S. (2019). XIX. Yüzyılda Rus-Çin İlişkilerine İngiliz Etkisi ve Gulca (Kuldja) Anlaşması. *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 143-162.
<https://doi.org/10.48068/trad.742090>.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Metin içinde:

(Akman, 2025)

Kaynakça bölümünde:

Akman, K (2025). Literatür Taraması Nedir ve Nasıl Yapılır?.
<https://www.akademikkaynak.com/literatur-taramasi-nedir-ve-nasil-yapilir.html>, Erişim Tarihi 02.01.2025.

WEB SİTESİ

Metin içinde:

(akademikdusunce.org.tr, 2025)

Kaynakça:

II. Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu.
<https://www.akademikdusunce.org.tr/ii-gobeklitepeden-bugune-turkiyenin-tarihi-ve-kulturel-mirasi-sempozyumu/>. Erişim Tarihi 02.01.2025.

TEZLER

Makale içinde:

(Yetkin, 2017: 55).

Kaynakça bölümünde:

Yetkin, O. (2017). 6360 Sayılı Yasa İle Büyükşehir Olan Muğla İlinde Yerel Kamu Hizmetlerinde Yaşanan Dönüşümün Marmaris İlçesi Özelinde İncelenmesi. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

KONFERANS BİLDİRİSİ

Makale içinde:

(Lale Kahraman, A. ve Tekke, A, 2021).

Kaynakça bölümünde:

Lale Kahraman, A. ve Tekke, A. (2021). Kültürel ve Tarihi Mirasa Erişimin Dijitalleştirilmesi. *Uluslararası Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu*, 4-6 Eylül 2021, Samsun.

RESMÎ GAZETE

Makale içinde:

(5442 Sayılı Kanun, 1949)

Kaynakça bölümünde:

5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, Resmî Gazete (Tarih: 18/6/1949, Sayı: 7236).